

Ulusal Hakemli Dergi

EDEBİYAT VE TARİH DERGİSİ

YIL: 3, (Ocak 2025), CILT: 1 SAYI: 1

E-ISSN: 2980-2288

15/01/2025

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Editörler

Mustafa Ertan BOZKIR

Kapak Tasarımı

Rahime DENİZ

Mizanpaj, Yazım ve Dil Editörleri

Ercan YÜCEL

İletişim:

+90 542 334 07 61

ISSN: 2980-2288

Yayın Tarihi: 15 Ocak 2025

License

[Creative Commons Attribution 4.0 International](#)

E – Posta: edebiyatvetarihdergisi@gmail.com

www.tarihburada.com

Not: Makalelerin her türlü idari, akademik ve hukuki sorumluluğu makale yazarlarına aittir.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

AMAÇ VE KAPSAM

Edebiyat ve Tarih Dergisi yılda üç defa yayınlanır. Ocak 2023'ten itibaren (Ocak-Haziran-Aralık) yayımlanan ulusal hakemli, akademik bir dergidir. Dergi ihtiyaç halinde bir de özel sayı çıkarabilmektedir. Dergi akademik dergi niteliğinde olup, Sosyal - Kültürel Çalışmalar ve Edebiyat olgusuna dair her alanda, nitelikli araştırma ve derleme makalelerini bilim dünyası ile paylaşmayı hedeflemektedir.

Edebiyat ve Tarih Dergisi özel amacı ülkemizde yayın hayatında olan diğer dergilerden farklı olarak Tarih alanında tamamlanmış yüksek lisans ve doktora çalışmalarıyla ilgili makaleleri öne çıkarmaktır.

Genel amacı ise yeni bitirilmiş olan yüksek lisans ve doktora çalışmalarının tanıtımını yapmak ve bilim hayatına katılmalarını sağlayacak öncelikli bilgilerin öne çıkarılmasını sağlayacak bilim söyleşileri düzenlemek ve bu söyleşileri www.tarihburada.com adlı sitesinde yayınlamaktır.

Dergimiz dijital yayın olup, baskısı bulunmamaktadır.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

EDİTÖR KURULU

ADI ve SOYADI	ÜLKE
Haydar ÇORUH	Türkiye
Galip SAYILOV	Azerbaycan
Oktaj HASANI	Kosova
Adem ÇALIŞKAN	Türkiye
Mehmet Yaşar ERTAŞ	Türkiye
İlhami YURDAKUL	Türkiye
Metin Ziya KÖSE	Türkiye
Murat ULUSKAN	Türkiye
Rahime DENİZ	Türkiye
Nihat YALDIZ	Türkiye
Ahmet Haşimi	Türkiye
Akif BAYĞIN	Türkiye
Ercan YÜCEL	Türkiye
Kadriye KARA	Türkiye
Ali Öner TAÇ	Türkiye
Güler GÜLER	Türkiye
Feride GÜLER	Türkiye
Mustafa Ertan BOZKIR	Türkiye
Enver GEZER	Türkiye
Gülşen ESİROĞLU	Türkiye
Mehmet AÇAR	Türkiye
Mustafa KURT	Türkiye
Hasan ATEŞ	Türkiye
Ülkü ÇALIŞKAN	Türkiye
Ayşe ZAMACI	Türkiye

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	V
CAM SANATININ ÇAĞDAŞ SANAT OLMA SÜRECİ	7
CANER CANBİRDİ.....	7
SEDEF YAMAN	7
ASLI ÖZGÜN.....	7
HASAN USLU	7
NERGİZ BOZHAYDAR	7
SAĞLIK SİGORTASININ VE TAZMİNATLARIN SAĞLIK SİSTEMİNE GİRİŞİ	34
ÇETİN UÇKUN.....	34
KAZIM GÖÇER.....	34
HEDİYE GÜNEŞ	34
FATMA ŞENAY CİN	34
EKREM SABANCILAR	34
TARİHİN BİLİNMEZLERİ VE BİLİM ADAMLARI	51
ÖZLEM TUNÇ	51
İBRAHİM ÇELİK.....	51
SİBEL KILIÇ PARLAK.....	51
ESRA KARAKUZULU.....	51
İSMAİL DAŞDÖĞEN.....	51
OECD GÖSTERGELERİNE GÖRE EĞİTİME GENEL BAKIŞ	74
UFUK ÇAPAR	74
FEHMİ YÜKÜM.....	74
ABİDİN OLGUN.....	74
ALİ ALPASLAN.....	74
İBRAHİM GÜLMEZ.....	74
AYHAN YARIKKAYA	74
ONDOKUZUNCU YÜZYILDA EDİRNE'DE SOSYO-EKONOMİK DURUM	98
ZİYA ASLAN.....	98
ZEHRA ATSAK.....	98
HASAN DEREÇİ	98
GAMZE EZDEŞİR.....	98
ÜMİT YARIKKAYA.....	98
CUMA ALİ YÜKSELEN.....	98

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER

Levent TAHİROĞLU

Rahime DENİZ

Hasan ATEŞ

Mehmet AÇAR

Muhammet AĞTOPRAK

Senem GÜLER

Şahin BAYRAM

Ercan YÜCEL

Güler GÜLER

Murat KÖSE

CAM SANATININ ÇAĞDAŞ SANAT OLMA SÜRECİ

* Caner Canbirdi

**Sedef YAMAN

*** Aslı ÖZGÜN

****Hasan USLU

*****Nergiz BOZHAYDAR

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makale Gönderme Tarihi: 17.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 09.01.2025

Atıf Bilgisi

Canbirdi, C., Yaman, S., Özgün, A., Vural, H., Uslu, H., Bozhaydar, N. (2025), "Cam Sanatının Çağdaş Sanat Olma Süreci", *Edebiyat Ve Tarih Dergisi*, Yıl: 3, Cilt: 1, Sayı:1, ss. 7-33.

Özet

Cam sanatı dünyanın ilk buluşlarından biridir. Kum madeninin ateşle buluşması sonucunda oluşmuştur. Dünyada camın modernleşme sürecinin zanaatlardan değil, o anlamdaki bilinirlik ve konumlanmanın değişmesiyle başladığı söylenebilir. Modern cam sanatı, devrim niteliğindeki sürecin sanat alanına getirdiği değişikliklerin yanı sıra, sanayi devriminin gelişimindeki tüm teknolojik dinamiklerden beslenmiştir. Art Nouveau, Avrupa'da 1880-1910 yılları arasında mimari, iç mimari, cam, grafik tasarım ve illüstrasyon alanlarında ortaya çıkan bir akımdır. Bu hareket aynı zamanda "Yeni Sanat veya kısaca Still 1900" olarak da bilinir. I Dünya Savaşı'nın başlamasıyla etkinliğini yitiren Art Nouveau yerini Art Deco'ya bırakmıştır. Bauhaus'un sanatı hayata geçirme felsefesiyle gelişen uygulamalı ve güzel sanatlar arasındaki çizgilerin bulanıklaşmasıyla, sanat ve zanaat birleşmiş ve faydacı model anlayışı oluşmuştur. Bauhaus'un sanatı hayata geçirme felsefesi dünyayı kasıp kavurdu. Bu görüşe göre estetiğin hayatın içine girmesi tasarım kavramını ortaya çıkarmış ve sanatçıların, zanaatkarların ve ayninesneyi yapanların beğenisini kazanmıştır.

Dünyadaki gelişimi bu şekilde olan cam sanatının Türkiye'deki öncüsü Sadi Asfuroğlu'dur. Sadi Asfuroğlu babadan devraldığı bu mesleği kendi kurmuş olduğu Camevi Müzesinde Sürdürmeye çalışmaktadır.

Bu makalede cam sanatının dünyadaki ve Türkiye'deki örnekleri üzerinde durulmakta ve özellikle Türkiye'de Antakya'nın bu iş kolundaki önemine vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cam, Neouveau, Bauhaus, Türkiye, Asfuroğlu, Müze

Abstract

Glass art is one of the world's first inventions. It was formed as a result of the meeting of sand mines with fire. It can be said that the modernization process of glass in the world began not with crafts, but with the change in awareness and positioning in that sense. Modern glass art was fed by all the technological dynamics in the development of the industrial revolution, as well as the changes brought by the revolutionary process to the field of art. Art Nouveau is a movement that emerged in Europe between 1880-1910 in the fields of architecture, interior architecture, glass, graphic design and illustration. This movement is also known as "New Art or simply Still 1900". Art Nouveau, which lost its effectiveness with the beginning of World War I, gave way to Art Deco.

* UzmanTarihçi, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezun.

** Öğretmen, Aknehir Ortaokulu, sdfymn@gmail.com, Orcid: 0009-0004-3800-5285

*** Öğretmen, Aknehir Orta Okulu, durumuhammedtoprak@gmail.com, Orcid: 0009-0001-0543-2246

**** Öğretmen, Aknehir Ortaokulu, hasan.uslu.39108@gmail.com, Orcid: 0009-0001-9520-2937

***** Öğretmen, Aknehir ilkokulu, nergizozgun@hotmail.com, Orcid: 0009-0008-8313-1415

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

With the blurring of the lines between applied and fine arts developed with the Bauhaus philosophy of bringing art to life, art and craft were united and a utilitarian model understanding was formed. The Bauhaus philosophy of bringing art to life took the world by storm. According to this view, the introduction of aesthetics into life has brought about the concept of design and has gained the appreciation of artists, craftsmen and those who make the same object.

The pioneer of glass art in Turkey, which has developed in this way in the world, is Sadi Asfuroğlu. Sadi Asfuroğlu is trying to continue this profession, which he inherited from his father, in the Camevi Museum he founded.

This article focuses on examples of glass art in the world and in Turkey, and especially emphasizes the importance of Antakya in this sector in Turkey.

Keywords: Glass, Neouveau, Bauhaus, Turkey, Asfuroğlu, Museum

Giriş

Dünyada camın modernleşme sürecinin zanaatlardan değil, o anlamdaki bilinirlik ve konumlanmanın değişmesiyle başladığı söylenebilir. Bu bağlamda Arts & Crafts, Art Nouveau ve Art Deco gibi değişen sanat akımlarının köklerini görebiliriz; “Endüstri devriminin ardından, paradoksal olarak camın da içinde bulunduğu el sanatları hareketinin saygınlığı ve etkinliği önemli ölçüde artmıştır ve artmaktadır.”¹

Modern cam sanatı, devrim niteliğindeki sürecin sanat alanına getirdiği değişikliklerin yanı sıra, sanayi devriminin gelişimindeki tüm teknolojik dinamiklerden beslenmiştir. Bu besin kaynaklarından biri de Art Nouveau akımıdır. Art Nouveau, Avrupa'da 1880-1910 yılları arasında mimari, iç mimari, cam, grafik tasarım ve illüstrasyon alanlarında ortaya çıkan bir akımdır. Bu hareket aynı zamanda "Yeni Sanat veya kısaca Still 1900" olarak da bilinir. Fabrika üretimi artık değersiz görülüyor ve manuel üretim değer kazanıyor. Art Nouveau, endüstrinin sanatı yok edeceği fikrine bir tepki olarak doğmuş ve doğayı bir motif olarak kullanmıştır.

Art Nouveau akımı, 19. yüzyılın sonlarında sanatçıların gösterişli dekoratif çalışmalarından uzaklaşıp ekonomik ve estetik açıdan sade eserler yaratma isteğiyle ortaya çıktı. Stile adını veren Siegfried (Samuel) Bing, Hamburg doğumlu bir sanatseverdir. Pariste yaşamını sürdürmüştür. 19. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da esen sadelik esintisi, Bing'in Japon sanatına duyduğu hayranlık duygularıyla kesişmiş ve ünlü tasarımcı ve sanatçıları bir araya getiren "L'Art Nouveau" mağazası ile bir tarza adını vermiştir.

1 Dünya Savaşı'nın başlamasıyla etkinliğini yitiren Art Nouveau yerini Art

¹ Cummings, K. (2011). Çağdaş Cam Sanatı (Çev: M. Ağatekin), İstanbul: Karakalem Kitabevi Yayınları, s.13.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Deco"ya bırakmıştır². Bu tarz, 1920'ler ve 1930'lar boyunca birçok tasarımcı, sanatçı ve mimar tarafından benimsenmiştir. Ancak, Fransız sanatçı ve tasarımcı Paul Poiret, Art Deco'nun öncüleri arasında sayılabilir. Poiret, moda ve iç mekân tasarımında Art deco unsurlarını kullanmış ve bu tarzın popülerleşmesine katkıda bulunmuştur. Tarzda geometrik şekiller, keskin hatlar, zengin renkler ve lüks malzemelerin kullanımı ile karakterizedir. Ayna yüzeyler, piramit formları, zigzag desenleri ve stilize hayvan figürleri gibi özellikleri vardır. Bu tarz genellikle modernizmin yükselişiyle birlikte ortaya çıkmıştır ve lüks yaşam tarzını yansıtmak için kullanılmıştır. Art deco, günümüzde hala moda, tasarım ve mimari alanlarında etkisini sürdürmektedir.

Bauhaus'un sanatı hayata geçirme felsefesiyle gelişen uygulamalı ve güzel sanatlar arasındaki çizgilerin bulanıklaşmasıyla, sanat ve zanaat birleşmiş ve faydacı model anlayışı oluşmuştur. Bauhaus ilkeleri ele alındığında, bu alandaki Arts & Crafts akımıyla çelişmektedir. Çünkü; "... Bauhaus üretimi endüstri ya da zanaatlar ile herhangi bir yarışma içinde olmadığı gibi, onlara gelişmeleri için güç sağlamaktadır... Bauhaus ucuz taklitler, kötü işçilik ve el zanaatlarının yüzeyselliğine karşı, yeni bir nitelikli ürün standardı için savaşılmaktadır."³ Oysa ki Arts & Crafts hareketi endüstriyel üretime bir tepki niteliği taşımaktadır. Bauhaus ise bunun tam zıddı endüstriyle birlikte, ona yön vererek yoluna devam etmeyi amaçlar. Bu da camın çağdaşlaşma sürecinde Amerika ve Avrupa arasındaki belki en önemli farkı oluşturmaktadır.

İtalya, camın çağdaşlaşmasının ilk aşamalarında Milano Bienali (1921) ve Monza Trienali (1923) gibi deneysel sergilere izin veren ev sahibi ülkeydi. Monza Bienali, organizasyonu Istituto Superiore di Industrie Artiche'e emanet edilen "Uluslararası Dekoratif Sanatlar" başlığıyla 1923 yılından bu yana Monza Kraliyet Sarayı'nda düzenlenmektedir⁴. Camın bir sanat malzemesi olarak kullanılmasına yönelik ilk adım, işlevselliği dışlayan ve camın dekoratif özelliklerini öne çıkaran çalışmalarla atılmıştır.

² Daniş Naciye, Stüdyo Cam Hareketi Sonrası Camın Bir Sanat Malzemesi Olarak Ele Alınışı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 9 Eylül Üniversitesi, 2012 s.48.

³ W. Gropius. Modern Mimarlığın Öncüleri Dizisi 3 Walter Gropius ve Bauhaus (2002), İstanbul: Boyut Yayın Grubu, s.29.

⁴ <https://www.inexhibit.com/case-studies/the-international-exhibitions-of-the-triennale-di-milano/> (Erişim tarihi: 15.Şubat 2017).

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Amerika Birleşik Devletleri, camın zanaatkârlıktan sanata dönüşmesinde kritik öneme sahiptir. Cam süs eşyalarının sanatsal statü kazanma sürecine bakıldığında, 1957 yılında Asilomar'da yapılan ACC (American Craftsmen's Council)'nin ilk toplantısı, Corning Glass Müzesi'nin kurulması ve 1959 "Cam" Sergisi ve Toledo Glass. 1962'de müze. Türkçe atölyesi bu sürecin önemli bir çekirdeğini oluşturmaktadır. Dekoratif sanatlar adı altında değerlendirilen camın sanatsal bağlamında değerlendirilmesinin anahtarlarından biri, American Craft Council (ACC) ve onun dergisi Craft Horizons'un ev sahipliğinde düzenlenen konferanstır. Fabrikanın dışında kendine yer bulmuş ve cam, zanaat ve hobi becerileriyle Amerika'dan ayrılanlara kadar Craft Horizons yayınında kendini kanıtlamaya çalışmıştır⁵.

Bu döneme ait eserlere "New Glass" adı verilir. "New glass (yeni cam), 1970'lerde ve 80'lerde sanatçılar tarafından geleneksel cam yapım teknikleri kullanılarak yaratılan ve stüdyo camının amacına yakın olan nesnelere (genellikle vazolar veya diğer nesnelere) ifade eder⁶."

Bauhaus'un sanatı hayata geçirme felsefesi dünyayı kasıp kavurdu. Bu görüşe göre estetiğin hayatın içine girmesi tasarım kavramını ortaya çıkarmış ve sanatçıların, zanaatkârların ve aynı nesneyi yapanların beğenisini kazanmıştır. Bazıları için bu, el sanatlarından tamamen farklı bir şey gibi görünüyordu. Estetiğin gündelik hayata girmesi ve tasarım konseptlerinin yaygınlaşması, hâkim olan camın daha işlevsel bir şekilde kullanılmasına yol açmıştır. Çağdaş sanatçıların "toplum için sanat" kavramına yaklaşımları ve tasarım düşüncesinde ileri görüşlü olmaları beklenir⁷.

Yüzyıllar boyunca cama bakışımızı değiştiren ve şekillendiren en büyük iç görülerden biri de camın adını onu yapan ustaların adıyla anılmasıdır. Tasarımcı bir şekilde fabrika mutfağına girer ve ustanın yanında çalışır. Usta, sanatçı ve tasarımcı üçgeninin bulanıklaşması yeni bir sanat anlayışına yol açabilir. Böylece fabrikanın rutin üretiminden sonbaharı kendine çeken deneysel bir yaklaşımı benimseyen sanatsal ortam ortaya çıkarmaktadır.

Peter Bürger, 19. yüzyılın ortalarından itibaren sanatta formun ön plana çıktığını belirtir. "...biçim, sanatsal yapıdaki biçimsel içeriğin diyalektiğinde yavaş

⁵ <http://digital.craftcouncil.org/cdm/landingpage/collection/p15785coll2> (Erişim tarihi: 15.04.2017)

⁶ C. Schack von Wittenau (2005). New Glass and Studio Glass. Regensburg: Erhardi Druck GmbH, s.58.

⁷ A. Antmen (2008). 20. yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul: Sel Yayıncılık, s.117.

yavaş egemen olmaya başladı. Öyleydi - bu biçimsel yön, daha dar anlamda estetik olarak tanımlar⁸.

1964'te "Her türlü sanatsal içeriğin anahtarı, tekniğindedir" derken, değişen sanat anlayışının da altını çizer. 1967'de sanat eleştirmeni Germano Celant tarafından icat edilen Arte Povera terimini içeriyor. Kendi üslubunu geliştirmek yerine özgür deneye dayalı, biçimsel sınırları aşan, mantığı reddeden, malzeme ve süreçlerde özgürlük arayışına dayanan bir sanat anlayışı geliştirdi⁹. Sanatsal ifadede sınır tanımayan bu deneysel yaklaşımlar, camının bir ifade aracı olarak kullanımını ele alır.

Müze, giren her nesneyi "müze kalitesi" olarak sergileyerek kutsar. Müzeye giren her eser sanat kültürünün bir parçası olarak tanımlanıyor^{10,62}. Bu konuda Daniel Buren'in bir dilim ekmeğinden şu ifadeleri konuyu özetler niteliktedir: "Bir dilim ekmeği bir müzeye koymak/orada sergilemek o müzenin işlevini kesinlikle değiştirmez, ama müze ekmeğinin dilimini sanat eserine dönüştürür – en azından orada sergilendiği sürece."¹¹

Camının modernleşmesinin sanatsal sürecinde, çağın ruhuna uygun olarak, pazarlama-küresel- sanat ekseninde "sanatsal bir otorite olarak estetik algıyı yönlendiren kurum" eksenine düşme tehlikesi vardır. Bu dönemin sanat ortamı, kavramsal sanat, performans, oluş, çevre, arazi sanatı, fluxus, arte povera gibi sanatı maddeden ayırma fikrini de içerir. Ancak bir de "sanat piyasası" mevcuttur. Tam tersi olarak nitelendirilebilir. Sanatsal himayenin kurumsallaşması ve küreselleşmesi, sanatsal üretimi piyasaya bağımlı hale getirdi. Dönemin sanat dünyasında camının ticarileştirme, satış, müzayede eleştirisi gibi alanlardan uzaklaştığını görebiliriz.

Antakya Tarihi

Hatay adının menşei ile ilgili ilk bilgiler 1200 yılında başlayan genç Hitit prenslikleri zamanına kadar uzanır. Bu dönemde Amik Ovası'ndaki Hitit prenslikleri Hatay adının geldiğine inanılan Hattena Krallığı'nı oluşturduğu bilinmektedir. Bu ismi bölgeye 1936 yılında Atatürk vermiştir. Hattena Krallığı'nın başkenti, bugünkü

⁸ P. Bürger (2003), Avangard Kuramı, İstanbul: İletişim Yayınları, s.59.

⁹ E. Gen. (2005), Sanatçı Müzeleri, İstanbul: İletişim Yayınları, s.61.

¹⁰ A. Artun (2015). Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi Estetik Modernizmin Tasfiyesi, (3), İstanbul: İletişim Yayınları, s.167.

¹¹ A. Artun (2005). Sanatçı Müzeleri, İstanbul: İletişim Yayınları, s.172.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Kırıkhan yakınlarındaki terk edilmiş Kanula (Çatalhöyük) yerleşim yeri idi. Antakya ise Hatay ilinin merkez ilçesidir. Antakya adı, M.Ö. 300'de Seleukos I. Nicator'un babası Antiochus'un adından gelmektedir.¹² Antakya'nın ismin nereden ve nasıl geldiğini böylelikle öğrenmiş olduk.

Antakya'nın genel tarihine bakacak olursak; Antakya Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Yöredeki tarihi yaşam bulguları milattan önce 100 binlere kadar uzanır. Elde edilen buluntular, bölgenin Orta Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik dönemlerde ve tunç çağında yaygın bir yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. Amik Ovasında Tel Cüceydi Ve Tel Açana da ilk tunç çağı yerleşmeleri tespit edilmiş ve mimari kalıntılara rastlanmıştır. Kalıntılar bu yerleşmelerde beylikler biçiminde yaşandığının ipuçlarını vermektedir.

İlk tunç çağından itibaren Amik Ovasındaki bu beylikler sırasıyla avukatların Yamhad Krallığı'nın, Hititlerin ve Mısırlıların egemenliğine girmiş Hitit imparatoru birinci Şubbiluma döneminde tekrar Hitit egemenliğine girerek bu dönem milattan önce 13. Yüzyıla kadar devam etmiştir. Hitit İmparatorluğu'nun milattan önce 1200 yıllarına parçalanmasından sonra Sami Aramiler tarafından Hatten adıyla bir geç Hitit krallığı kurulmuştur. Hatta krallığı milattan önce dokuzuncu yüzyılda Asurluların daha sonra da Urartuların egemenliğinde kalmışlar. Milattan önce altıncı yüzyılın ortalarından itibaren Hatay yöresi Pers İmparatorluğu'na bağlı Kilikya Satraplığı içinde yer almış ve Pers İmparatorluğu'na vergi ödemişti.

M.Ö. 333'te Büyük İskender ve Pers imparatoru III. Darius'un orduları savaştı. Issus (Arsuz) şehri civarında Büyük İskender Pers ordusunu yendi. Bugünkü İskenderun, alaxandria olarak yeniden adlandırıldı ve bölge kısa bir süre Makedon egemenliği altında kaldı. Büyük İskender'in MÖ 323'teki ölümünden sonra, komutanlarından biri olan I. Seleucus Nicator, güç mücadelesini kazandı ve Seleukos hanedanı başladı. M.Ö. 64 yılında Antakya, özgür şehir statüsüyle Roma İmparatorluğu'na katıldı ve imparatorluğun Suriye eyaletinin başkenti oldu.

Kaynaklara göre Hristiyanlığın Kudüs dışına ilk yayıldığı yer Antakya'dır. MS 34-36'da St. Paul, St. Barnabas ve St. Pierre Antakya sokaklarında vaaz verdiler.

¹² Hatay Valiliği, Şehrimizin İsim Hikayesi, Erişim Tarihi 04. Haziran.2023. <http://www.hatay.gov.tr/isim-hikayesi>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Kuran-ı Kerim'de Yasin Suresi'nde bahsedilen Habib Neccar olayı, Hıristiyanlığın Antakya'ya gelişiyle ilgilidir ve Antakya'da o dönemde meydana geldiği söylenmektedir. Hz. İsa'ya ilk kez iman edenlere burada "Hıristiyan" adı verilmiştir¹³.

Milattan sonra ikinci yüzyılda Antakya, Roma Ve İskenderiye'den sonra 200.000 ila 300.000 nüfusu ile imparatorluğun üçüncü büyük metropoliti durumundaydı. Şehrin başlıca gelir ve zenginlik kaynağı, ticaret ve ihracatta, şehir saraylarda, köşklerde, heykellere, su yollarına, hipodroma, hamamlara ve hatta kanalizasyon sistemine sahipti. 395 yılında roma imparatorluğu ikiye bölündü. Doğu roma, Bizans sınırları içerisinde kalan Antakya 638 Ebu Ubeyde İbnu'l Cerrah tarafından fethedildi. Emeniler döneminde Antakya hale bağlandı.

Hatay bölgesi daha sonra sırasıyla Abbasiler ve Tolunoğullar'ın eline geçti. 944 yılında Antakya'nın da içinde bulunduğu kuzey Suriye'de Hamdanoğullar devleti kuruldu. 967 ile 969 yılları arasında Hamdaniler ile Bizanslılar arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. Nihayet Antakya, Bizans kuşatmasına 969 yılına kadar dayanabilmiştir. Bizans imparatoru Nikephoros Phocas'ın Antakya komutanlarından Mikail burtzes zaptedilmiştir. Yani 8. ve 11. yüzyıllarda Antakya çevresine çok sayıda Türk gelip yerleşmiştir. Selçukluların doğuda bulunması bunda büyük ölçüde etkilidir. Sultan Melikşah zamanında Kutalmışoğlu Süleyman Bey önce Halep'i, ardından 1074'te Antakya'yı kuşattı. Vali Isaakios Komnenos 20.000 altınla barış yaparak kuşatmayı bitirdi. Antakya'nın askeri valisi Piates, 1084'te Urfa'ya gittiğinde, kötü yönetimden, baskıdan bıkar ve İznik'te bulunan Süleyman Bey'i şehre davet eder. Bunun üzerine Kutalmış Oğlu Süleyman Bey, Kuzey Suriye'ye bir sefer düzenleyerek 12 Aralık 1080'de Antakya'ya geldi. Süleyman Bey, Filistin Selçuklu Hükümdarı Sultan Melikşah'ın kardeşi Şam Meliki Sultan Tutuş ile girdiği savaşta yenilip Halep yakınlarında öldü.

Antakya Selçuklu meliki Sultan Tutuşun hâkimiyetine girdi Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah Kuzey Suriye'den çıkan hâkimiyet kavgasını çözmek için 1086 yılında önce Halep, oradan da Antakya'ya geldi. Büyük Selçuklu sultanı Melikşah,- Tutuşu sadece Dimaşk meliki olarak bırakıp Antakya'ya yağız yanı vali tayin ederek Antakya'ya doğrudan doğruya imparatorluğa bağladı. 1097 yılında Anadolu'dan

¹³ Hatay Valiliği, Tarihsel Süreç İçerisinde Hatay, Erişim Tarihi 04. Haziran.2023 <http://www.hatay.gov.tr/tarihsel-surec-icinde-hatay>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Çukurova'ya gelerek İskenderun'da alan haçlı orduları 21 Ekim 1097 Ataköy'ü kuşattı. Uzun süren kuşatma sonunda 1098 Antakya'ya haçlılar tarafından zapt edildi. 1.'ci Ve 2.'ci Haçlı Seferleri sırasında Suriye Bizanslıların elinden çıktı. Bölgeye mahalli Müslüman beylikleri Latinler paylaştı Antakya'dan Kudüs'e bağlı olan Antakya Prenslığı kuruldu.

1268 yılında Baybars komutasındaki Memlûk kuvvetleri bölgeye gelerek Antakya'yı kuşattı ve 18 Mayıs 1268'de şehir ele geçirildi. 171 yıllık Antakya Haçlı prensliği, 1268 yılında Memluklerin Antakya'yı ele geçirmesiyle sona erdi. Baybars'ın hükümdarlığı döneminde bölge yoğun bir göç ve Türkmen yerleşimine sahne oldu. 14. ve 15. yüzyıllarda Avşar ve Bayat aşiretleri Halep, Antep ve Antakya bölgelerine ilk göç eden Türkmenler arasındadır. Suriye'nin kuzeyindeki Avşar'dan Gündüzoğuları, Amik Ovası'ndaki köpekoğulları, Antep'te özeloğullarıyla birlikte Dört Yol yakınlarındaki yaşıyordu. Osmanlı Devleti'nin toprakları genişleyip Memluklerin sınırlarına gelince iki ülke arasında savaş çıktı. Ardından gelen savaşın sonunda Memluk güçleri Osmanlı ordusunu Çukurova'dan çekilmeye zorladı.

1490'da bir barış antlaşması imzalandı. Antakya ve çevresi 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Osmanlı egemenliğine girdi. Antakya, Osmanlı idaresi altında Halep vilayetinin sancağı ve bu sancağın merkezi oldu. Sancak beyi tarafından yönetilmiştir. Zamanında yapılan anlaşmayla Antakya ilçe statüsüne yükseltildi ve beylerbeyinin yetkisi altına girmişti. Kanuni Sultan Süleyman, Tebriz seferinden döndükten sonra Aralık 1530'da Antakya İskenderun üzerinden Adana'ya gitmiş, birkaç yıl sonra 1540 kışını geçirdiği Halep yolculuğunda tekrar Antakya'ya uğramıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Belen'decamiler, hanlar ve hamamlar yaptırılmış, derbent'e 250 asker konuşlandırılmıştır. Önümüzdeki birkaç yıl içinde bölgeye 65 aile daha yerleşti ve burası bir köye dönüştü. Buradaki eski bir kaleyi onarıp yeniden inşa ettirdi. 1568 yılında Sokulu Mehmet Paşa tarafından yapımına başlanan ve 1574 yılında tamamlanan Payas'ta cami, han ve hamam da bulunmaktadır. Ayrıca iskele ve tersaneleri korumak için 1577 yılında limanın üzerine bir kale inşa edilmiş, derbent olarak 541 aile buraya yerleştirilmiştir. 1832'de Mısır Genel Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Suriye'de yönetime ele almasıyla beraber 28 Temmuz 1832'de Osmanlı kuvvetleriyle Belen Boğazı'nda çarpışarak savaşı kazandı ve Adana'ya doğru ilerlemeye başladı.

1839'da Osmanlılar bölgeyi Halep vilayetine bağladı. Tanzimat'ın ilanı ile Antakya ve çevresinin idari yapısında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Antakya Hasançama ilçesinin idaresi kurulmuş, Payas, Üzeyir ve Belen sancaklarına bağlı kazalar ve çevre bölgeler Halep Valiliği'ne ve komşu bölgelere bağlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa'nın işgal ettiği bölge, 18 yıl boyunca Fransız kontrolünde kaldı. 2 Eylül 1938 senesinde Fransa ve Türkiye garantörlüğünde Hatay Devleti kuruldu. Bağımsız olmak ve Türkiye'ye katılma çabaları Hatay Devleti cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen idaresinde seçimler yapılarak 7 Temmuz 1939 da anavatana katılmasıyla Türkiye sınırlarına dâhil oldu.

Cam Stüdyo Hareketi Ve Etkileri

Bu hareketin öncüsü ABD'li sanatçı Harvey K. Littleton'dır. Odak noktası artık uygulanabilirlik değil ve amaç, camın soyut ve heykelsi potansiyelinden yararlanmak. Bu amaçla 1962 yılında Amerika'da doğan stüdyo cam akımı Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile

Japonya'da ilgi görmüştür. Bu gelişmenin önde gelen isimleri her şeyden önce Harvey K. Littleton, Dominick Labino ve Sam Herman'dı^{14, 64}.

Cam stüdyo hareketini camın ve seramiğin birlikte kullanılıp yorumlanması olarak ifade edebiliriz. Cam stüdyo hareketi camın fabrika tarzı atölyelerden (devlet destekli) bireysel (özel) atölyelere evrilmesi ve bu sayede cam sanatçılarının daha özgün ve estetik eserler vermesini bizlere duyurmaktadır. Harvey K. Littleton Toledo Ve Stuttgart'da yaptığı konferanslarda bunu tanıtma gereği duymuştur.

Etkileri bağlamında bakacak olursak İskandinav ülkeleri, Japonya Avrupa ve Amerika'da etkisini göstermiştir. Çağdaş atölyeler ile sanatçılar sanatını icra etmekte ve günümüzdesanatçılar bu tarz ile ürünler vermeye devam etmektedir.

Türkiye'de ise Cam stüdyo ulusal bir kimlik olarak algılanmamış ve etkisini gösterememiştir. Daha çok üniversite bünyesinde sanat okullarında cam sanatı devlet destekli bir şekilde kurumsal olarak eğitimler verilmiştir. Bu hareket ise buna tam tersi olarak amaç devletdesteğinden çıkıp bireysel ve özgün eserler yaratmaktır.

¹⁴ Cousins, M., a.g.e., s.84, 85

Stüdyo Cam Hareketi, cam sanatının ana akımlarında ve çağdaş gelişiminde önemli bir rol oynar. bu hareket cam malzemelerin serbest kullanımı ile cam malzemeler daha popüler hale gelmiş ve modern cam sanatı statüsünü oluşturmuştur. Bu hareket günümüze kadar devam etmekte ve büyümektedir^{15, 65}

Cam Sanatı Eserlerinin Bilinmeyen Hikâyeleri

Cam sanat eserleri, genellikle camdan yapılan dekoratif veya işlevsel nesnelere dir. Bu parçaların çoğu, sanatçıların hayal gücüne dayalı olarak tasarlanır ve her biri benzersiz bir hikâye anlatmaktadır. Ayrıca cam sanat eseri bazen bir kişi veya olayı anmak için yapılır. Örneğin, camdan yapılmış bir anıt plaka, bir kişinin hayatına ya da bir olaya dair bilgi verir.

Bununla beraber antik cam eserlerinden günümüze kadar ulaşan ve hala bile evlerimizde baş tacı, gözdesi olan nazar boncuğu, romantikliğin ve hüznün bir yansıması olan gözyaşı şişesini sizlere sunmak istiyorum.

Göz Yaşı Şişesi

Gözyaşı şişeleri birçok toplumda farklı amaçlar için kullanıldığı söylenmektedir. 3000 yılı aşkın bir süredir var olduğu bilinen bu figürler literatürde "gözyaşı tutucu" gibi çeşitli isimler altında da yer almaktadır. Ortadoğu toplumlarında bugün bile hala yapılan bu nesnelere, Roma ve Yunan (Helenistik) dönemlerinde, yas ile ilişkilendirilmiştir.

Bu nesnelere "lac(h)rymatory" adı verilir. (Lacrima Latince'de gözyaşı anlamına gelir.) Yas tutanlar gözyaşlarını küçük cam şişelere döküp ve merhumun mezarına bırakırlar. Bu şekilde merhum için saygı ve sevgilerini ifade ettiler. Ne kadar çok gözyaşı akarsa, ölen kişi o kadar önemli ve değerli algılanırdı.

Hemen hemen her dönem ve uygarlıklarda karşımıza çıkan gözyaşı şişesi, camın bulunuşundan öncesinde de var olduğu rivayet edilmektedir. Antakyalı cam üfleme sanatı Ustası Şadi Bey'den edindiğimiz bilgilere göre camın bulunmasından önce gözyaşı şişeleri seramik ve ısıtılmış topraktan yapıldığını bizlere bildirmektedir.

Diğer Geleneklerde Varyasyonları

Bir damlalık şişesine sahip olmak da değerli bir Çin geleneğiydi. Bu maddelerin, iki kadın arasında olumsuz bir şey olması durumunda hangi tarafın haklı taraf olduğunu belirlemede belirleyici faktör olduğu söylenir. Mağdur olduğunu

¹⁵ Çobanlı Zehra, Camgeran 2010 Uluslararası Katılımlı Cam Sempozyumu, Anadolu Üniversitesi, 2010

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

söyleyen kişi bir gözyaşı kavanozu alır ve eğer kişi tüm kavanozu gözyaşlarıyla doldurabilirse hâkim o kişinin haklı olduğuna karar verir. Rakibine ceza verilirdi. Ama gözyaşı dökemezse, kendini haklı çıkaramaz ve başkalarını cezalandıramazdı.

Amerikan İç Savaşı'nın hikâyesinde de bir gözyaşı şişesi var. Bu nedenle kadınlar, kocalarından savaşa gittikten sonra gözyaşlarını bu şişelerde biriktirirler. Eşleri geri döndüklerinde, bu nesnelere ne kadar özlediklerini ve sevdiklerini gösteren semboller olarak adlandırılırlar.

Osmanlı döneminde de benzer bir durum yaşanmıştı. Anlatılana göre Osmanlı Donanması Yüzbaşısı Mezomorta Hüseyin Paşa, bir seferden dönen eşi Hanife Hatun tarafından karşılanmıştır. Selamlama sırasında Hanife Hatun, Hüseyin Paşa'nın durduğu kapının eşiğinde, kocasının yokluğunda biriken gözyaşlarını döker. Hüseyin Paşa'nın yere basmaya dayanamayarak Hanife Hatun'un elinden bir şişe alıp yanağına damlattığı ve şöyle dediği rivayet edilir: "Allah senin hasretini bir daha göstereceğine şu damlaya muhtaç bıraksın razıyım" demiştir. Buradan çıkarılacak sonuca göre gözyaşı şişesinin tarihin her döneminde kullanılan romantik bir sanat eseri olduğudur.

Kayseri Arkeoloji Müzesi M.Ö. 4.Yy Kalma Göz Yaşı Şişeleri

Nazar Boncuğu

Ağırlıklı olarak mavi olan nazar boncuğu ve insanları nazardan koruduğuna inanılan nazar boncuğu olan inanç Türk geleneklerine dayanmaktadır. Nazar boncuğu genellikle göz şeklindedir. Göze incisi de denir. Bu bağlamda insanın dünyaya açılan penceresi gözdür ve göz, iyi ve kötü tüm düşüncelerin ilk çıkış noktası kabul edilir. Bu nedenle emici özelliği olduğuna inanılan mavi taşlar, uzun süredir onları nazardan korumak için kullanılmaktadır. Günümüzün çeşitli şeytani cevherlerinde son halini almıştır. Günümüzde pek çok kişi nazar boncuğunu inanç, gelenek, süsleme gibi günlük yaşamlarında sıklıkla kullandıkları yerlerde bulundurlar.⁶⁶

⁶⁶ El Sanatları Teknolojisi Nazar Boncuğu Yapımı, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2013 s.4.

“Nazar boncuğundaki göz motiflerinin kullanımına bakıldığında, kökeninin 5000 yıl önceki Mısır inançlarına kadar uzandığı görülmektedir. Göz, Osiris'in bir simgesidir ve alt beyin sistemleri onunla iletişim kurar. Yani alt beyinden yayılan nevrotik enerji, karşı tarafta alt beyni etkileyen güçlü nevrotik enerji. Aşırı nevrotik enerji, her yerde mevcut, uyarıcı ve yıkıcı bir enerji olduğu için hastalığa neden olabilir>”.

Göz şekli; İnsanlık tarihi boyunca, tüm kültürlerde ve dinlerde kötülüğü savuşturmak için güçlü bir tılsım olarak görülmüştür. Bu fiğüre Yahudi, Hristiyan ve İslam kültürlerinin yanı sıra Budist ve Hindu toplumlarında da bulunur. Bu ortak geleneğe, 3000 yıllık Anadolu cam sanatında yeni bir kimlik kazandırılmıştır. Anadolu cam ustası, göz şeklinin gücü ile ateşin gücünü birleştiren yepyeni bir tılsım yarattı. O zamandan beri insanlar, yeni yürümeye başlayan çocuklardan bindikleri ata kadar her türlü tehlikeden korunmak istekleri vardı. Hatta evlerinin kapılarına nazar boncuğu bile takmışlar.

Nazar boncuğu geleneği Anadolu'da hala yaşamakta ve varlığı devam etmektedir. Nazar boncuğu ustalarının ustalıkla yaptığı ışıltılı göz boncuğu, Anadolu'dan dünyanın dört bir yanına giderek azalan bir hızla yayılıyor. Çeşitli nesnelere pozitif veya negatif kuvvetlerle elektriksel olarak yüklendiği fikri, insanlık tarihi ile hemen hemen aynı zamanlarda yeryüzüne nüfuz etti. bu inanç. İnsanları, zararlı veya tehlikeli olduğu düşünülen nesnelere kaçınmaya veya onlara karşı kendilerini savunmaya teşvik eder. Aynı yaklaşım, yararlı görünen herhangi bir

Edebiyat ve Tarih Dergisi

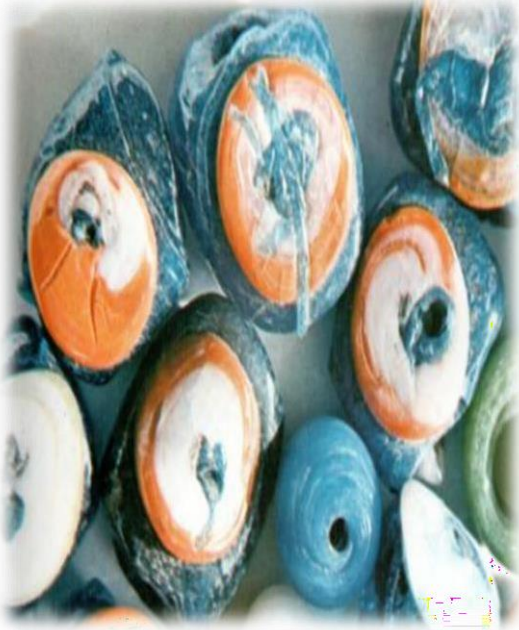
Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

öğenin sağlık, şans ve başarı için de kullanılabileceği fikrini doğurmuştur. İlkel insan bazen şaşırmış, bazen korkmuş ama canlı ve cansız varlıkların doğayı dolduran parlaklık, güç, canlılık gibi harika özellikleriyle her zaman barışık olmuş ve bunları kendi yararına kullanmıştır¹⁶.

Cam sanayiinde sanayileşmeye başlayan Türkiye'de nazar boncuğu yapımı bilinen bir halk sanatıdır. 1970'li yıllarda dar bir alanda da olsa gelişimini sürdürmüştür. Türkiye'nin simgelerinden biri haline gelen bu boncuklar toplu camlardan elde edilmiştir. Cumhuriyet döneminde İzmir'in Cumaovası Görece köyüne bazı aileler yerleşmiş, iş babadan oğula geçerek gelişmeye devam etmiştir. Birkaç kuşaktır faaliyet göstermiş 1970'lerde yaklaşık otuz aileye ulaşmıştır. O yıllarda Bodrum'da bir, İzmir Kemalpaşa'nın Kurudere köyünde altı tane göz boncuğu atölyesi vardı ancak zamanla bu işle uğraşan esnaf sayısı maddi sebeplerden dolayı azaldı. Daha çok kar getiren alanlara kayılmıştır¹⁷.

Çeşitli boyutlarda Göz boncukları
(Küçükerman, 1988: 17).

Ezme tekniği ile yapılmış nazar boncukları
(Küçükerman, 1988: 73)

¹⁶ El Sanatları Teknolojisi Nazar Boncuğu Yapımı, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2013. s.4.

¹⁷ Karslıoğlu F. Aslı, 1950'den Günümüze Cam Heykel Sanatı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 9 Eylül Üniversitesi, 2007. s.19.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Nazar Boncukları (ÖZAR Hülya, Yüksek Lisans Tezi İzmir Yöresinde Geleneksel Boncuk Üretimi Ve Koruma Önerileri, Pamukkale Üniversitesi. 2019 s:13

Antakya'da Cam Sanatının Gelişimi

Antakya, Türkiye'de cam sanatının önemli merkezlerinden biridir. Antakya cam sanatı, tarihi Roma dönemine kadar uzanmaktadır. Antakya'da bulunan antik cam eserleri, bu sanatın ne kadar eski olduğunu göstermektedir.

Dünyanın ilk camcılık yerleşim yerleri olan Antakya, Suriye ve Filistin'de ilk ustaların cam süsleme camcılık sanatına başladıkları söylenmektedir. Özellikle Antakya ve çevresinde yöresel yeşil üfleme cam sanatı oldukça gelişmiştir. Asırlık cam üfleme sanatı, bugün Antakya'da bir avuç usta tarafından icra edilmekle birlikte, uzun süredir kayıp olan bu sanat dalının yaşatılması için çaba harcanmaktadır. Tarih kitaplarına göre cam, önce Akdeniz'de Antakya'da bulunmuş, ardından tesadüfen Suriye'nin kuzeyindeki kıyıları, güneyde Beyrut ve Sayda'da bulunmuştur.

Antik cam çalışmalarında odak noktası daha çok Mısır, Mezopotamya ve Miken'in bilinen merkezleri arasındaki cam ticareti; Yine de aynı bölge içinde ticaret imkânı bilgi eksikliği nedeniyle daha az tartışılmıştır. Alalah'tan ortaya çıkan kanıtlar, Gonca Dardeniz hocamız bize bunu şöyle önermekteydi; *Kuzey*

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Mezopotamya arasındaki bölgesel ticaret merkezleri ve güney Anadolu/kuzey Suriye cam da içermekteydi¹⁸.

Yaklaşık 5000 yıl önce keşfedilen bu göz alıcı madde insan eliyle şekillendirilmiştir. Antakya ve çevresinde binlerce yıldır üretilen camlar, Anadolu'nun birçok yerine ve diğer ülkelere sevk edilmiştir. Antakya ve çevresinde sıvı ve kuru gıdaların saklanması için farklı şekillerde kavanozlar (Katremiler), şişeler, Elfler, Maltebanlar, yoğurt kapları, cam tabaklar vb. Eski camın eritilmesi ve yeniden şekillendirilmesiyle yapılır. Cam ustaları, kırık eski cam kapları ve pencereleri defalarca şişelere ve sürahilere dönüştürdüler.

Cumhuriyet döneminde, Antakya'da da modern cam sanatı gelişmiştir. Antakya'da bulunan cam atölyeleri, geleneksel teknikleri kullanarak modern tasarımlar üretmiştir. Bu atölyelerde üretilen cam eserleri, Türk kültüründe önemli bir yer edinmiştir ve yurt içinde ve yurt dışında büyük ilgi görmüştür.

Antakya cam sanatı, özellikle renkli cam işlemleriyle ünlüdür. Bu işlemler, camın üzerine farklı renklerdeki cam parçalarının yapıştırılmasıyla oluşur. Antakya cam sanatı, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir ve günümüzde de hala devam etmektedir.

¹⁸ Dardeniz Arıkan, "The preliminary archaeological and scientific evidence for glass making at Tell Atchana/Alalakh, Hatay (Turkey)," *Aspects of Late Bronze Age glass in the Mediterranean, Anatolian Archaeological Studies*, no.21, Kırşehir, Turkey, pp.95-110, 2014

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Antik Cam Evi Müzesi

Antakya ve çevresinde yapılan camlar binlerce yıldır Anadolu'nun birçok yerine ve diğer ülkelere sevk edilmektedir. Antakya ve çevresinde sıvı ve kuru gıdaların saklanması için kullanılan muhtelif şekillerde kavanozlar (cattremis), şişeler, damacanalara (elfler), maltebanlar, yoğurt kapları, cam tabaklar vb. İmal edilmiştir. Kırık eski cam kaplar ve pencere camları, cam ustaları tarafından tekrar tekrar şişelere ve kavanozlara işlenirdi. Plastiklerin insan hayatına girmesiyle birlikte cam kullanımını azalmış, hem doğa hem de insan sağlığı üzerindeki önemli etkileri günümüze kadar gelmiştir. Önceleri Antakya'da seyyar bir atölyede yapılan cam işçiliği, ilk kez 1940'lı yıllarda kalıcı bir atölyede şekillendi. Uzun yıllardır varlığını sürdüren ve birçok farklı tarzda üretim yapan atölye, şimdi 140 yıllık Antakya evinde ziyaretçilerini ağırlamaktadır¹⁹.

Bina daha sonra Restorasyona uğrayarak müzeye dönüştürülmüştür. Üfleme ve Rölyef Cam İşleri'nde Roma, Bizans ve Fenike dönemlerine yansıtan parfüm, ilaç, gözyaşı şişeleri ve yeni cam tasarımları aynı tarihi konakta yorumlanmaya devam etmekteydi. Ta ki Asrın felaketi yaşandığı vakit büyük hasar alan Atölye ve Cam Evi Müzesi içinde birçok eserle beraber depremde zarar görüp yok olmanın eşiğine gelmişti. Cam üfleme ustası ve Cam evi müzesinin sahibi Şadi Asfuroğlu eserlerin resimlerini inceleyerek sekteye uğrayan cam sanatını geçici süreliğine Ankara'da devam ettirmektedir.

Antakyalı Cam Sanatı Ustası Sadi Asfuroğlu İle Röportaj

Cam benim için çok değerli bir konu Bence Cam Antakya demektir. Çünkü dünyada ilk üretildiği yerdir. Dünyada bilinen ilk cam örnekleri burada üretilmiştir Üfleme tekniğinin ilk keşfedildiği ve cam üretim sistemlerinin çok geliştirildiği yer Antakya'dır. İtalya'nın meşhur Venedik şehrine yüzyıllar önce göç eden Antakyalı cam ustaları bu işi taşımış ve oradan Murana adasına geçip dünyaca ünlü bir duruma getirmişlerdir.

Antik Cam Ev Müzesi 1940'larda, Şadi Asfuroğlunun rahmetli babası Asaf Asfuroğlu ve bazı girişimciler, ilk düzenli ve istikrarlı cam fabrikasını kurmak için bazı Suriyeli cam ustalarını Antakya'ya getirdi. Daha sonra amcalarım Ali Asfuroğlu

¹⁹ Antik Cam Evi, Hakkımızda, Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2021. <https://antikcamevi.com/hakkimizda/>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ve Ferit Asfuroğlu bu işlere ortak oldular ve Ali amcam kendini geliştirmek için Paşabahçe'ye ve İstanbul'daki diğer özel cam fabrikalarına gitti. Şadi ve babası Antakya'ya döndükten sonra uzun yıllar fabrika müdürlüğü yaparak cam kavanoz ve kavanoz üretimi yaptılar. Bunun üzerine Asaf Bey yaptıkları camları kendi kamyonuyla Anadolu'ya taşıyarak sattılar. Dönüş yolunda kırık ve kullanılmış camları aynı kamyonla toplayarak Antakya'ya naklettiler. Döndüklerinde kullanılmış cam bulamayınca gerekli ticari ürünleri (pirinç, şeker, buğday vb.) Antakya'ya getirdiler. Bu arada cam imalatı Antakya için önemli bir sanayi haline geldi ve yeni şirketler kuruldu. Burada üretilen yeşil cam Türkiye'nin birçok yerine ulaşmakta ve birçok ev mutfağında ve kilerde kullanılmaktadır. Asaf beyin 1964'teki ani ölümü üzerine Camhane kapandı. Şadi beyin Amcası Ali beyinde bilinmeyen bir nedenle İskenderun'da kurduğu cam fabrikasını kapatmak zorunda kaldı ve çalışmak için Almanya'ya gidenlere katıldı ama Diğer Antakya cam fabrikaları cam üretimine devam etmiştir. Bu güzel, çevreye saygılı üretim birçok aileye gelir getirmiş ve geçim kaynağı olmuştur.

Bina başlangıçta konak olarak kullanılmıştır. Yapıda değerini koruması için orijinal değerli taşlar kullanılmıştır. Bu bina, Sadi Bey'in babaannesi tarafından dedesinden satın alınmıştır.

Malikâne daha sonra Şadi Bey'in teyzesine miras kaldı. Şadi Asfuroğlu evi geri satın aldı, yeniledi ve binayı orijinal durumuna geri döndürmüştür. Restorasyonda sanat mezunları Hakan Boyacı, Celal Yahyaoğlu ve Şadi Bey üçlüsü olarak çalıştı. Ayrıca Şadi Bey, tanıdığı çeşitli ahşap ustalarıyla birlikte bu restorasyon için çok çaba sarf etti. Buradaki müze parçaları, Antakya camını anlatan özel ve lirik eserlerdir. Bu çok yönlü atölyede gözyaşı şişeleri, zenzem su şişeleri, parfüm şişeleri gibi pek çok parça bulunuyor. Antakya'nın tarihi, mitolojisi ve turizmi, Eski Konservatuvar Müzesi'ne gelir ve kaynak yaratılmasına yardımcı olmuştur. Turist ve rehberlere yönelik turlar çerçevesinde Antakya'yı tanıtarak, yerli ve yabancı turistlerin Cam Evi Müzesi'ni ziyaret edebilmeleri ve tarih meraklılarının uğrak mekânlarından biri olmuştur. Şubat ayında yaşanan 11 ilde hissedilen ve Antakya'da da büyük bir yıkım bırakan depremler neticesinde Cam evi maalesef şu an bir enkaz haline gelmiştir. Müzeli Antakya camları, atölyemiz ve atölyede imal ettiğim tüm ürünlerimiz enkaz altında kalmıştır. Yeni bir atölye kurmaya çalıştığını bize söyleyen Şadi Bey devletten

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ve sanatseverlerden yardımlarını geri çevirmeyeceğini ve ileriki dönemlerde yardımlar olursa bunun için müteşekkir olacağını dile getirmiştir.

Şadi Asfuroğlu Sanatını İcra Ederken...

Şadi Asfuroğlu'nun sergilediği bazı eserleri;

Edebiyat ve Tarih Dergisi

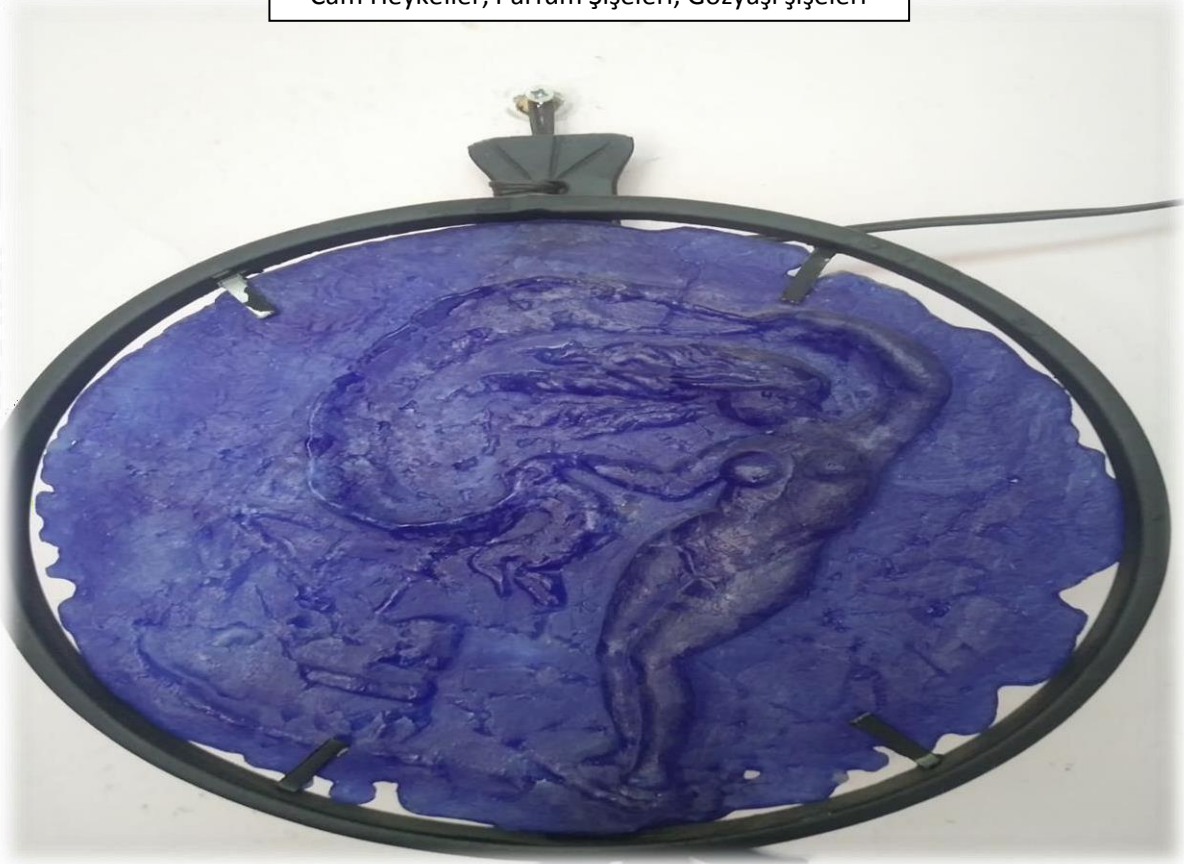
Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Cam Heykeller, Parfüm Şişeleri, Gözyaşı şişeleri

Deniz Kızı Cam Heykeli

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Antakya Cam Evi Müzesi Ve Benzer Projeler Hakkında Öneriler

Antakya cam evi müzesi dışında Türkiye’de kurulan ilk cam müzesi İstanbul’da bulunan

„Milli Saraylar Beykoz Cam Ve Billur“ Müzesidir. Beykoz cam ve billur müzesi, 2012 yılında açılan Türkiye'nin ilk cam müzesi niteliğini taşımaktadır. Müze, Paşabahçe Cam Fabrikası'nın eski deposunda yer almaktadır ve 5 katlı bir yapıya sahiptir. Müzede Türk cam sanatı tarihi ile ilgili önemli eserler sergilenmektedir. Bunlar arasında Osmanlı dönemi camları, çağdaş cam sanatı ve dünya cam sanatının önemli isimlerinin eserleri bulunmaktadır.

Beykoz Cam ve Billurât Fabrika-i Hümâyûnu, mineli, yaldızlı, renkli ve renksiz camlar, opal camlar ve çeşmi bülbüller üretmektedir. Fabrikanın inşaatı II. Mahmud Dönemi'nde başlamış ve Sultan Abdülmecid zamanında tamamlanmıştır. Türk cam sanatının örnekleri üretilmiş ve ihraç edilmiştir^{20 74}.

Müze bünyesinde cam sanatı, teknolojisi ve cam eserleri hakkında bilgi toplamak veya kapsamlı araştırma yapmak için bir kütüphane kurulmuştur. Ayrıca çocukların eğlenceli vakit geçirebilmesi için çocuk oyun alanı ve atölye düzenlenmiştir²¹. Müzede ayrıca interaktif bir oda ve cam üretimi hakkında bilgi veren atölyeler bulunmaktadır. Beykoz Cam Ve Billur Müzesi, bence tüm cam tutkunlarının mutlaka ziyaret etmesi gereken önemli müzelerden biridir.

Diğer büyük bir projede Yılmaz Yalçınkaya tarafından kurulan Cam ocağı vakfıdır. Vakıfta cam sanatını ve üretim merkezi olarak icra edilmektedir. Birçok çağdaş cam sanatçısının eserlerini barındıran vakıf Riva deresi kıyısında yer almaktadır.

Cam Ocağı Vakfı, eğitim ve üretim faaliyetlerini en özgün, verimli ve etkin şekilde yürütmeye çalışmaktadır. Her yaştan öğrencinin yer aldığı eğitici saha gezileri, özel performanslar, günübürlük ve uzun süreli atölye çalışmaları, turlar, şirketlere ve

²⁰ Alpay Şeyda, Beykoz Cam Ve Billur Müzesi Tanıtım, Lale Kültür, Sanat Ve Medeniyet Dergisi, 2021,6.sayı. s.157.

²¹ Cam Ocağı Vakfı, Vakıf Hakkımızda, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023. <https://www.camocagi.org/vakif-hakkimizda/>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

diğer gruplara özel etkinlikler ile meraklı ziyaretçilere kapılarını açıyor²².

Vakıf'ın projelerinde biride ilk ve orta öğretimle müfredatının ve paralel okul saatlerinde hazırlanan gezi programıyla yılda ortalama 30.000 çocuğu cam sanatını ile tanıştıırıp, bunun haklı olarak gururunu yaşamaktadır²³.

Cam Ocağı Vâkıfını önemli bir diğer projesi de "Artist in Residence" Projesidir. İstanbul Kalkınma Ajansı'nın desteklediği Beykoz'daki cam sanatçılara yönelik araştırma, geliştirme ve üretim platformu kapsamında 8 Türk ve 10 yabancı sanatçının Cam Ocağı Vakfı yerleşkesinde 3'er haftalık periyotlarla çalışmasına izin verildi. Bu süre zarfında Cam Ocağı Vakfı'nı ziyaret eden çocuklar, bu sanatçıların eserlerini gözlemlene fırsatı buldular. Ayrıca üniversite cam bölümlerinde okuyan genç sanatçı adayları da bu sanatçılara yardımcı olarak ufkunu geliştirme fırsatı buldu²⁴. Böylelikle şahsımca vakfın unutulmaya yüz tutan bu sanatı savunan daimi elçilerinden biri olduğunun farkına varılmıştır.

Ayrıca cam sanatının ülke içinde aktif ve popüler olmasını sağlayacak projelerden en son değinmek istediğim cam sanatı festivalleridir. Cam Festivali'nin amacı, cam sanatının çeşitli biçimlerini geniş bir izleyici kitlesine tanıtmaktır. Cam sanatçıları ve cam ustaları fikir alışverişinde bulunmak ve birbirlerinden bir şeyler öğrenmek için festivallerde bir araya gelirler. Cam festivalleri ayrıca yeni teknolojilerin keşfedilmesine ve geliştirilmesine yardımcı olur. Festival, cam sanatını öğrenme ve öğretme fırsatlarını sunmaktadır. Çalıştay, seminer, konferans gibi etkinliklerle katılımcılara eğitim olanakları sağlanmaktadır. Cam Festivali turizm açısından da önemlidir. Festival müdavimleri cam sanatına tanıklık ederken bölgenin kültür ve tarihini de keşfetmesini sağlamaktadır. Bu festivaller sayesinde cam sanatı daha çok kişi tarafından bilinir ve beğenilir hale gelmiştir. Ülkemizde ilk cam sanatı festivali olma niteliğini taşıyan festival Denizli'de 2011 yılında „Denizli Cam festivali” adı altında yapılmıştır.

²² Alpay Şeyda, Beykoz Cam Ve Billur Müzesi Tanıtım, Lale Kültür, Sanat Ve Medeniyet Dergisi, 2021, 6.sayı.s.157.

²³ Cam Ocağı Vakfı, Projelerimiz, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023.<https://www.camocagi.org/projelerimiz/>

²⁴ Cam Ocağı Vakfı, Projelerimiz, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023.<https://www.camocagi.org/projelerimiz/>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Festival, Denizli Belediyesi tarafından 6-8 Mayıs tarihleri arasında, Denizli Belediyesi ve Karma Tasarım Atölyesi iş birliğinde düzenlendi. Denizli Belediyesi'nden yapılan açıklamada İsveç'ten Julie Anne Denton, İngiltere'den Sally Carver ve Avustralya'dan Christian Arnold konuşmacı olarak katıldı. Dr. Mustafa Ağatekin ve cam sanatçısı Ahmet Özdeniz'in konuk olarak davet edildiği söylendi²⁵.⁷⁹

Festivalin ilk gününde sanatçıların sahneye çıkacağı ve halkın cam yapım deneyleri yapacağı, İsveçli cam sanatçısı Julie Anne Denton ve Denizli Cam Genel Müdürü Mehmet Rabuş'un da konferans vereceği bildirildi. Festivalin ikinci gününde sanatçıların eserlerinin yanında Anadolu Üniversitesi'nin farklı cam tekniklerini sergileyen ve camdan süslemelerin tanıtımını yapan "Pate de Verre" uygulaması için bir reklam yer alacak. Filmler ve ateş dansçısı gösterisi günün diğer etkinlikleridir. Avustralyalı cam sanatçısı Christian Arnold ve endüstriyel ürün tasarımcısı Oya Akman Şenocak'ın yer aldığı festival, mermer ve camın dekorasyonunu cam tasarlayarak ele alıyor. Dr. Mustafa Ağatekin ve Lucio Bubacco'nun da cam sanatı hakkında konuşacakları ve cam sergisinin açılacağı kaydedildi²⁶.⁸⁰ Yerel ve ulusal gazetelerde festival böyle aktarılmıştır.

Denizli Cam Festivali (Bienali) ilk yapıldığı günden itibaren aralıklarla günümüze kadar gelmiş ve festival 2023 yılında 7.kez sanatseverlerin uğrak noktalarından birisi olmuştur.

Kamusal düzende cam sanatı eğitimi veren devlet kurumlarında baktığımızda bazı üniversitelerimizde genel olarak güzel sanatlar fakültesinde cam sanatı bölümü veya Seramik Cam Bölümü olarak eğitim verilmektedir. Türkiye'de cam sanatı eğitimi veren üniversiteler şunlardır: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi:

Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü, 1930 yılında Güzel Sanatlar Akademisi Dekorasyon Bölümü'nden İsmail Hakkı Oygur tarafından kurulmuştur. 1997 yılında cam kursları seramik kurslarına dönüştürülmüştür. Seramik ve Cam Tasarımı Fakültesi, bugüne kadar dört yıllık bir lisans eğitiminin yanı sıra yüksek lisans ve sanatta yüksek lisans programları

²⁵ Altay Varol, Türkiye'nin ilk cam festivali, İHA, Denizli.2011 Erişim Tarihi 03Mayıs 2011, <https://www.iha.com.tr/haber-turkiyenin-ilk-cam-festivali-172695/>

²⁶ Altay Varol, Türkiye'nin ilk cam festivali, İHA, Denizli.2011 Erişim Tarihi 03 Mayıs 2011, <https://www.iha.com.tr/haber-turkiyenin-ilk-cam-festivali-172695/>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

sunmaktadır. Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü'nün Türkiye'de cam sanatı öğretimine yaptığı katkı, öncü bir kurum olması nedeniyle incelenmeye değerdir. İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi cam sanatları bölümü ile cam malzeme ile tasarım ve imalat teknikleri konusunda öğrencilere eğitim vermektedir.

Anadolu Üniversitesi: Eskişehir'de bulunan Anadolu Üniversitesi, cam sanatı bölümü ile öğrencilere cam malzemeleri kullanarak tasarım yapma ve üretim teknikleri gibi konularda eğitim vermektedir. Anadolu Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Cam Tasarımı Seramik ve Cam Bölümü'nün katkılarıyla hazırlanan müfredatında cam endüstrisinden çok sanat programına dikkati çekmektedir^{27 81}.

Hacettepe Üniversitesi: Ankara'da bulunan Hacettepe Üniversitesi, cam sanatı bölümü ile öğrencilere cam malzemeleri kullanarak tasarım yapma ve üretim teknikleri gibi konularda eğitim vermektedir. Hacettepe Üniversitesi Seramik ve Cam Bölümü Türkiye'nin ilk Seramik ve Cam Bölümü'dür. Bölüm 1965 yılında kurulmuş olup, o zamandan beri seramik ve cam sanatı dersleri vermektedir. Bu bölüm lisans, yüksek lisans ve doktora programları sunmaktadır. Bu bölümde öğrenciler seramik ve cam sanatı, tasarım, teknoloji, malzeme, tarih ve kültür gibi konuları incelerler. Bölümün amacı, öğrencileri seramik ve cam işleri alanında uzmanlaştırarak sektörde üst sıralara taşımaktır. Bu bölümün bilimsel kadrosu, alanında uzman öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Bu bölümün mezunları başarılarını seramik ve cam endüstrilerinde bulmuştur.

Selçuk Üniversitesi: Konya'da bulunan Selçuk Üniversitesi, cam sanatı bölümü ile öğrencilere cam malzemeleri kullanarak tasarım yapma ve üretim teknikleri gibi konularda eğitim vermektedir. Selçuk Üniversitesi Cam Bölümü, Türkiye'nin ilk cam bölümlerinden biridir. Bölüm, 1993 yılında kurulmuştur ve o tarihten beri cam sanatı alanında eğitim vermektedir. Bölümde lisans, yüksek lisans ve doktora programları bulunmaktadır.

²⁷ Aslan Gülşen, Cam Sanatının Eğitim Kurumlarındaki Yeri, Yüksek Lisans (Master) Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007. s.137.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Süleyman Demirel Üniversitesi: Isparta'da bulunan Süleyman Demirel Üniversitesi, cam sanatı bölümü ile öğrencilere cam malzemeleri kullanarak tasarım yapma ve üretim teknikleri gibi konularda eğitim vermektedir. Süleyman Üniversitesi Demirel Güzel Sanatlar Fakültesi, 2003-2004 Eğitim-Öğretim yılında Batı Kampüsü'nde araştırmalarına başlamış ve Fakülte'nin Seramik ve Cam Bölümü'nden 15 öğrenci almıştır. Başlangıcından öğrenci kaydının kaldırıldığı 2018-2019 Eğitim Öğretim yılına kadar sistem her akademik yıl için tam kayıt imkânı sağlamıştır. Ayrıca, 2019-2020 ve 2020-2021 akademik yıllarında öğrenci kaydı askıya alınmıştır^{28, 82}.

Bu üniversitelerde öğrenciler, cam malzemeleri kullanarak farklı tasarımlar yapmayı öğrenirler. Ayrıca camın özellikleri, üretim teknikleri ve cam sanatının tarihi hakkında da bilgi sahibi olurlar. Cam sanatı bölümleri, hem lisans hem de yüksek lisans düzeyinde eğitim vermektedir.

Araştırmanın hedef kitlesi cam sanatı eğitimi veren üniversitelerdir. Araştırmalar, Türkiye'de az sayıda cam eğitim kurumu olduğunu ve gerekli mali desteği almadıklarını göstermiştir²⁹. Bu nedenle araştırmada bile bahsedemediğim birçok üniversitede cam sanatı ve cam seramik bölümü kapanmış ve cam sanatı eğitimi büyük bir sekteye uğramasına yol açmıştır.

Antakyalı Cam Ustası Şadi Asfuroğlunun³⁰ da verdiği öneriler ile cam sanatının üniversiteler bünyesinde hemen hemen tüm ülkedeki üniversitelerde cam sanatının tarihini, cama dair ipuçları, üfleme sanatını, tüm cam sanatı tekniklerini yeni ve taze beyinlere aktarmasınıöngörmekteyiz.

Ayrıca cam sanatçıları için yeni atölyeler ve destekleyici maddi olanaklar, yurtdışından usta sanatçıların ülkedeki üniversitelerde sempozyum, konferanslar ve sergilere davet edilmesi, aynı zamanda ülkede sergilerine ödenek ayrılması gibi çeşitli ekonomik yardımların yapılması cam sanatının ülke içindeki gelişimini büyük bir

²⁸ Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Cam Bölümü, Hakkımızda. Erişim Tarihi 5 Haziran 2023. <https://gsf.sdu.edu.tr/seramik>

²⁹ Aslan Gülşen, Cam Sanatının Eğitim Kurumlarındaki Yeri, Yüksek Lisans (Master) Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007. s.225.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

şekilde etkileyeceği ve geliştireceği kanaatindeyim.

Sonuç

Cam gelecekte çeşitli alanlarda kullanılabilir. Özellikle akıllı cam teknolojisi, cam malzemeleri daha da çok yönlü hale getirecektir. Aşağıdaki alanlarda cam kullanımı artabilir: Gelecek zamanlarda Akıllı Ev sistemlerinde akıllı cam teknolojisi sayesinde camlarınız otomatik olarak karartılabilir veya aydınlatılabilir. Ayrıca pencerelerinizi dokunmatik ekranlara dönüştürebilir ve evinizdeki diğer akıllı cihazları kontrol etmek için kullanabilirsiniz. Otomobil üreticileri, daha hafif ve daha dayanıklı cam malzemeler kullanarak araçların ağırlığını azaltmak istemektedir. Ayrıca akıllı cam teknolojisi otomobilin içini güneşten koruyabilir. Sağlık alanında Cam, tıbbi cihazlar ve tıbbi cihazlar için ideal bir malzemedir. Örneğin cam kaplamalar, implantlar ve protezler için kullanılabilir. Enerji alanında ise Güneş panellerinde kullanılan cam malzemeler gelecekte daha yaygın hale gelebilir. Ek olarak, binaların enerji verimliliğini artırmak için cam malzemeler kullanılabilir. Uzay araştırmaları için cam malzeme kullanılabilir. Örneğin uzay araçları, uzay istasyonları, teleskop pencereleri vb. için kullanılabilir. Tarihin ilk dönemlerinde süs(ziynet) eşyası olarak daha sonraki dönemlerde Fenikelilerin deniz ticareti yoluyla dünyada yayılma süreci başlamış, camın artan popülerliği ve değeri Roma ve Yunan Devletleri döneminde açtıkları cam fırın atölyeleri ile azalmış ve endüstriyel bir amaç gözetilmiş, hayatımızın bir parçası olmuştur.

Günümüze gelecek olursak dünya çapında sanatın her geçen gün yavaş yavaş değerinde azalma baş göstermiştir. Bunun nedenlerinden bahsedecek olursak eğitim kalitesinin eksikliği, ekonomik sıkıntılar, silahlanma yarışı ve savaşlar örnek gösterilebilir.

Ülkemizde ise bu güzel ve ince sanatın doğduğu bölgede yer almasına rağmen cam sanatı tüm ülke zümresi için benimsenmemiştir. Milli ve ulusal kimlik kazanmayan bu sanat sadece bazı belirli üniversitelerimiz tarafından Güzel Sanatlar Fakültesinde cam sanatı ve cam-seramik bölümünde eğitim verilmektedir. Aynı zamanda eğitim veren bazı üniversitemizde cam sanatına dair bölümlerde kapanma

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ve eğitimlerde duraklamalara neden olmuştur. Tabii burada yine ekonomik sıkıntılar yüzünden olduğu muhtemeldir. Cam üretim Atölyelerinin maliyetli olması ve üniversitelere ayrılan maddi kaynağın yeterli olmaması bu sorunun çıkmasına neden olmuştur.

Ayrıca okuduğum üniversitenin bulunduğu şehir olan Hatay'ın Antakya ilçesinde antik cam sanatına verilebilecek ana kaynaklardandır. Mezopotamya'da olması hem de birçok medeniyete ev sahipliği yapmasından dolayı çeşitli etnik yapıyı barındıran bu şehir, çoklukültürlerle etkileşime girmesiyle cam sanatı ve el sanatlarında birçok örnekler verilebilmektedir.

Antakyalı cam ustamız Şadi bey ile yapılan röportajlar çerçevesinde cam sanatının azımsanmayacak şekilde sanatseverlerin ilgisini çektiği ve bu cam sanatını ancak yerli ve yabancı turistlerin yaptığı alışverişler ile sürdürdüğü kanaatine varmaktayım. Umarım bu araştırma ile Antakya ve tüm ülke genelinde cam sanatına olan ilginin artıp, ulusal bir kimlik kazanarak gelecekte çocuklarımıza ve torunlarımıza referans olması dilemekteyim.

KAYNAKÇA

A. Antmen (2008). 20. yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul: Sel Yayıncılık, s.117.

A. Artun (2015). Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi Estetik Modernizmin Tasfiyesi, (3), İstanbul:İletişim Yayınları.

Alpay Şeyda,(2021) Beykoz Cam Ve Billur Müzesi Tanıtım, Lale Kültür Sanat Ve Medeniyet Dergisi,6.Sayı.

Aslan Gülşen, Cam Sanatının Eğitim Kurumlarındaki Yeri, Yüksek Lisans (Master) Tezi, Gazi Üniversitesi, 2007

C. Schack von Wittenau (2005). New Glass and Studio Glass. Regensburg: Erhardi Druck GmbH, s.5

Cummings, K. (2011). Çağdaş Cam Sanatı (Çev: M. Ağatekin), İstanbul: Karakalem KitabeviYayınları.

Çobanlı Zehra, Camgeran2010 Uluslararası Katılımlı Cam Sempozyumu, Anadolu Üniversitesi, 2010

Danış Naciye, Stüdyo Cam Hareketi Sonrası Camın Bir Sanat Malzemesi Olarak

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Ele Alınışı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2012

Dardeniz Arıkan, "The Preliminary Archaeological And Scientific Evidence For Glass Making At Tell Atchana/Alalakh, Hatay (Turkey)," Aspects Of Late Bronze Age Glass İn The Mediterranean, Anatolian Archaeological Studies , No.21, Kırşehir, Turkey, 2014

E. Gen. (2005), Sanatçı Müzeleri, İstanbul: İletişim Yayınları.

El Sanatları Teknolojisi Nazar Boncuğu Yapımı, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2013

W. Gropius. Modern Mimarlığın Öncüleri Dizisi 3 Walter Gropius ve Bauhaus (2002), İstanbul: Boyut Yayın Grubu, s.29.

Karşlıoğlu F. Aslı, 1950'Den Günümüze Cam Heykel Sanatı, Yüksek Lisans Tezi. İzmir, 2007

P. Bürger (2003), Avangard Kuramı, İstanbul: İletişim Yayınları.

İnternet Siteleri

<https://www.inexhibit.com/case-studies/the-international-exhibitions-of-the-triennale-di-milano/> (Erişim tarihi: 15.Şubat 2017).

<http://digital.craftcouncil.org/cdm/landingpage/collection/p15785coll2> (Erişim tarihi: 15.04.2017)

Cam Ocağı Vakfı, Projelerimiz, Erişim Tarihi: 5 Haziran 2023. <https://www.camocagi.org/projelerimiz>

Hatay valiliği, Şehrimizin İsim Hikayesi, erişim tarihi 04. Haziran.2023. <http://www.hatay.gov.tr/isim-hikayesi>

Hatay Valiliği, Tarihsel Süreç İçerisinde Hatay, Erişim Tarihi, 04. Haziran.2023 <http://www.hatay.gov.tr/tarihsel-surec-icinde-hatay>

Varol Altay,(2011), „“ Türkiye'nin İlk Cam Festivali““, İha, Denizli, Erişim Tarihi 03 Mayıs 2011,12:30 <https://Www.Iha.Com.Tr/Haber-Turkiyenin-İlk-Cam-Festivali-172695/>

Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Cam Bölümü, Hakkımızda Erişim Tarihi 5 Haziran 2023 <https://gsf.sdu.edu.tr/seramik>

Antik Cam Evi, Hakkımızda, Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2021. <https://antikcamevi.com/hakkimizda/>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

SAĞLIK SİGORTASININ VE TAZMİNATLARIN SAĞLIK SİSTEMİNE GİRİŞİ

*Çetin UÇKUN

**Kazım GÖÇER

***Hediye GÜNEŞ

****Fatma Şenay CİN

*****Ekrem SABANCILAR

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makale Gönderme Tarihi: 19.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 10.01.2025

Atıf Bilgisi

Uçkun, Ç., Göçer, K., Güneş, H., Cin, F. Ş., Sabancılar, E. (2025), "Sağlık Sigortasının ve Tazminatların Sağlık Sistemine Girişi", *Edebiyat Ve Tarih Dergisi*, Yıl: 3, Cilt: 1, Sayı:1, ss. 34-50.

Özet

Hayat sigortası sistemi ilk defa ABD’de ortaya çıkan bir sistemdir. Teodor Roosevelt, çalışanların hayatlarını kaybetmelerinin veya yaralanmalarının işlerin aksamasına hatta ortada kalmasına sebep olması yüzünden ülkenin kaynaklarının heba edildiği, sürecin hızlanmak yerine sürekli durgunlaşmasının önünü almak için ortaya atılan bir sistemdir. Bu sistem öncelikle iş veren ile işçi arasındaki hukuku düzenlemek, sonrasında her iki tarafın da hayatını garantiye almak veya hayatın her seviyesinde insan canının kutsallığını öne çıkaracak yeni bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır. Bu sisteme her ne kadar tabipler tarafından itirazlar gelmiş olsa da hastahanelerin de zaman içerisinde bu sistem ile daha güvenli hale geleceklerinin anlaşılmasının yanı sıra tedavi masraflarının karşılanmasında daha fazla imkan sağlayacağına idraki sistemin her alana yayılmasına sebep olmuştur.

Bu makalede Hayat sigortasının dünyada ve Türkiye’de ortaya çıkışı, gelişimi ve sağladığı faydalar üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ABD, Banka, Dünya, Hayat, Roosevelt, Sigorta, Türkiye

Abstract

The life insurance system is a system that first emerged in the USA. Theodore Roosevelt introduced a system to prevent the country's resources from being wasted due to employees losing their lives or being injured, which caused the work to be interrupted or even stopped, and to prevent the process from becoming stagnant instead of accelerating. This system first emerged as a new application to regulate the law between employers and employees, then to guarantee the lives of both parties or to emphasize the sanctity of human life at every level of life. Although there were objections to this system by physicians, the understanding that hospitals would become safer with this system over time, as well as the realization that it would provide more opportunities for covering treatment expenses, caused the system to spread to every area.

This article focuses on the emergence, development and benefits of life insurance in the world and Turkey.

Keywords: USA, Bank, World, Life, Roosevelt, Insurance, Türkiye

* Müdür, Gaziantep büyükşehir Belediyesi Ortaokulu, [Cetin.Uckun@gmail.com](mailto: Cetin.Uckun@gmail.com), Orcid: 0000-0002-0663-6400

** Müdür, Antalya/Kepez Abdülkadir Özkan İlkokulu, [Bilgiliinsan112@hotmail.com](mailto: Bilgiliinsan112@hotmail.com), Orcid: 0009-0004-7262-0345

*** Öğretmen, Orhan Gazi Anaokulu, [Hediye.guness@hotmail.com](mailto: Hediye.guness@hotmail.com), Orcid: 0009-0005-7395-5937

**** Öğretmen, Osmaniye Düziçi Atatürk Kız MTAL, [Senayelifcin@gmail.com](mailto: Senayelifcin@gmail.com), Orcid no: 0009-0004-5096-0744

***** Müdür, Büyükşehir Ortaokulu, [Fenci4188@hotmail.com](mailto: Fenci4188@hotmail.com), Orcid: 0009-0009-2062-1887

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Giriş

1900'de yüzyılın başında, Teddy Roosevelt başkanlığı ve Amerika Birleşik Devletleri, İlerici Çağ olarak bilinen döneme giriyordu. Roosevelt, Sanayi Devrimi sırasında büyüyen üretim, ulaştırma ve petrol şirketlerinin etkisini azaltmak için tasarlanmış bir dizi antitröst uygulama çabasını savundu. Kadınların oy hakkı ciddi şekilde tartışıldı. Eyalet düzeyinde, çalışma haftasını kısaltma, çocuk işçiliğini sınırlama ve işyeri yaralanmalarıyla başa çıkma çabaları vardı³⁰.

Ortak hukuka göre, işveren ihmalkarsa, işverenler tesislerinde meydana gelen yaralanmalardan sorumluydu. İşverenlerin ihmal iddialarına karşı üç savunması vardı. Birincisi, işçinin riski iş sözleşmesinin bir parçası olarak üstlendiğini iddia edebilirlerdi. İkincisi, yaralanmanın işverenin değil, bir iş arkadaşının ihmalkar eylemlerinden kaynaklandığını iddia edebilirlerdi. Üçüncüsü, işçinin en azından kısmen hatalı olduğunu iddia edebilirlerdi. Yaralanmalar yaygındı ve ihmali belirlemeye ve tazminat almaya çalışan mahkeme davaları yaygındı. Fishback ve Kantor (2000), eyalet işçi tazminat yasalarının, işçi hakları savunucularının bu tür reformları işyeri yaralanmalarının maliyetlerini işverene kaydırmanın bir yolu olarak görmeleri nedeniyle ortaya çıktığını savunuyor. İşverenler, reformları ihmal iddialarıyla ilişkili yasal maliyetleri azaltmanın ve genel maliyetleri düşürürken yaralı işçilere yapılan ödemeleri artırmanın bir yolu olarak görüyorlardı.

1910 ile 1915 yılları arasında 32 eyalet işçi tazminat sigortası yürürlüğe koydu. Bu programlar kapsamında, işverenler işyeri yaralanmaları için tam sorumluluk kabul ettiler ve eyaletleri aracılığıyla sigorta kapsamı satın alabildiler. İşverenler işçi tazminat sigortası satın alırlarsa, ihmale karşı üç yasal savunmayı da korudular. Ancak, kapsam satın almazlarsa, bu savunmalar reddedildi.

Örgütlü tıp, yaralı işçilerin bakım için aile hekimlerine gidecekleri ve doktora işçi tazminat fonundan ödeme yapılacağı görüşüyle işçi tazminat mevzuatını destekledi. Ancak bunun yerine, işverenler doğrudan bakım sağlamak için hekimleri tutmaya ve bazen işe almaya başladılar. Bu, madencilik ve kereste endüstrilerindeki bazı firmaya özgü kliniklerin modelini izledi, özellikle sırasıyla Minnesota ve Washington eyaletlerinde (Starr 1982). Sonuç olarak, yerel doktorların çoğunluğu hizmetlerine olan talepte bir azalma gördü. İşveren sözleşmeleri olanlar elbette daha iyi performans gösterdi.

³⁰ https://tr.wikipedia.org/wiki/Theodore_Roosevelt (Erişim: 13.12.2024)

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Tüm bu arka plan, sonraki sağlık sigortası planlarının tasarımı etkilediği için önemlidir. Starr (1982), politik dinamikleri açıklar. I. Dünya Savaşı'na kadar olan ve onu izleyen dönemde, bir dizi eyalet girişimi, işçi tazminatı modeline dayalı zorunlu sağlık sigortası önerdi. Amerikan Çalışma Mevzuatı Derneği tarafından desteklenen bir plan, aylık geliri 100 dolardan az olan tüm beden işçilerinin tıbbi faturaları ve kaybedilen gelirleri için kapsam altına alınmasını talep etti. Çalışan, işveren ve eyalet hükümetinden zorunlu katkılar dahil edilecekti. Kapsam dahilinde olmayanlar gönüllü olarak katılabilirlerdi.

1916 ile 1919 yılları arasında 16 eyalet böyle bir yasayı değerlendirdi; hiçbiri kabul etmedi. İşverenler bu yasaya karşı çıkma eğilimindeydi çünkü işçi tazminatının aksine maliyetlerde telafi edici bir azalma yoktu. İşçi sendikalarının görüşleri karışıktı. Amerikan Emek Federasyonu'nun (AFL) kurucusu Samuel Gompers karşı çıktı. İşçilerin paralarını nasıl harcayacaklarını bildiklerine ve sendikanın rolünün onlara harcayacakları daha fazla para kazandırmak olduğuna inanıyordu. Amerikan Tabipler Birliği (AMA) 1915'te bu yasayı resmen destekledi ancak 1920'de sigortanın doktor-hasta ilişkisine müdahale ettiğini öne sürerek karşı çıktı. Gerçekten de işçi tazminatıyla ilgili deneyim bunu gösteriyordu. Doktorların muhalefeti yoğun olabilirdi.

Ancak bu dönemde özel sağlık sigortasının olmadığını varsaymak bir hata olurdu. Büyüleyici tarihi araştırmasında, John Murray (2007) "hastalık fonlarının" en azından İç Savaş zamanından beri var olduğunu savunuyor. Bu fonlar işverenler, sendikalar ve kardeşlik örgütleri tarafından kurulmuştu. İşçiler, ücretlerinin yaklaşık yüzde birini haftalık olarak fona katkıda bulunuyorlardı. Fon üyelerinden biri çalışamayacak kadar hastalandığında veya yaralandığında, fon ona nakit sağlıyordu, genellikle ücretinin yüzde 60'ı kadar. Bu kapsamı, günümüzde spor etkinliklerinde sıklıkla reklamını gördüğümüz Aflac tazminat kapsamına (ördek ile) benzetebiliriz. Federal hükümet tarafından yapılan ilk araştırmada, 1890'da yaklaşık 1.300 kardeşlik dışı fonun var olduğu tahmin ediliyordu. İlerleyen dönemde, Murray (2007), sanayi işçilerinin yüzde 20'sinin bir hastalık fonunun üyesi olduğunu tahmin ediyor. Hastalık fonları sağlık sigortası sağlamasa da Murray, bu planlardan duyulan memnuniyetin, erken dönemdeki zorunlu sağlık sigortası girişimlerinin tamamen başarısız olmasının nedeninin yeterince değerlendirilmediğini ileri sürmektedir.

Mal ve hizmetlere yönelik dünya çapındaki talebi azaltan tarife artışları turları. Amerika Birleşik Devletleri'nde Hawley-Smoot Tarifesi, tarımsal emtialar üzerindeki ithalat vergilerini

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

%49'a çıkardı. Friedman ve Schwartz'ın (1963) öğrencileri, bankacılık sektörünün çöküşüne yol açan olağanüstü sıkı bir para arzının diğer önemli neden olduğunu da bileceklerdir.

Yerel hastaneler, diğer firmalar gibi Depresyondan etkilendi. Ronald Numbers (1969), 1929 ile 1930 yılları arasında o zamanlar Dallas, Teksas'ta bulunan Baylor Üniversitesi Hastanesi'nin gelirlerinin hasta başına 236 dolardan 59 dolara düştüğünü bildirdi. Doluluk oranları %71,3'ten %64,1'e düştü ve katkılar üçte iki oranında azaldı. Buna karşılık, hayır amaçlı bakım %400 arttı.

Model diğer hastanelere de yayıldı. 1932'de Kaliforniya, Sacramento'da bir plan oluşturuldu. Ancak yalnızca tek bir hastanedeki hizmetleri kapsayan Baylor planının aksine, Sacramento planı toplumdaki herhangi bir hastanedeki hizmetleri kapsıyordu. 1933'e gelindiğinde, bu türden 26 "hastane hizmet planı" yürürlükteydi.

Yerel hastaneler, katılımcı hastanelerin plandan geri ödeme alıp almamalarına bakılmaksızın hizmetleri sağlamayı kabul etmeleri nedeniyle hastane hizmet planlarının oluşturulmasında rehberlik sağlamak için meslek birliklerine başvurdu. Amerikan Hastane Birliği (AHA)³¹, 1933'te Hastane Hizmeti Komitesi'ni kurdu ve planları onaylamaya başladı. Bu komite 1936'da AHA Hastane Hizmet Planı Komisyonu ve 1946'da AHA Blue Cross Komisyonu oldu. Onay kriterleri arasında planların kâr amacı gütmemesi, kamu refahını iyileştirmek için tasarlanması, onurlu tanıtım yapılması, yalnızca hastane masraflarını karşılaması ve doktorların özgürce seçilmesine izin vermesi yer alıyordu (MacIntyre 1962).

Bugünün terimleriyle, orijinal Baylor tek hastane planını tercih edilen bir sağlayıcı organizasyonu olarak düşünebiliriz. Aboneler hastane kapsamına sahipti ancak yalnızca ağdaki tek hastaneyi kullanırlarsa. Bu, tüketicilere bir hastaneyi diğerine tercih etmeleri için finansal bir teşvik sağladı. Aslında, Dallas bölgesindeki diğer hastaneler kısa sürede kendi hastane hizmet fayda planlarını geliştirdiler (Starr 1982). Buna karşılık, tüm hastane planları bir yerel hastaneyi diğerine karşı karşıya getirmede, bu da hastaların hastaneler arasında yatan hasta hizmetleri için alışveriş yapmaktan maddi olarak çok az fayda sağladığı anlamına geliyordu.

Çoğu eyalet yeni hastane hizmet planlarını sigortadan ziyade hastane hizmetlerinin ön ödemesi olarak gördü. Ancak 1933'te New York eyalet sigorta komisyoneri planların sigorta olarak görülmesi gerektiğine karar verdi. Mantık açıktı. Planlar ödemeleri önceden topladı ve

³¹ <https://www.aha.org/>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

hayat veya kaza sigortasından farklı olmayan bir şekilde gelecekte bir tarihte bakım sağlamayı vaat etti. Bu kararın sonucu, yeni sağlık planlarının mevcut sigorta yasalarına uyması gerektiği; özellikle, gelecekteki talepleri karşılamak için rezervlere sahip olmaları gerekiyordu. Hizmet fayda planları, "rezervlerinin" bakım sağlama yetenekleri olduğunu, bankadaki paranın değil, tuğla ve harç ve personelin, bakımın gerektiğinde mevcut olacağını güvencesi olduğunu savundu. Eyalet meclisi anlaşmazlığı çözmek üzere çağrıldı ve bu hizmet fayda planlarının (yani bu Blue Cross planlarının) kâr amacı gütmeyen ve rezerv gereksinimlerinden ve eyalet prim vergilerinden muaf olacağını belirten özel bir yetkilendirme yasası oluşturdu. Sigorta komisyoneri oranlarını gözden geçirecekti ve rezervler hastanelerin kendisi olduğundan, kurulun çoğunluğu katılımcı hastanelerin müdürlerinden oluşacaktı. 1939'a kadar 25 eyalette böyle bir yetkilendirme yasası vardı(MacIntyre 1962).

Blue Shield (İlk Tıbbi Hizmet Planı)

Blue Shield planlarının gelişimi Blue Cross'un gelişimini yansıtır. Hastane hizmetleri planlarına benzeyen ilk tıbbi hizmet planı, 1939'da kurulan California Physicians' Service'di. Planların iki temel özelliği vardı. Birincisi, hekimin özgürce seçilmesini gerektiriyordu ve ikincisi, hizmet faydası yerine tazminat planlarına dayanıyordu. Bu, planların hastaya kapsanan her olay için bir dolar tutarı ödediği anlamına geliyordu; hasta da buna karşılık doktora ödeme yapmaktan sorumluydu. Bu, günümüzün Aflac planlarına çok benziyordu. AMA, 1939'da planları onaylamaya başladı ve hastanelerin Blue Cross ile oluşturduğu modeli izledi³².

Ticari Sigorta Sisteminin Gelişimi

Ticari sigorta, işletmelerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri, ekipmanlarını, çalışanlarını ve müşterilerini koruyabilmeleri ve ekonomik hayata katkıda bulunabilmeleri için güvence sağlayan pek çok farklı sigorta türünün genel adıdır³³.

Ticari hayat, kaza ve deniz sigortası uzun zamandır mevcuttu. Ancak, tehlikelerin hem kesin hem de ölçülebilir olması gerektiğinden sağlık sigortalanamaz olarak görülüyordu. Sağlık ikisi de değildi. Hasta olduğunda ödeme yapan bir poliçe sunmanın sorunu, herkesin kapsamı olduğunda kendini hasta ilan etme teşvikine sahip olmasıydı. Hastane hizmet planları popüler hale geldiğinde, ticari sigortacılar sorunu çözenin bir yolunu buldular. Sağlık

³² <https://www.emich.edu/human-resources/documents/bluecross-blueshield-inter-claim-form.pdf>

³³ <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/ticari/sigortacilik-hizmetleri/sayfalar/sigortacilik-hizmetleri.aspx>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

sigortası sunmuyorlardı; hastaneye yatış kapsamı sunuyorlardı. Bir hastaneye yatış, bir doktor tarafından belirlenen kesin bir olaydı. 1934'te ticari taşıyıcılar hastane kapsamı sunmaya başladı. Başlangıçta, doktor kapsamı sunmuyorlardı, ancak ameliyatlar kesin olaylar olduğu için 1938'den itibaren cerrahi kapsamı sundular. Her iki plan türü de tazminat kapsamı sağladı. Bu, kapsanan bir olaydaki kaybı, olay başına kararlaştırılan ödeme programına göre ölçülebilir hale getirdi. Tazminat kapsamı ayrıca sigortacının seçili hastaneler ve doktorlarla doğrudan sözleşme yapacağı yönündeki sağlayıcı endişelerini de ortadan kaldırdı (Er, 2011:16; Tatar, 1997: 76).

Hayat Sigortasında Ön Ödemeli Grup Uygulamasına Geçiş

Ön ödemeli grup uygulaması, yönetilen bakımın öncüsüydü. Blue Cross'a benzer şekilde, bu planlar 1929'da Büyük Buhran'a yanıt olarak başladı. Kessel (1959), erken tarih hakkında canlı bir tartışma sunar. Los Angeles'taki Ross-Loos Kliniği, Minnesota ve Washington'da ve sırasıyla 1905 ve 1909 gibi erken bir tarihte bazı daha eski planlar mevcut olmasına rağmen, ilk ön ödemeli grup uygulamaları arasındaydı (MacIntyre 1962). Klinik, Los Angeles Su ve Elektrik Dairesi'ndeki 2.000 çalışana ve ailelerine ön ödemeli bakım sağladı. Daire, çalışanlara kapsamlı bakım sağlamak için klinikle sözleşme yaptı. Bu eyleme yanıt olarak, Ross-Loos Kliniğinin kurucuları ilçe tıp topluluğundan ihraç edildi. Bu ceza ciddiye çünkü hastane tüzüğü, tıbbi personel üyelerinin yerel tıp topluluğunun iyi durumdaki üyeleri olmasını gerektiriyordu. Tıbbi topluluk üyeliğinin olmaması, hastaneye erişimin reddedilmesi anlamına geliyordu (Kessel, 1959: 23-35).

Ön ödemeli grup uygulamasına karşı çıkan bu tür hekimler yaygındı. Dr. Michael Shadid ve Oklahoma, Elk Grove, Farmers Union, Elk Grove sakinlerinden 6.000'ini yılda 50 dolara kaydeden ön ödemeli bir sağlık planı oluşturdu³⁴. Eyalet tıp topluluğu plana karşı çıktı, Shadid'in uygulama lisansını elinden almaya çalıştı, onu tıp topluluğundan ihraç etti ve lisans reddi yoluyla onunla birlikte çalışmaya istekli diğer hekimleri Oklahoma'dan uzak tuttu.

1933'te Dr. Sidney Garfield, Kaliforniya'da Kaiser Foundation Sağlık Planı'nı kurdu³⁵. Mesleki olmayan davranışla suçlandı ve eyalet adli tıp kurulu uygulama lisansını askıya aldı. Bu karar mahkemeler tarafından bozuldu. Benzer eylemler Milwaukee, Chicago ve Seattle'daki grup uygulama planlarına karşı da yapıldı. Plan doktorlarının yerel tıp topluluklarına üyelikleri reddedildi ve hastanelere erişimleri engellendi.

³⁴ <https://www.historynet.com/dr-shadids-maverick-medicine/>

³⁵ <https://about.kaiserpermanente.org/who-we-are/our-history/dr-sidney-garfield-on-medical-care-as-a-right>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Hastanelere erişimlerinin reddedilmesinin bir sonucu olarak, erken ön ödemeli planlar kendi hastanelerini inşa etmek ve kullanmak zorunda kaldılar. Kendi hastanelerine sahip olan günümüzün sağlık bakım kuruluşları (HMO'lar), Kaiser-Permanente ve Puget Sound'daki Grup Sağlık Kooperatifi gibi planlar, kontrol ve verimlilik nedenleriyle kendi tesislerini işletmeye devam edebilirler, ancak başlangıçta bunu hastanelere sürekli erişim sağlamanın tek yolu olduğu için yaptılar³⁶.

1937'de Washington, DC'deki Grup Sağlık Kooperatifi, Federal Ev Kredisi Bankası çalışanlarının kar amacı gütmeyen bir kooperatifiydi³⁷. Maaşlı doktorları vardı. AMA ve yerel tıp topluluğu, katılan doktorlara karşı misillemelerde bulundu, konsültasyonları ve sevkleri engelledi ve tüm hastaneleri ayrıcalıkları reddetmeye ikna etti. 1938'de Adalet Bakanlığı, AMA'yı Sherman Antitrust Yasası uyarınca suçladı. Yüksek Mahkeme, 1943'te AMA'ya karşı karar verdi. Ancak muhalefet devam etti. Group Health Cooperative, King County (Washington) tıp topluluğuna karşı bir antitrust davası açtı ve 1951'de bir eyalet yüksek mahkemesi kararı kazandı (McCaffree 2001). 1959'a kadar Kaiser doktorları hala San Francisco Tıp Topluluğu'ndan dışlanıyordu (Kessel 1959).

Sağlık Sigortasının Genişlemesi

Özel sağlık sigortası 1940'lar ve 1950'lerde hızla büyüdü, ancak kapsamın kapsamının doğru ölçümlerini elde etmek zordur. Sergi 1.2, 1940'tan 1985'e kadar ABD nüfusunun bir tür sağlık sigortası kapsamına sahip olan yüzdesini göstermektedir. II. Dünya Savaşı arifesinde nüfusun yalnızca %9'unun sigortası vardı. Bu yüzde, savaşın sonuna kadar iki katından fazla artarak neredeyse %23'e ulaştı. 1950'de tekrar iki katından fazla arttı ve 1960'a kadar %70'e yakındı. Bu hızlı büyüme için genellikle üç neden gösterilir. Birincisi, II. Dünya Savaşı sırasında ücret ve fiyat kontrollerinin uygulanmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri savaşa Aralık 1941'de girdi. Erkekler gönüllü olarak orduya alındıkça ve askere alındıkça, iç ekonomi savaş malzemesine olan talebin artmasıyla zorlandı. Franklin Roosevelt yönetimi, Ulusal Savaş Emek Kurulu aracılığıyla, 1942'den başlayarak her sektördeki ücretleri belirledi. İşgücü için rekabet eden firmalar, ilk kez birçok kadını işgücü piyasasına çekti. Ayrıca, Emek Kurulu sağlık sigortasının bir ücret olarak kabul edilmemesi gerektiğine karar verdi. Bu, firmaların kıt işgücü için rekabet edebilmelerinin bir yolunun çalışanlarına sağlık sigortası

³⁶ Declaration Of Susan E. Mullaney On Behalf Of Kaiser. Docket No. 16-0050,

<https://www.insurance.wa.gov/sites/default/files/documents/16-0050-kaiser-dec-mullaney.pdf>

³⁷ https://inatai.org/wp-content/uploads/2021/03/Group-Health-Timeline-1947-2007_Mar2021.pdf

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

sunmak olduğu anlamına geliyordu (Silver, 1995: 173-180).

Sağlık sigortasındaki hızlı büyümenin ikinci nedeni, bu dönemde örgütlü işgücünün genişlemesiydi. Sendikaların sağlık sigortası üzerindeki etkisi, kısmen sağlık sigortasını bir istihdam koşulu ve dolayısıyla toplu pazarlık konusu olarak tanımlayan 1947 Taft-Hartley Yasası'ndan kaynaklanıyordu(Silver, 1995: 173-180)..

Sağlık sigortasındaki hızlı büyümenin üçüncü nedeni, sağlık sigortasının federal vergi kanununda ele alınmasıydı. Vergi kanunu, işveren destekli sağlık sigortasının federal gelir vergisine tabi bir gelir olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunda aslında sessizdi. Thomasson'ın (2003) belirttiği gibi, 1943'te İç Gelir Servisi, işveren tarafından sağlanan sağlık sigortası avantajlarının federal gelir vergisine tabi olmadığını belirten özel bir karar yayınladı. 1940'larda ve 1950'lerin başında çelişkili ve tutarsız özel kararlar ortaya çıktı ve Kongre'yi 1954'te işveren tarafından desteklenen sağlık sigortasını federal gelir vergisinden muaf tutan bir yasa çıkarmaya yöneltti (Thomasson, 2003: 269-290). Daha sonraki bölümlerde tartışacağımız gibi, bu vergi muafiyeti ABD sağlık sigortası pazarının şu anki görünümünün temel nedenlerinden biridir. Vergi kanunu, çalışanları ve işverenlerini tazminatlarını vergilendirilen para gelirinden uzaklaştırıp vergisiz sağlık sigortasına kaydırmaya etkili bir şekilde teşvik etmektedir. Bu vergi sübvansiyonu büyük bir olaydır. The Congressional Budget Office (2013)³⁸, yalnızca federal vergi sübvansiyonunun 2013 yılında 248 milyar dolara ulaştığını tahmin etmektedir. Bunu bağlamına oturtmak gerekirse, 2012'de yatarak ve ayakta tedavi hastane hizmetleri için Medicare harcamaları yalnızca biraz daha azdı. Sigorta sektöründe, 1940'lar ve 1950'lerde AHA'nın Blue Cross Komisyonu AHA'dan ayrıldı ve 1960'ta Blue Cross Derneği kuruldu; 1977'de Blue Shield Derneği ile birleşerek Blue Cross ve Blue Shield Derneği'ni oluşturdu (Grant, Cunningham, Cunningham, 1997). O zamana kadar Blue Cross ve Blue Shield planları sağlık sigortası piyasalarına hakimdi; ancak 1950'lerde ticari sigortacılar çok daha güçlü oyuncular haline geldi ve 1954'ten sonra Blue Cross ve Blue Shield planlarından sürekli olarak daha fazla toplam aboneye sahip oldular (Health Insurance Association of America 1990).

Blue Cross ve Blue Shield planlarının sigorta işlevleri ilk yıllarında oldukça basitti. Planlar, bir planın tüm abonelerinin tek bir büyük risk havuzunda olduğu anlamına gelen topluluk derecelendirmesine giriyordu. Primler esasen taleplerin büyümesinin tahmin edilmesi

³⁸ https://www.cbo.gov/sites/default/files/cbofiles/attachments/44521-LTBO2013_0.pdf

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ve abone sayısına bölünmesiyle belirleniyordu. Ticari sigortacılar 1950'lerde deneyim derecelendirmesi yoluyla buna meydan okumaya başladılar ve 1960'lara gelindiğinde deneyim derecelendirmesi topluluk derecelendirmesini ortadan kaldırmıştı. Bir sigortacının makul derecede sağlıklı ve dolayısıyla diğerlerine göre düşük bakım kullanan bir grup insanı belirleyebildiğini varsayalım. Öğretmenler veya banka çalışanları iyi örnekler olabilir. Sigortacı bu gruplara yaklaşabilir ve onlara muhtemel düşük talep deneyimlerini yansıtan bir sigorta primi vaat edebilir. Bu deneyim derecelendirmesidir. Blue Cross gibi topluluk derecelendirmeli planlar düşük, orta ve yüksek maliyetli aboneleri içerirken, deneyim derecelendirmeli plan orantısız bir şekilde düşük maliyetli aboneleri içerir. Sonuç olarak, aynı kapsamı daha düşük bir primle sağlayabilir ve yine de para kazanabilir. Dahası, topluluk derecelendirmeli plan sadece düşük maliyetli abonelerini kaybettiği için maliyet artışları yaşayacaktır. Bu, ticari sigortacıların yaklaşımıydı. Düşük talep deneyimi olan gruplara daha düşük primler teklif ettiler. Blue Cross ve Blue Shield, topluluk derecelendirmesinden geçmek zorunda kaldılar veya yalnızca en yüksek maliyetli abonelerin sigortacısı oldukları bir gelecekle karşı karşıya kaldılar. 1960'larda, son Blue Cross planı topluluk derecelendirmesinden vazgeçti.

Medicare ve Medicaid'in Gelişimi

Huzur evi ve kişisel bakım hizmetleri anlamına gelen bu sistemde Franklin Roosevelt yönetiminde ve 74. Kongre 1935'te Sosyal Güvenliği yürürlüğe koyduğunda, program herhangi bir sağlık sigortası hükmü içermiyordu. Bunun bir nedeni, ilerici dönemde ortaya çıkan ve hala güçlü kalan hükümet destekli sağlık sigortasına karşı güçlü hekim muhalefeti idi.

II. Dünya Savaşı sona ererken, Truman yönetimi iç meselelere yöneldi ve Eylül 1945'te tüm Amerikalılara sigorta kapsamı sağlayacak ulusal bir sağlık sigortası planı üzerinde çalışmaya başladı. Bu öneri, savaş sırasında sunulan ve Kongre komitelerinden asla çıkmayan yasa tasarılarına benziyordu. Kapsam, ücret ve maaşların ilk 3.600 doları üzerinden %4'lük bir vergi ile ödenecekti. Truman, insanların kendi doktorlarını ve hastanelerini seçebilmeleri ve sağlayıcıların hükümet için çalışmaması nedeniyle bu planın sosyalleştirilmiş tıp olmadığını savundu. Bu duruş, hekim muhalefetini caydırmadı. Bunun yerine, AMA ve AHA, Senatörler Lister Hill (D-AL) ve Harold Burton (R-OH) tarafından önerilen yasayı destekledi. Hill-Burton Yasası, 1946'da kabul edildiğinde, sonraki 25 yıl boyunca önemli

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ölçüde sübvansiyonlu hastane ve huzurevi inşaatına yol açtı (Hamilton 1987).

Ulusal bir sigorta planının savunucuları çabalarına devam ettiler, ancak dikkatlerinin çoğu yaşlılar için tıbbi bakım almaya yönlendirildi. 1950'lerin ortalarında, yaşlılar için hastane ve huzurevi sigortası kapsamı için önerilerde bulunuldu. Ancak bu yasa tasarıları hiçbir zaman komiteden çıkmadı, büyük ölçüde Temsilciler Meclisi Yollar ve Araçlar Komitesi'nin güçlü başkanı Wilbur Mills (D-AR) ve Sosyal Güvenlik'e bağlı olması halinde hızla artan tıbbi masrafların önemli ölçüde daha yüksek bordro vergilerine yol açacağı ve Sosyal Güvenlik programını zayıflatacağından endişe eden Senatör Robert Kerr'in (D-OK) muhalefeti nedeniyle. Bunun yerine, onlar önerdiler ve Kongre 1960'ta Kerr-Mills Yasasını geçirdi, bu yasa eyaletlere refah yardımı alan yaşlılar için tıbbi bakım sağlanmasında yardımcı olmak üzere federal fon sağlıyordu (Rettenmaier ve Saving 2000).

Lyndon Johnson'ın 1964'te Barry Goldwater'a karşı kazandığı ezici başkanlık zaferi, Kongre'nin her iki kanadında da büyük Demokrat çoğunluğu sağladı ve Demokrat adaylar yaşlılar için sağlık sigortasının yürürlüğe girmesini talep etti. Paul Feldstein (1988), bildiğimiz şekliyle Medicare'e yönelik baskının başlıca itici güçlerinin sendikalar olduğunu savunuyor. Büyük endüstriyel sendikaların Sosyal Güvenlik uygunluğuna dayalı ve gelir vergileri yerine bordro vergileriyle finanse edilen bir program istediğini ileri sürüyor.

Düşük gelirlili bir uygunluk standardı yerine Sosyal Güvenlik katılımına dayalı uygunluk, yüksek gelirlili sendika üyelerinin uygun olacağı anlamına geliyordu. Bordro vergisi, maliyetlerin orantısız bir şekilde düşük gelirlili, sendikasız çalışanlar tarafından karşılanacağı anlamına geliyordu. Birçok sağlık hizmeti maliyetinin işveren sigorta planları yerine hükümet programı tarafından ödeneceği gerçeği, işçiler için ücretlerin yukarı doğru müzakere edilebileceği anlamına geliyordu. AHA bu görüşü destekledi çünkü yaşlıların sağlık hizmetleri maliyetleri diğerlerinden daha yüksekti. Blue Cross'un ticari sigortacılar tarafından artan deneyim derecelendirmesine rağmen hala benimsediği toplum derecelendirmeli hastane sigorta planları, bu yüksek maliyetli hastaların orantısız bir şekilde Blue Cross planlarında yer aldığı anlamına geliyordu. Daha genç, daha düşük maliyetli kayıtlılar orantısız bir şekilde ticari sigortacı planlarında yer alıyordu. Böylece Medicare, yüksek maliyetli Blue Cross üyelerinden sorumlu olacaktı. John Byrnes liderliğindeki bu yaklaşımın Cumhuriyetçi muhalifleri, bunun yerine finansmanı genel vergi gelirlerinden ve yaşlılar tarafından ödenen bir primden gelen ihtiyaç temelli gönüllü bir program savundu. Bu plan, doktor ve ilaç

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

kapsamının yanı sıra hastane ve huzurevi bakımını da içeriyordu. Buna karşılık AMA, yaşlılar için Kerr-Mills'in bir genişlemesi olan Eldercare modelini zorladı. Bu teklif, düşük gelirli yaşlılara yönelik eyalet tıbbi yardımına yönelik federal desteği genişletti (Cunningham ve Cunningham 1997).

Cunningham ve Cunningham (1997), son tasarımı Temsilci Mills tarafından Yollar ve Araçlar Komitesi'nde hazırlanan "üç katlı pasta" olarak tanımlıyor. Üç ana teklifin de unsurlarını içeriyordu. Sendika-AHA tarafından desteklenen tasarı, hastane ve sınırlı huzurevi kapsamının Sosyal Güvenlik uygunluğuna bağlı olduğu ve bordro vergilerindeki artışlarla finanse edildiği Medicare Part A oldu.

Yalnızca hekim ve ayakta tedavi hizmetlerine odaklanan Cumhuriyetçi Byrnes teklifi, genel vergi gelirleri ve yaşlılara ödenen primlerle finanse edilen gönüllü Medicare Bölüm B programı haline geldi. AMA'nın Yaşlı Bakımı teklifi, yaşlıların ötesine genişletilerek bir dizi düşük gelirli nüfusa kapsam sağlandı ve federal-eyalet eşleştirme Medicaid programı olarak finanse edildi. Temsilciler Meclisi, yasa tasarısını 315'e 115 oyla kabul etti ve daha fazla tartışma ve değişiklikten sonra Senato, 68'e 21 oyla kabul etti. Başkan Johnson, Temmuz 1965'te eski Başkan Truman'ın memleketi olan Missouri, Independence'da yasa tasarısını imzaladı.

ERISA ve Düzenlemenin Büyümesi

1970'lerin en önemli sağlık sigortası olayı, Studebaker Corporation'ın Indiana, South Bend'deki ABD otomobil fabrikasını kapatıp yetersiz fonlu bir emeklilik planı bıraktığı Aralık 1963'te tetiklendi. Kongre, 1974 yılında bu ve diğer emeklilik endişelerine Çalışan Emeklilik Geliri Güvenliği Yasası (ERISA) ile yanıt verdi³⁹. Bu büyük yasa parçası, tanımlanmış fayda emeklilik planlarını korumak için tasarlanmıştı. Bunu büyük ölçüde işverenleri emeklilik planlarını önceden finanse etmeye teşvik etmek için vergi teşvikleri sağlayarak ve katılımcı emeklilik planlarının gelecekteki emeklilik planı temerrütlerini kurtarmak için hükümete bağlı bir reasürans fonuna (Pension Benefit Guarantee Corporation) katkıda bulunmasını zorunlu kılarak yaptı (Randall, 1974). Yasa ayrıca "refah planları" ile ilgili nispeten bir avuç hüküm içeriyordu - yani sağlık sigortası planları. ERISA şartları uyarınca kendi kendine sigortalı olan işveren sağlık sigortası planları federal ERISA yasasına tabiydi ve eyalet sigorta düzenlemesine tabi değildi. Büyük işverenler, genellikle birkaç eyalette tesisleri olduğunu ve

³⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Employee_Retirement_Income_Security_Act_of_1974

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

tutarlı ve tek tip kapsam sağlamaya çalışmanın eyaletlerin uyguladığı farklı sigorta düzenlemeleri nedeniyle zorlaştığını ileri sürmüşlerdi. Dahası, çalışanlarını kendi kendine sigortalama çabaları, bu tür çabalar için tasarlanmamış olan eyalet sigorta düzenlemeleri tarafından engelleniyordu. ERISA kapsamında, kendi kendine sigortalı planlar rezervler veya teminat gereklilikleriyle ilgili eyalet sigorta yönetmeliklerine tabi değildi ve eyalet prim vergilerine tabi değildi(Randall, 1974).

ERISA, sağlık sigortası sektöründe sessiz bir devrime yol açtı. Daha önce, büyük firmalar genellikle bir sigortacı aracılığıyla deneyime göre derecelendiriliyordu. Bu, özünde, bir firmanın kendi talep deneyiminden sorumlu olduğu ve planı yönetmesi için sigortacıya ödeme yaptığı anlamına geliyordu. Böyle bir plan "tamamen güvenilir" ise, yani primleri yalnızca kendi talep deneyimine dayanıyorsa, kendi kendine sigortaya geçiş çok kolaydı. Firma aynı talep riskini taşıyordu, ancak şimdi daha az maliyetli bir talep yöneticisi arayabilir veya bu faaliyetleri kendisi üstlenebilir ve bu süreçte %2 ila %4 oranındaki eyalet prim vergilerinden kaçınabilirdi. Dahası, biraz daha küçük firmalar belirli bir kayıp aralığında talep riskini üstlenebilir ve büyük bireysel talepler veya belirli bir eşiği aşan toplam talepler için zarar durdurma kapsamı satın alabilirdi. Orta ölçekli ve hatta küçük firmalar kendi kendine sigortalı olabiliyordu(Randall, 1974).

Bu olaylar, ana bilgisayar işlemlerinin fiyatının hızla düştüğü bir zamanda gerçekleşti. 1960'larda, büyük geleneksel sigortacılar hem hasar riskini üstlenmede hem de hasar işlemede karşılaştırmalı avantajlara sahipti. Her ikisini de 1970'lerde kaybettiler. ERISA, işletmenin risk taşıyan segmentine potansiyel bir giriş olduğu anlamına geliyordu. Bu segmentten rekabetçi getirilerden daha fazlasını elde etme çabaları, kendi kapsamlarını sağlayan birçok kendi kendine sigortalı işverenin girmesine yol açacaktı. Düşük maliyetli ana bilgisayar bilişiminin ortaya çıkması, hasar işleme segmentinin de rekabetçi olduğu anlamına geliyordu. Büyük sigortacılar rekabetçi işlem ücretlerinden daha fazlasını talep etmeye çalışırsa, yeni sağlayıcılar ortaya çıkacak ve onları alt edecekti. Gerçekten de, yeni bir sektör ortaya çıktı: kendi kendine sigortalı firmaların hasar işlemlerini yürüten üçüncü taraf yöneticiler (TPA'lar). Sigortacılar ayrıca ASO'lar (sadece idari hizmetler) gibi yeni iş kolları açtılar(Randall, 1974). Bu hatlar aracılığıyla, kendi kendine sigortalı firmalara hasar işleme hizmetleri de sağladılar. 2011 yılına gelindiğinde, sigortalı çalışanların %57'si kendi sigortalı bir plandaydı (KFF

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

HRET 2012)⁴⁰.

İronik olarak, ERISA daha fazla eyalet sigorta düzenlemesini de teşvik etti. 1974'ten önce, neredeyse hiç eyalet sigorta kapsamı zorunluluğu yoktu. Ancak, 2011'in sonuna gelindiğinde, 2.200'den fazla bireysel sigorta zorunluluğu vardı (Uygun Fiyatlı Sağlık Sigortası Konseyi 2012). Sağlık hizmeti sağlayıcıları ve ilgili vatandaşlar, eyalet yasama organından eyalette faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin belirli kapsamlar içermesini talep ediyor. Örneğin, tüp bebek tedavisinin diğer prosedürler gibi kapsanmasını talep edebilirler. ERISA'dan önceki dönemde, bu tür mevzuatın savunucuları, genellikle büyük işverenlerden gelen muhalefetle karşı karşıyaydı. Ancak, ERISA'dan sonra, daha büyük işverenler bu tür yasalar tarafından etkilenmedi ve yasama ölçeği savunucuların lehine döndü(Jensen ve Morrisey 1999).

Sonuç

Belirtildiği üzere, Türkiye son on yılda sağlık sigortasını nüfusunun çoğunluğuna yaymada önemli bir başarı elde ederken, aynı zamanda erişimi ve finansal korumayı güvence altına almak ve kaynakların verimli kullanımını teşvik etmek için gereken kapasite oluşturma ve teşvik yapılarının uygulanmasını üstlenmiştir. İleriye dönük olarak, kaliteli sağlık hizmetlerine sürekli erişimi sağlarken UHI finansmanının sürdürülebilirliğini korumak önemli olacaktır. Son yıllarda Sağlık Bakanlığı, özel ve üniversite hastaneleri ile ilaçlar için harcama sınırlarının getirilmesi, evrensel sağlık sigortası sisteminin mali sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik olumlu bir adım olmuştur. 2007 yılında tüm Sağlık Bakanlığı hastaneleri için sabit bir küresel bütçe uygulandı ve bu, bugüne kadar bu hastanelerdeki harcama büyümesinin daha da artmasının önlenmesinde başarılı oldu. 2010 yılında hükümet üniversite ve özel hastaneler için harcama sınırlarını başarıyla uyguladı. İlaç harcamaları 2009 ile 2010 yılları arasında azalırken, ilaç harcama sınırının korunması özellikle başarılı olmadı. SSI şu anda ilaç şirketleriyle birlikte harcama sınırını korumaya yardımcı olabilecek mekanizmalar geliştirmek için çalışıyor.

Türkiye modern ödeme yöntemleri ve verimli hizmet sunum mekanizmaları geliştirirken ve uygularken, eksik olan şey finansal riskin sağlayıcılara aktarılmasıdır. Bu, uygun davranışı güvence altına almak ve izlemek için kullanım yönetimi ve inceleme süreçlerinin uygulanmasını içerecektir. SSI tarafından etkili politika uygulaması, sağlık

⁴⁰ <https://www.kff.org/wp-content/uploads/2013/03/8345-employer-health-benefits-annual-survey-full-report-0912.pdf>

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

harcamalarına ilişkin gerçek zamanlı mikro verilerin eksikliği nedeniyle kısıtlanmaktadır. MEDULA veri sistemi özellikle bu amaç için tasarlanmıştır, ancak kuruluşundan dört yıl sonra hala tam olarak faaliyete geçmemiştir. Modern bir sağlık sigortası sisteminin işlev görmesi için bireysel düzeyde talep bilgilerine sahip olmak kritik öneme sahiptir. Ayrıca, ödeme sistemlerinin geliştirilmesi, harcama sınırlarının belirlenmesi ve uygulanması, tıbbi etkinlik kriterleri ve bir dizi ilaç sorunu dahil olmak üzere bir dizi alanda UHI ve Sağlık Bakanlığı arasında daha iyi politika koordinasyonuna ihtiyaç vardır.

Yoksulluğu izlemek ve tüm sosyal koruma programları için uygunluğu belirlemek üzere ulusal bir sistemin getirilmesi ileriye doğru atılmış büyük bir adımdır. Yeni sistem, merkezi kriterleri yerel bilgi ve değerlendirmeye birleştiren bir hibrit mekanizma kullanarak uygunluğu belirlemede eski sistemin güçlü yönlerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Sistem şu anda birkaç merkezi veritabanından gelen bilgileri entegre etmede oldukça başarılı olsa da, başvurularda sağlanan bilgileri doğrulamak için ev ziyaretlerinin kullanılması yeni Aile ve Sosyal İşler Bakanlığı için daha zor olmuştur. Bu nedenle, programın hedeflemeyi sürdürmesini ve hatta iyileştirmesini sağlamak için Hanehalkı Bütçe Anketlerini kullanarak yeni tanımlama ve kayıt mekanizmasını izlemeye devam etmek çok önemli olacaktır.

Kaynaklar

AKDAĞ, R. (2012). Turkey Health Transformation Program Assessment Report (2003-2011). T.C. Sağlık Bakanlığı.

ARAN, M., Hentschel J. (2012). "Protection in Good and Bad Times? The Turkey Green Card Health Program." World Bank, Washington, DC.

ATUN, R., Aydın, S., Chakraborty, S., Sümer, S., Aran, M., Gürol, İ., ...Akdağ, R. (2013). Universal health coverage in Turkey: enhancement of equity. The Lancet, 382(9886), 65-99.

BOYACI, İ. (2021). Türkiye Sağlık Sisteminin Dönüşümü (2003-13): Sağlık Hizmet Bölgeleri Planlaması Ve Şehir Hastaneleri. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(40), 358-376.

CASTAÑEDA, T., Lindert, K. (2005). "Designing and Implementing Household Targeting Systems: Lessons from Latin America and the United States." World Bank, Washington, DC.

ER, Ü. (2011). "Sağlıkta Dönüşümün Aracı: Genel Sağlık Sigortası", Yüksek Lisans

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Tezi, Şubat.

ERGENEKON ,Ç. (1995), Sigorta Sektörü , ĐMKB Sektörel Araştırma Serisi No:5.

ERSÖZ, F. (2008),“Türkiye İle OECD Ülkelerinin Sağlık Düzeyleri Ve Sağlık Harcamalarının Analizi”, İstatistikçiler Dergisi, 2: 95-104.

FELDSTEIN, P. J. (1988). The politics of health legislation: An economic perspective. Ann Arbor, MI: Health. Administration Press.

FİSHBACK, P. V.- Kantor, S. E. (2020). A prelude to the welfare state: The origins of workers' compensation, 1900–1930, University of Chicago Press.

FISHBACK, P.-Kantor, S. (2018). Origins of Workers' Compensation. Ann Arbor, MI: Inter-university Consortium for Political and Social Research [distributor], 11-18

FRIEDMAN, M. – Schwartz, A. J. (1963), The Review of Economics and Statistics, Feb., 1963, Vol. 45, No. 1, Part 2, Supplement, pp. 32-64.

GRANT, H. R., Cunningham, R. M., Cunningham, Jr R. (1997). A History of the Blue Cross and Blue Shield System, Northern Illinois University Press.

HAMILTON, M. (1987). The Elements of the Concept of Ideology, December 2006Political Studies 35(1):18 – 38.

JENSEN, G. A. - Morrisey M. A. (1999). “Employer-Sponsored Health Insurance and Mandated Benefit Laws.” Milbank Quarterly 77(4), 425–459.

KAZGAN, H., (1997). Osmanlı’dan Cumhuriyete Turk Bankacılık Tarihi, The Bank’s Association of Turkey , İstanbul.

KESSEL, R. A. (1959). “Price Discrimination in Medicine.” Journal of Law and Economics 1: 20–53.

KURŞUN, A. – Rakıcı, C., Türkiye ve Sosyal Refah Devletlerindeki Sağlık Harcamalarının Analizi, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 32, 2014, s. 77-105.

MACINTYRE, A. (1962) "Sartre as a Social Theorist," Listener, 22 March 1962.

McCAFFREY, S. C. (2001). The Law of International Watercourses: Non-Navigational Uses (Oxford: Oxford University Press.

MENON, R., Mollahaliloglu, S., Postolovska, I. (2013), Toward Universal Coverage: Turkey’s Green Card Program For The Poor, UNICO Studies, Series 18, p. 1-14.

MENON, R., Mollahaliloglu, S., Postolovska, I. (2013), Toward Universal Coverage:

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Turkey's Green Card Program for the Poor, The World Bank, Washington DC, January

MINISTRY OF HEALTH (2011). "Turkey Health Transformation Program Evaluation Report 2003– 2010." Ministry of Health, Ankara.

MURRAY, J. E. (2007). Origins of American Health Insurance: A History of Industrial Sickness Funds, Yale University Press, Pages: 336, <https://www.jstor.org/stable/j.ctt5vm2w1>

NUMBERS, Ronald Leslie (1969). The nebular hypothesis in American thought (Ph.D.). University of California, Berkeley.

Randall D. Weiss (1974). Private Pensions: The Impact Of ERISA On The Growth Of Retirement Funds, <https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ebsa/about-ebsa/our-activities/resource-center/publications/mewa-under-erisa-a-guide-to-federal-and-state-regulation.pdf>

ROSENBAUM, S. (2011). The Patient Protection and Affordable Care Act: implications for public health policy and practice. Public Health Rep. Jan-Feb;126(1):130-5.

SEVİM, E. ve Nal, M. (2021). Türkiye’de Özel Sağlık Sigortacılığı Sisteminin Mevcut Durum Analizi. Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security). 11(1). 157-174.

SHORT, K. (1992), Health Insurance Association of America 1990, Current Population Reports Household Economic Studies Series P-70, No. 29, Issued May 1992.

SİLVER, G. K. (1995). Section on History, Ideology, and Science The Health Left In The 1930s, 1940s, And 1950s, International Journal of Health Services, Volume 25, Number 1, Pages 173-180.

STARR, P. (1982). The social transformation of American medicine: The rise of a sovereign profession and the making of a vast industry. New York: Basic Books.

TATAR, Fahreddin, "Özelleştirme ve Sağlık Hizmetleri: Teori ve Uygulama", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 30, Sayı 2, Haziran 1997.

TATAR, M.(2011). Sağlık Hizmetlerinin Finansman Modelleri: Sosyal Sağlık Sigortasının Türkiye’de Gelişimi Financing Health Care Services: Development of Social Health Insurance in Turkey, Sosyal Güvenlik Dergisi, 1, s. 103-133.

The Congressional Budget Office (2012). Congress’s Referee Center Forward Basics (CBO): Vol. 7, No. 1 August.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

THOMASSON, A. L. (2003), Protosociology, Vol. 18-19: Understanding The Social II: Philosophy of Sociality: 269-290.

WORLD BANK. 2012. "Turkey: Performance Based Contracting in Family Medicine – Design and Achievements." World Bank, Washington, DC.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

TARİHİN BİLİNMEZLERİ VE BİLİM ADAMLARI

*Özlem TUNÇ

**İbrahim ÇELİK

***Sibel Kılıç PARLAK

****Esra KARAKUZULU

*****İsmail DAŞDÖĞEN

Makale Türü: Derleme Makalesi

Makale Gönderme Tarihi: 25.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 13.01.2025

Atıf Bilgisi

Tunç, Ö., Çelik, İ., Parlak, S. K., Karakuzulu, E., Daşdoğan, İ. (2025), "Tarihin Bilinmezleri ve Bilim Adamları", *Edebiyat Ve Tarih Dergisi*, Yıl: 3, Cilt: 1, Sayı:1, ss. 51-73.

Özet

Orta Çağ'da dünyanın birçok yerinde, dünya hakkındaki mitolojik ve teolojik inançlar tartışılmazken dahi, Türk-İslam bilim adamları Dünya'nın şekli, hareketleri ve yerçekimi hakkında düzinelere eser kaleme almışlardır. Bu çalışmada, Orta Çağ Türk-İslam bilim adamlarının Dünya'nın şekli, hareketleri ve yerçekimiyle ilgili görüşleri ortaya konmuştur. Bu çalışmayla Orta Çağ'da Türk-İslam bilim adamlarının çok erken sayılabilecek bir dönemde Dünya'nın şekli konusunda hiçbir tereddüt yaşamadan her zaman küre olarak bahsettikleri sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen eserlerde Türk-İslam bilim adamları Dünya'dan hep el-küre'tül-ardiye (yerküre) olarak bahsetmişlerdir. Bu da onların, Dünya'nın şekli hakkında başka bir düşünceye sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır. Araştırmayla Türk-İslam bilim adamlarının eserlerinde Dünya'nın kendi eksenini etrafında döndüğü bilgisinin yer aldığı da anlaşılmıştır. Bu konuyla ilişkili olarak da Dünya'nın merkezinin mıknaş gibi her şeyi kendisine çektiğini belirtmişlerdir. Böylece yerçekimini doğru bir şekilde açıklamışlardır. Dünya'nın şekli, yerçekimi ve hareket yasası konusunda Türk-İslam bilim adamlarının düşüncelerinin izleri Galileo'da ve Newton'da görülebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bilim Adamları, Yerküre, Hareket, Yerçekimi.

Abstract

Turkish Islamic scientists, who took over the legacy of antiquity, conducted various researches in all areas of science. Earth's shape, rotation and gravitation are one of these issues. In this study, have presented the views of the Islamic scientists in the Middle Ages about the shape, movements and gravity of the Earth. In the Middle Ages, Islamic scientists stated that the shape of the world was a sphere in a period that can be considered very early and they always referred to the Earth as a globe. Turkish Islamic scientists have always mentioned the Earth as 'al-qura't al- ard (the Earth globe)'. This statement shows that they have no other thoughts about the shape of the Earth. With this research, it has understood that there is the information that the Earth rotates around its own axis in the works of the medieval Turkish Islamic scientists. In relation to this issue, they stated that the center of the Earth attracts everything like a magnet to itself. Thus, they explained gravity correctly. The effects of Turkish Islamic scientists' thoughts on the shape of the Earth, gravity and the law of motion can be seen in Galileo and Newton.

Keywords: Middle Ages, Scientists, Globe, Gravity.

* Müdür Yardımcısı, Sena Büyükkonuk Ortaokulu, ozlemgokpinartunc@gmail.com, Orcid: 0009-0001-9277-2491

** Müdür Yardımcısı, Hayrullah Gölbaşı Anadolu Lisesi, ibrahimcelikk27@gmail.com, Orcid: 0009-0000-8822-7952

*** Müdür Yardımcısı, Gazi Mustafa Kemal İlkokulu, sibelkiliçparlak@gmail.com, Orcid: 0009-0003-2646-7952

**** Müdür Yardımcısı, Orhan Gazi Anaokulu, esrakarakuzulu87@gmail.com, Orcid: 0009-0002-1477-3410

***** Müdür Yardımcısı, Mızraklı İlkokulu, ismaildasdogen0133@gmail.com, Orcid: 0009-0005-3371-3570

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Giriş

Bilim tarihi kısaca bilimin doğuş ve gelişme öyküsüdür. Amacı nesnel bilginin ortaya çıkma, yayılma ve kullanılma koşullarını incelemektir. Bilim çoğu kez sanıldığı gibi ilk defa ne Rönesans'tan sonra, ne de Batı dünyasında ortaya çıkmıştır. Bilim; insanlığın ortak ürünüdür. Kökleri ilkel toplumların yaşamına kadar uzanır.

Bilimsel Yöntem Nedir? Amacı evreni anlamak ve açıklamak olan bilimin, bu amaca ulaşmak için izlediği yola bilimsel yöntem adı verilir. Bilimsel yöntem, insanların ortaklaşa olarak kullandıkları betimleme ve açıklama yollarını kapsayan bir süreçtir.

Fiziki ve doğal evrenin yapısının hareketlerinin birtakım yöntemler (deney, düşünce veya gözlemler) aracılığıyla sistematik bir şekilde incelenmesini de kapsayan entelektüel ve pratik çalışmalar bütünü. Bilim; neden, merak ve amaç besleyen bir olgu olarak günümüze kadar birçok alt dala bölünmüş, insanların daha iyi yaşam koşullarına kavuşmasına, bilinmeyen olguları bulmasına ve yeni şeyler öğrenmesine ön ayak olmuştur. Tüm bilim dalları evrenin bir bölümünü kendine konu olarak seçer, deneysel yöntemlere ve gerçekliğe dayanarak yasalar çıkarmaya çalışır.

Einstein bilimi, her türlü düzenden yoksun duyu verileri ile düzenli düşünceler arasında uygunluk sağlama çabası,

Bertrand Russell; gözlem ve gözleme dayalı akıl yürütme yoluyla dünyaya ilişkin olguları birbirine bağlayan yasaları bulma çabası olarak tanımlar.

Yüzyıllardır insanoğlunun yeryüzündeki yaşama ortamına duyduğu merak, yaşam standartlarını yükseltecek bir etkinliğe bürünmeye başladı. Olağan gibi görünen olayları anlama çabası, aslında dünyanın gizemlerle dolu bir yer olduğunu ve bunları çözümlemek gerektiği gerçeğini doğurmuştur. Geleneksel bilim sadece anlamaya ve çözmeye gereksinim hissetse de, ileri safhalara bölünen bilim türleri sadece çözmeyi değil çözümden öte ilerlemeyi de kapsar. Bilimsel yasalar bilimin vazgeçilmez öğeleri olsa da, hâlen birçok bilimsel yasanın doğruluğu tartışılır düzeydedir. Bilim deneye çok önem verir ve bilimsel yöntem deneye dayanır. Bu evre, işlenen konuyu daha inandırıcı kılmanın yanında belirli bir çerçeveye

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

oturtur. Sadece kâğıt üzerinde birer kuramken yasalaşabilir ve temel taş niteliğine bürünebilir. Bilimin sonsuz bir süreç içinde değişimi yadsınamaz bir durumdur. Zaman içinde alt dallara bölünen bilim sayısal ve sosyal alanlarda ayrı konulara bürünmüş; fakat nitelik açısından aynı amaca hizmet etmeyi sürdürmüştür.

Bilimlerin Sınıflandırılması

Formel Bilimler:

Duyularımızla kavrayamadığımız, zihinsel olarak düşüncede var olduğunu kabul ettiğimiz ilke ve sembollerini konu edinen; genelleme ve tümdengelim yöntemlerini kullanan; Matematik, Mantık...

Doğa Bilimleri:

Doğayı, doğada yer alan varlıkları ve olayları inceleyen ve tümevarım yöntemini kullanan ve doğa yasalarını bulmaya çalışan; Fizik, Kimya, Biyoloji, Astronomi, Jeoloji .

İnsan Bilimleri:

İnsanı; insanın tarihsel, kültürel, toplumsal dünyasını konu edinen hem tümevarımı hem tümdengelimini kullanan; Tarih, Antropoloji, Psikoloji, Sosyoloji, Siyaset Bilim, Dil Bilim

Rasyonel Bilimler:

Akla mantığa dayalı ideal varlığı konu alan bilimler: Matematik, Mantık

Normatif Bilimler:

Sonuçlarında yönlendirici kurallara ulaşan bilimler: Hukuk, Mantık, Siyaset Bilim

Pozitif Bilimler:

Konularını deney yöntemi ile araştıran bilimler: Fizik, Kimya, Biyoloji, Psikoloji, Sosyoloji

Bilimin asıl uğraşı alanı doğa olaylarıdır. Burada doğa olaylarını en genel kapsamıyla algılıyoruz. Yalnızca fiziksel olguları değil, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel vb. bilgi alanlarının hepsi doğa olaylarıdır. Özetle, insanla ve çevresiyle ilgili olan her olgu bir doğa olayıdır. İnsanoğlu, bu olguları bilmek ve kendi yararına yönlendirmek için

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

varoluşundan beri tükenmez bir tutkuyla ve sabırla uğraşmaktadır. Başka canlıların yapamadığını varsaydığımız bu işi, insanoğlu aklıyla yapmaktadır.

Bilimsel Verilerin Özellikleri

Çeşitlilik: Bilimsel çalışma hiç kimsenin tekelinde değildir, hiç kimsenin iznine bağlı değildir. Bilim herkese açıktır. İsteyen her kişi ya da kurum bilimsel çalışma yapabilir. Dil, din, ırk, ülke tanımaz. Böyle olduğu için, ilgilendiği konular çeşitlidir; bu konulara sınır konulamaz. Hatta, bu konular sayılamaz, sınıflandırılmaz.

Süreklilik: Bilimsel bilgi üretme süreci hiçbir zaman durmaz. Krallar, imparatorlar ve hatta dinler yasaklamış olsalar bile, bilgi üretimi hiç durmamıştır; bundan sonra da durmayacaktır.

Yenilik: Bir evrim süreci içinde her gün yeni bilimsel bilgiler, yeni bilim alanları ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, bilime, herhangi bir anda tekniğin verdiği en iyi imkânlarla gözlenebilen, denenebilen ya da var olan bilgilere dayalı olarak usavurma kurallarıyla geçerliği kanıtlanan yeni bilgiler eklenir.

Ayıklanma: Bilimsel bilginin geçerliği ve kesinliği her an, isteyen herkes tarafından denetlenebilir. Bu denetim sürecinde, yanlış olduğu anlaşılan bilgiler kendiliğinden ayıklanır; yerine yenisi konulur.

İlk Çağ Bilim Dünyası

Mezopotamya'da Bilimin İlk Seyri

Sümerler bilimin gelişmesinde önemli katkıda bulunmuşlardır.

Sümerler, bir yılı 360 gün, bir ayı 30 gün olarak belirlemişlerdir. Bu da Sümerlerin astronomi alanında inceleme yaptıklarını göstermektedir.

Sümerler, aritmetik ve geometrinin de temelini atmışlardır.

Sümerler, dairenin 360° dereceye bölünmesini bulmuşlardır.

Mezopotamya medeniyetlerinden olan Sümerler yazıyı kullanmışlardır (MÖ 3200).

Mezopotamya'da tıp biliminin de geliştiği görülmüştür.

Tekerleğin ilk kez Mezopotamya'da kullanıldığı sanılmaktadır

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Mısır'da Bilimin Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi

Mısırlılar, bilimin birçok alanında ilerlemişlerdir.

Matematik ve tıpta alanında önemli çalışmalar yapmışlardır.

Tarım ürünlerinden alınan verginin hesaplanması matematiğin, Nil Nehri'nin taşma zamanının hesaplanması ve Nil'in tasmasıyla arazi sınırlarının belirlenmesi ise astronomi ile geometrinin gelişmesinde etkili olmuştur.

Pi sayısını hesaplamışlardır.

Yılı 365 gün olarak bulmuş ve 12 aya bölmüşlerdir.

Güneş yılına dayanan takvimi bulmuşlardır.

Mumyacılık gelişmiştir.

Tıp alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Çin'de Bilimin Gelişmesi

Çinliler; barut, pusula, mürekkep, kâğıt ve matbaayı icat ederek dünya medeniyetine katkıda bulunmuşlardır. Çin Uygarlığında bilimsel faaliyetin başlangıcı M.Ö. 2500'lere kadar götürülebilir. Çin, ilk insan kalıntılarının bulunduğu yerlerden biridir. Çin uygarlığı, genellikle, kapalı bir uygarlık olarak nitelendirilmiştir. Ancak Türklerle ve Hintlilerle yakın ilişki içinde oldukları bilinmektedir. Bu etkileşim sonucunda Türklerin kullandıkları On iki Hayvanlı Türk Takvimi'ni benimsemişlerdir. Hint uygarlığından ise, özellikle matematik konusunda etkilendikleri bilinmektedir. On ikinci yüzyıldan itibaren yapılan seyahatler sonucunda, matbaa ve barut gibi teknik buluşlar, Avrupa'ya Çin'den götürülmüştür.

Çin'de kullanılan sayı sistemi on tabanlıdır. Ayrıca, işlem yapmalarını kolaylaştıran, abaküs ve çarpım cetveli gibi bazı basit aletler de kullanmışlardır. Diğer uygarlıklardan farklı olarak Çin'de daha çok aritmetik ve cebir bilimleri gelişme göstermiş ve hatta geometri problemleri bile bu iki disiplinden yararlanılarak çözülmeye çalışılmıştır.

Hint Biliminin Ortaya Çıkışı

Sıfırı ilk defa Hintli matematikçiler kullanmıştır.

Cebir ve geometri gelişmiştir.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Birinci ve ikinci dereceden denklem çözümleriyle ilgilenmişlerdir.

Sinüs ve kosinüs fonksiyonlarını kullanmışlardır.

İslam dünyasını matematik alanında etkilemişlerdi

Hindistan'daki bilimsel etkinliklerin başlangıcını M.Ö. 5000'lere kadar geriye götürmek mümkündür; ancak bilim gibi düzenli bir bilgi topluluğunun oluşumu için yaklaşık M.Ö. 2500'leri beklemek gerekmiştir.

Orta Asya'da Bilimsel Verilerin İlk Öncüleri

Orta Asya bilim tarihi M.Ö. 8000'lere ve hattâ çok daha eskilere kadar götürülmektedir. Arkeologlar tarafından bugün de sürdürülmekte olan kazılarda, tas devrinden kalma çanak ve çömleklere, çakmak tasından ve tasta yapılmış topuz veya kargı biçimindeki silahlara, buğday ve arpa yetiştirildiğine ilişkin izlere rastlanmıştır. Daha sonra, demir kullanılıncaya kadar geçen süre içinde hayvanlar evcilleştirilmiş, bakir ve kursundan çeşitli eşyalar yapılmıştır. İlk defa alaşım olarak bronzu kullanan Türklerdir. Demir devrinden sonra, iklim koşullarının bozulması nedeniyle, Türklerin güneye doğru göç ettikleri görülmektedir. Orta Asya'da atı evcilleştirmişler ve M.Ö. 2800 yılı sıralarında arabayı icat etmişlerdir.

Türkler, evrenin bir kubbe biçiminde olduğunu düşünüyorlardı. Bu kubbe, altın veya demirden bir kazık, yani Kutup Yıldızı çevresinde, muntazam bir hızla dönüyordu. Burçları taşıdığı düşünülen ekliptik çarkı ise buna dik olarak yerleştirilmişti. Gökteki bu düzen, Yeryüzüne de yansımıştı. Kutup Yıldızı'nın tam altında, Yeryüzünün yöneticisi olan hakanın oturduğu kent bulunuyor ve Ordug adı verilen bu kentin plânı da göksel düzeni yansıtıyordu. Merkezde kesişen iki ana yol vardır. Nasıl gök, kutup yıldızının çevresinde dönüyorsa, toplumdaki isler de hükümdarın çevresinde döner.

İlk Çağ Uygarlıklarının Ve Teknolojiye Katkıları

MÖ 4241 Mısırlılar ilk hassas takvimi yaptı MÖ 3500 Mezopotamya'daki Sümerler yazıyı ilk defa kullandı MÖ 3200 Tekerleğin ilk defa Sümerler tarafından kullanıldığı varsayılır MÖ 3000 Mısır'da Hiyeroglif (Resim yazısı) sistemi bulundu MÖ 3000 Babil'de ilk defa ürün toplama makinesi kullanıldı MÖ 700 Lidyalılar ilk defa madeni parayı kullandı MÖ 540 Miletli Tales Geometri okulunu kurdu MÖ 450 Tarihin Babası denilen Herodot Dünya haritası çizdi. MÖ 200 Yunanlı Arşimet Kaldıraç Kanunlarını keşfetti.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Kalemi Ortaya Çıkaran Sistemin Gelişimi

M.Ö. 2,500 yıllarında bulunan Çin mürekkebi bir yana, Mısırlılar da aşağı yukarı aynı çağlarda mürekkep kullanıyorlardı. Asurlular Mısırlılar, hatta Yunanlılardan kalma, pişirilmiş toprak levhalar veya taş üzerine yazılmış pek çok yazıt, günümüze kadar ulaştığı gibi, Mısırlıların yeraltı mezarlarında da, mürekkeple (siyah ve kırmızı) yazılmış papirüsler bulundu. Bu elyazmalarında Calamus, hatta tüy kalem kullanıldığı sanılmaktadır. Balmumu tabletler ve kazı kalemi, Yunanlılar ile Romalılar için düşüncelerini yazı halinde ifade etmeye yarayan tek araç değildi; ayrıca mürekkep de kullandılar. Zaten Plinius, Marcus Vitruvius Polio ve Dioskorides'in eserlerinde mürekkep formülleri yer alır.

Eskiçağ'da sepi ali ve demir tannanlı mürekkepler biliniyordu. Bu mürekkeplerin, elyazmalarını kopya eden sanatçılar tarafından kullanıldığı sanılmaktadır. Bazı parşömenlerde, baş harflerin erguvan rengi (temel maddesi zencefre, cıva sülfür ve kantaşı) mürekkeple yazıldığı görülür.

Bizanslılarda kırmızı mürekkep (kutsal mürekkep), imparatorluk yazışmalarında kullanılırdı ancak 470 Fermanı'yla bu mürekkebin özel yazışmalarında kullanılması yasaklandı. Ortaçağ elyazmalarında, altın ve gümüş yıldızlı çeşitli mürekkeplere rastlanılır. Bu çağda, siyah mürekkep yapımında, özellikle mazı urundan yararlanılırdı. Fakat bu yapım usulü çok ilkel ve mürekkep kalitesiz olduğu için, bugün elde bulunan yazmalar ya soluk ya tamamen renksizdir.

18. yüzyılda, mürekkep yapımında bir gelişme görüldü ve daha bilimsel usullere başvuruldu. Yeniçağ'da çok çeşitli ve renk renk mürekkepler ortaya çıktı. Daha sonra dolmakalem mürekkebi, kopya mürekkebi, marka mürekkebi; tipografi, litografi baskılarda kullanılan yağlı, altın, gümüş, bronz yıldızlı matbaa mürekkepleri yapıldı.

Türkler, 20. yüzyıla kadar, genellikle bezit yağının yakılmasından elde edilen bezir mürekkebini kullandılar. Siyah mürekkep ise, Musul mazısı, sirke, göztaşı ve temiz suyun kaynatılıp süzülmesinden sonra, içine biraz Arap zamkı katılmasıyla hazırlanırdı.

Uzun süre, mürekkep yapım usûlleri gizli tutuldu. Her matbaacı, mürekkebini kendi yapıyordu. Ancak 1818 yılında Fransız matbaacısı Pierre Lorilleux, ilk mürekkep fabrikasını kurdu ve yaptığı mürekkepleri, diğer matbaalara satmaya başladı.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Cam ve Camın Toplumsal Kurumlarda Kullanılmaya Başlanması

Camın ilk olarak Mısırlılar ve Finikeliler tarafından İ.Ö. 2.'nci yüzyılda üretildiği söylene de, Mezopotamya'da bulunan ilk cam örneklerinin tarihi, İ.Ö. 3'ncü yüzyıla dayanıyor. Cam eski zamanlarda çoğu kez kralların himayesinde ve krala bağlı olarak faaliyet gösteren atölyelerde veya zengin müşterilerin gereksinimlerini karşılamak amacıyla üretildi. Bununla beraber, ilk günden beri değerli taşlara ve insan eliyle yapılmış madeni eşyalara alternatif olarak üretilmiş ve kullanılmıştır. Roma Dönemi'nden itibaren, hemen hemen tüm cam eşyaların üretiminde taş, maden ve seramik eşyalar taklit edilmiştir.

Yapay camın ilk olarak nasıl üretildiğine dair hiçbir kanıt olmamasına rağmen, Romalı bir tarihçi olan Pliny, camı ilk olarak Fenikeli denizcilerin bulduğuna işaret eder. Hikayeye göre denizciler, Suriyenin Prolemais bölgesindeki sahilde bir kamp kurarlar ve ateş yakarak kaplarını, aynı zamanda yükleri olan soda blokları üzerine koyarlar. Ertesi gün uyandıklarında, ateşin sıcaklığından dolayı kum ve sodanın camı oluşturduğunu görürler.

Türklerde cam sanatı Selçuklularla beraber başlıyor ve İstanbulun alınışından sonra Osmanlı döneminde gelişiyor. İstanbul ve çevresinde birçok cam atölyesi kuruluyor. 14. yüzyılın başlarında Çubuklu yakınlarında kurulan Kristal Cam imalathanesinde Çeşm-i Bülbül adı verilen bir cam çeşidi yapılmaya başlanıyor. 20. yüzyıla gelinceye kadar cam yapımında seri üretime geçilemiyor. Türkiyede çağdaş anlamda ilk cam fabrikası 1934 yılında Paşabahçe kuruluyor.

Cam, bardak, vazo, tabak, sürahi, çanak, kase, süs eşyası, akvaryum, dolap kapağı gibi alanlarda kullanılmasından başka ilkçağlarda başarılı olanlara bazı hükümdarlar tarafından madalya olarak verilmiş özellikle İbn-i Heysem'in optik alanındaki çalışmalarından bir süre sonra gözlük olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde modern binaların bir çoğunun dışı camla yapılmaktadır.

Taşıyıcı Sistemlerin Gelişmesi: İlk Tekerlekler

Tarihsel süreçte önemli dönüm noktaları oluşturan buluşlardan Tekerlek: Bütün çağların en önemli mekanik icadı kabul edilir. Kesilen ağaç kütüklerinin yuvarlandığının görülmesi tekerleğin yapılması fikrini doğurmuştur. En eski tekerlek günümüzden 5 bin yıl

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

önce Mezopotamya'da yapılmıştır. Çömleklerin toprağı şekillendirmede yardımcı bir araç olarak kullandıkları tekerleğin arabalara takılması ulaşımda köklü bir dönüşüme neden oldu. İlk tekerlek kalın kalasların yan yana getirilip tutturulduktan sonra yuvarlak biçimde kesilmesiyle elde edilen disklerdir.

Tekerlek, bir eksen etrafında dönen bir disk veya dairevi bir çatı vasıtasıyla dönme hareketi yapabilen mekanik bir düzen. Tekerlekle elde edilen dönme hareketi makinenin temelidir. Öyle ki makinalaşmış medeniyetin onsuz gelişebilmesi düşünülemezdi. Tekerleğin keşfi çok eski zamanlara uzandığından zaman içinde sayısız kullanma alanı ortaya çıktı. Önce kara taşımacılığında yeni bir devir açtı. Sonraları bir seri değişikliklerle işçiliğı azaltmak, verimi arttırmak, taşıma hayvanının ve insanın sınırlı kas gücü kapasitelerine destek olan güç kaynaklarının yerini almak üzere makinalar geliştirildi.

Tekerlek hakkında ilk bilgi, milattan 3500 yıl önce Sümerlerin kullandığı iki tekerlekli araba olarak belirlenmiştir. Diğer bütün keşifler gibi tekerleğin keşfinde de daha önceden bilinen düzenlerin rolü olmuştur. 2000 yıl süreyle büyük ağırlıkların taşınması için yuvarlak cisimler kullanılmış, yükler hayvanlar tarafından sürüklenen ağaç gövdeleri ve //kızaklar// üzerinde nakledilmiştir. Bu tip kızaklar altındaki gövdelerin kılavuzlarla gönderilmesi taşımayı büyük ölçüde geliştirmiş daha sonra kılavuzların karşılaştığı güçlükleri kaldırmak için gövdenin ortası inceltilmiştir. Böylece gövdenin iki tarafında ilk tekerlekler elde edilmiştir. Nihayet sabit dingillere takılıp serbestçe dönebilen tekerlek tipine ulaşılmıştır.//Arkeolojik// bilgilere göre tekerleğin menşenin //Yakın Doğu// olduğu anlaşılmaktadır. Tekerlekli araçlar Sümerlerde M.Ö. 3500, //Asurlularda// M.Ö. 3000, //İndüs// Vadisinde M.Ö. 2500, Orta ve Kuzey Avrupa'da M.Ö. 1000 ve İngiltere'de M.Ö. 500 yıllarında bilinmekteydi. Bu sıra, tekerleğin tek bir menşe'den yavaş yavaş Eski Dünya'ya yayıldığını göstermektedir.

Savaş ve Barut, İnsanoğlunun Azgınlığı

Ateşli silahlarda çeşitli ateşleme araçlarıyla tutuşturulması durumunda oluşturduğu gazların itme gücüyle merminin atılmasını ya da herhangi bir aracın fırlatılmasını sağlayan yanıcı katı madde. Savaş malzemesi olarak yanıcı özelliğinden ötürü batıda olduğu kadar doğuda da ilk yüzyıllardan buyana kullanılıyordu. En saf biçimiyle karbonu, hidrojeni bol ve yanıcı bir mineral olan petrol, tam dokunma olmadan da ateşi kendisine çekebilme özelliğine

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

sahiptir. Yağ kükürt v.b gibi başka maddelerle karıştırılması sonucu “RUM ATEŞİ” diye bilinen daha da yanıcı ve kalıcı bir özelliğe bürünen petrol insanlara, gemilere ve ağaçtan yapılmış çeşitli kuşatma araçlarına karşı kullanılan sıvı biçimindeki yanıcı maddenin özünü oluşturur. İranlıların ve daha sonra Arapların bu konuda Çin ve Hint’ten etkilendikleri sanılmaktadır. Avrupa’da barutu ilk Friburglu Berthold Schwarz (1318 – 1384) adlı bir Alman rahip ve filozofun bulduğu sanılmaktadır. Schwarz, Venediklilerin kullandıkları ilk topları dökerek bu toplarda gülleri uzağa fırlatmak için baruttan yararlandıysa da kimi tarihçiler, Avrupa’da barutu Roger Bacon (1224 – 1294) adlı İngiliz bilginin bulduğunu ileri sürerler. Avrupa’da ateşli silahlarda barut ilk kez 13. Yy’da kullanılmaya başlandı. 14. Yy’da da topçulukta kullanımı geliştirildi. Barutun bugünkü anlamıyla ilk olarak İngilizlerle Fransızlar arasındaki Cressy Savaşı’nda (1346) kullanıldığı bilinmektedir. Kimya alanındaki ilerlemeler sonucu nitroselüloz ve nitrogliserinin elde edilmesiyle hafif dumanlı barutlar kullanılmaya başlandı. Daha sonra dumansız barut (1886) ve İsveçli kimyacı Alfred Nobel’in (1833 – 1896) bulduğu yüksek nitelikli patlayıcı bir madde olan nitrogliserinli barut kullanıldı. Bu yöndeki çalışmaların sürmesi sonucu barut günümüzde değişik silah türlerinde istenilen biçimde kullanılabilir hale getirildi.

Tarihi Kayda Geçirmek İçin İlk İcat: Matbaa

Bilindiği gibi matbaa Johann Gutenberg tarafından icat edilmiştir. Gutenberg tek tek metal harflerle yüksek baskı tekniğini geliştirmiş. Gutenberg’in bu buluşundan sonra matbaacılık yaygın ve hızlı gelişen bir sektör olmuştur. Matbaanın ilk kez kullanılması Uzakdoğu’da başlamıştır. Bilinen ilk baskı VIII. yy’da Japonya’da yapılmıştır.

İlk kez tek tek harfler dökerek baskı yapmayı Pi Sheng (960-1297) adında bir Çinli denemiştir. Pi Sheng porselenden harfler kullanarak matbaanın gelişimine hız kazandırmıştır. Ancak çok harfli Çin alfabesinde tek tek harfler kullanarak baskı yapma nedeni hala anlaşılamamıştır. Matbaa Çinlilerden Uygurlara geçmiştir. Uygurların IX. yy’dan itibaren baskı yaptığı bilinmektedir. (Tun-Huang mağarasındaki buluntular.)

Avrupa’da matbaacılık özellikle XV. yy’da gelişme göstermiştir. Avrupa’da matbaacılığın üssü Hollanda olmuştur. Burada ki basım tekniği tahta kalıplarla yapılmaktadır. Hattatlarca yazılan tahta kalıplar. Hakkaklarca kazanılmaktadır. Kalıplar bu yöntemle üretilmektedir. Harlem kentinde ilk kez tek tek harflerle baskı denemelerini 1430 yılında

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Lourens Janszoon Coster'in yaptığı sanılmaktadır.

Johann Gutenberg ise ırağı Fust ile birlikte Mainz Őhrinde metal harflerle basım tekniğini uygulamıştır. Gutenberg bu çalışmalara bilgi ve birikimlerini, Fust ise sermayesini katmıştır. İlk alışmaları olan 42 satırlık İncil'i 1455 yılında basmışlardır. Fust ve Gutenberg işlerin yolunda gitmemesi neticesinde ortaklıklarına son vermiştir. 1462'de Nassau başpsikoposunun askerleri Mainz Őhrine saldırdı. Kaan basımcılar Avrupa'nın her yanına dağıldı.

İlk Türk matbaacısı İbrahim Mtefferika'dır. Lale devri olarak bilinen dönemde 1726 yılında ilk Türk Matbaası kurulmuştur. Osmanlı matbaasında basılan ilk kitap Kitab-ı Lgat-ı Vankulu (Vankulu sözlüğü) 'dur. Mtefferika yaşamı boyunca 17 farklı eser basmıştır. Ancak kitapların maliyetlerinin ve buna bağlı olarak fiyatlarının çok yüksek olması matbaacılığın yaygınlaşmasını engellemiştir.

İnsanlığı Aydınlığa Alıştıran Elementler: Mum, Yağ ve Meşale

Mum, evresi balmumu ya da donyağı sarılmış bir fitilden oluşur, yakılan fitilin alevi balmumunun bir bölümünü eritir; böylece fitil sürekli yanarak ışık saçar. Mumlar gazyağıyla aydınlatmanın yaygınlaştığı 19. yüzyıla kadar başlıca yapay ışık kaynaklarındanır. Mısır ve Girit'te bulunmuş en az 5000 yıllık Őamdanlardan anlaşılabileceği üzere, mum, Antik ağ'ın ilk buluşları arasındadır. Ortaçağ'da ise Avrupa'da kullanılan mumlar, donyağından yapılmaktaydı. 1292 yılına ait bir vergi listesine göre ise, Paris'te 71 tane mum yapımcısı yaşamaktaydı.

1800'l yıllarda Fransız kimyacı Michel-Eugne Chevreul, yağdaki gliserinden yağ asidini ayırarak daha kaliteli mumları yapımında kullanılan stearik asidi üretmiştir. Daha sonraları ise mum malzemesi yapmakta yeni işlemler öğrenilmiştir. Stearik asitten ayrı, iki önemli malzeme daha bulunmuştur: İşpermeet balinasının kafa boşluğundan elde edilen işpermeet, ve petrolün bir yan ürünü olan parafin. Bu buluşlardan sonra, parafin ve stearik asitle hazırlanan karışım, mumun temel malzemesi hline gelmiştir. Yanarken, alevden çıkan ısı, fitilin dibindeki katı mumu sıvılaştırır. Bu eriyik, kılcal hareket sonucu fitilden yukarı doğru çıkar, sonra da ısı nedeniyle buharlaşır. Mum buharının yanmasıyla da alev oluşur. Bu böyle bir döngü hlinde, mum bitene dek devam eder.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

19. yüzyılda geliştirilmiş olan mum kalıp makinesi, dönüşümlü olarak ısıtılıp soğutulan metal bir tank içerisindeki dizi kalıplardan oluşmaktadır. Kalıplar soğuduktan sonra, mumlar pistonlarla püskürtülür. Makinenin altındaki fitil makaraları mum kalıplarının içinden geçecek biçimde pistonlara bağlanır. Soğuyan mumlar kalıplardan çıkartıldıktan sonra da fitilleri kesilir. Mumlar, bu hâldeyken paketlenip piyasaya sunulurlar

İlk Çağlarda Bilim Adamları

Anadolu ve Yunanistan

-Teodorus, kilit ve anahtarı bulmuştur.

- Hipokrat, tıbbın temellerini atmıştır.

- Heredot, tarihin babası sayılmaktadır.

- Demokritus, atom sözcüğünü günümüz anlamda ilk kez kullanmıştır.

-Anaksogaros, ilk astronom olarak kabul edilmektedir.

- Homeros, Yunanistan'ın gelenek ve göreneklerini, inançlarını ele aldığı "İlyada ve Odysseia" destanlarını yazmıştır.

- Hesiados, Yunanistan'da ünlü bir şair olup, "Tanrıların Doğuşu, İşler ve Günler" adlı eserleriyle önemli bir kişiliktir.

Hellenik dönemde yetişen bazı bilim adamları Pisagor, Platon, Ödoksos, Aristo, Zenon, Arşimet'tir.

- Pisagor, bugün "Pisagor teoremi" olarak bildiğimiz "Bir dik üçgenin dik kenarlarının karelerinin toplamı, hipotenüsün karesine eşittir" ifadesini ortaya koymuştur.

- Arşimet, suyun kaldırma kuvvetini bulmuştur. Bu buluş günümüzdeki gemilerin yapılmasına temel teşkil etmiştir.

Roma döneminde yetişen bilim adamları, Menelaus, Batlamyus, Dioscorides, Galen, Diafantos'tur.

- Menelaus, günümüzde "Menelaus teoremi" olarak bilinen düzlem ve küresel üçgenlere dair teoremi ortaya koymuştur.

- Batlamyus, astronominin sentezini yapmış, geometrik bir sistem kurmuştur. Yerin

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

küresel olduğunu ve evrenin merkezinde ve hareketsiz olduğunu savunur. Batlamyus'un "Coğrafya" adlı eseri ünlüdür.

Homeros:

M.Ö. 8. yüzyılda İzmir yöresinde veya Sakız adasında yaşadığı sanılan Homeros, Yunan duygu ve düşüncesinin ilk ürünleri olan İlyada ve Odysseia adlı destanların derleyicisidir. Truva savaşına ilişkin söylenceleri toplayan İlyada'da eski Yunanlıların gelenek ve göreneklere, dinî ve felsefî inançları ve Çanakkale yöresinin tarihî coğrafyası hakkında önemli bilgiler vardır.

Sokrates:

Atina'da doğmuş (M.Ö. 470) Sokrates felsefeye ilgi duymuştur. **Sokrates, aritmetik, geometri, astronomi ve politikaya** ilişkin yeterli düzeyde bilgiye sahipti. Onu iki öğrencisi, Platon ve Ksenofanes'in yazdıklarından tanımaktayız. Sokrates diğer sofistlerden çok farklıydı. Düzenli bir öğretim yapmıyor ve öğrencilerinden ücret almıyordu. "**Kendini bil!**" ilkesi doğrultusunda, düşünürlerin bakışlarını evrenden insana çevirmişti. **Evreni anlamlandırmadan önce kendimizi anlamlandıralım**; "Biz kimiz?" bu sorunun yanıtını verelim diyordu. Bu nedenle, yalnızca bir tarlayı ölçebilecek düzeydeki geometri bilgisini yeterli buluyor, daha zor matematik problemleriyle uğraşmanın yararsız olduğuna işaret ediyordu. Ona göre, insanlara, pratik ahlâk kurallarını öğretmek daha isabetli olacaktı. Böylece Sokrates, kuramsal bilim ve uygulamalı bilim tartışmasını da açmış oluyordu.

Halikarnaslı Herodotos:

ilk kez tarihi kağıda dökmüş kişidir. Seyahatlerinde gördüğü duyduğu herşeyi kağıda aktarmış ve bunları herkes anlansın diye İon dili ile yazmış, bu eserine de "Historia" adını vermiştir. Yani "Tarih" Herodotos gerçekten de merak sahibi bir insandır. Kimi yerde bir coğrafyacı, kimi yerde Nil nehrinin taşmalarını inceleyen bir kaşiftir. Bazen eski yazıları inceleyen bir epigraf (yazı bilimci), bazen de kelimeler üzerine çalışan bir etimolog (dilde köken bilimci) olur. Bir bakarsınız demokrasi aşığı olarak karşımıza çıkar ve bir Persli'nin ağzından bize demokrasi dersi verir. Bazen bakarsınız bir sosyolog olur ve hakkında bilgi verdiği kavimlerin dünyada bulunmak zorunda oldukları yerleri işaretler, her kavmin kendilerine göre değişiklik gösterdiğini kabul ettikleri davranışlardan bahseder. Bazen siyasi

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

politika dersi verir ve her siyasal rejimin kendine uygun olan iktidarları yarattığından bahseder.

Herodotos'un doğum tarihi kesin olmamakla birlikte M.Ö.490'dır. Herodotos M.Ö. 455-444 yılları arasında Küçük Asya'nın sahillerini, Ege adalarını, Mısır'ı, Suriye'yi, Kıbrıs'ı, Karadeniz sahillerini, Trakya'yı ve Makedonya'yı dolaşır. Uzun yıllar Atina'da kalır (kırklı yaşlarında), ünlü devlet adamı Perikles ve Sophokles ile arkadaşlık eder. Güney İtalya'daki Thurioi (Thurium) kentine yerleşir. Burada yaşadığı süre içerisinde "İzahlar ve Keşifler" (Histories Apodexis) isimli kitabını yine İon lehçesi ile yazar. M.Ö. 425'te burada ölür. Mezarı bu kenttedir.

Platon: Eflatun

(d. M.Ö. 427 - ö. M.Ö. 347) Antik klasik Yunan filozofu, matematikçi ve batı dünyasındaki ilk yüksek öğretim kurumu olan Atina Akademisinin kurucusu. Bu akademi aynı zamandan günümüzdeki modern üniversite oluşumunun başlangıcı olarak da kabul edilir. Platon, akıl hocası Sokrates ve öğrencisi Aristoteles ile birlikte bilim ve Batı felsefesinin temellerini attı. Platon, Sokrates'in öğrencisiydi. Sokrates'e ilişkin bilgilerin çoğu Platon'un diyaloglarından edinilmiştir. Geniş omuzları ve atletik yapısı nedeniyle, Yunanca **Platon** (geniş) lakabı ile anıldı ve tanındı.

Aristoteles:

Toplumsal eşitlik ve demokrasi üzerine düşünceleri; Aristo demokrasiye inanmaz. Ona göre insan siyasal bir hayvandır. Devlete her konuda üstünlük ve öncelik tanınmalıdır. Kölelik doğal bir kurumdur. Irk ve cinsiyet ayrımcılığını savunan Aristo'ya göre kadın, erkeğe tabi olmak zorunda olan aşağılık bir yaratıktır.

Archimedes: (Arşimet),

M.Ö. 287 – 212 yılları arasında yaşamış Sicilya doğumlu Yunan matematikçi, fizikçi, astronom, filozof ve mühendis. Bir hamamda yıkanırken bulduğu iddia edilen suyun kaldırma kuvveti bilime en çok bilinen katkısıdır ancak pek çok matematik tarihçisine göre integral hesabın babası da Arşimet'tir. İlk defa denge prensiplerini ortaya koyan bilim adamı da Archimedes'dir.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Archimedes, kendi adıyla tanınan sıvıların dengesi kanununu da bulmuştur. Söylendiğine göre, bir gün Kral II Hieron yaptırmış olduğu altın tacın içine kuyumcunun gümüş karıştırdığından kuşkulunmuş ve bu sorunun çözümünü Archimedes'e havale etmiş. Bir hayli düşünmüş olmasına rağmen sorunu bir türlü çözemeyen Archimedes, yıkanmak için bir hamama gittiğinde, hamam havuzunun içindeyken ağırlığının azaldığını hissetmiş ve "Buldum, buldum" diyerek hamamdan fırlamış. Acaba Archimedes'in bulduğu neydi? Su içine daldırılan bir cisim taşıdığı suyun ağırlığı kadar ağırlığından kaybediyordu ve taç için verilen altının taşıdığı su ile tacın taşıdığı su mukayese edilerek sorun çözülebilirdi.

Ortaçağ Dünyasında Bilim ve Bilim Adamları

Ortaçağ düşüncesinin belirgin özelliklerinden birisi, dinî öğretilere dayanan dinsel bakışın ön plana çıkmasıdır; ancak düşüncede dinîleşme Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dinlerin ortaya çıkması veya güçlenmesi ile başlamamıştır; kökleri Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi felsefelerine ve özellikle de Yeni Platonculuk'a ve Stoacılık'a kadar geri götürülebilir.

Yunan düşüncesinde böyle bir eğilimin güçlendiği yıllarda Hıristiyanlık'ın dogması ve yayılması, öyle anlaşılmaktadır ki düşüncede dinîleşme sürecine büyük bir ivme kazandırmış ve Hıristiyanlık'ın Romalılar tarafından resmî bir din olarak benimsenmesi sonucunda dinî düşünce dinî olmayan düşünceyi giderek etkisiz hale getirmiştir.

Hıristiyanlık'ın ortaya çıktığı yıllarda, iki farklı dünyanın, yani Sâmi Dünyası ile Yunan-Roma Dünyası'nın dinî ve felsefi birikimlerinin uzlaştırılması gerekmektedir; aslında bu, inançlılar açısından bakıldığında kaçınılmaz bir görevdir; çünkü Roma İmparatorluğu'nu oluşturan bu iki önemli geleneği, uygun bir biçimde kaynaştırmadan toplumsal düzeni sağlamak ve dolayısıyla kamusal yönetimi sorunsuz bir biçimde gerçekleştirmek olanaklı değildir. Burada baskın olan veya süreç içerisinde baskınlaşan birikim, Sâmi Dünyası'nın birikimidir; bu nedenle Yunan-Roma birikimi, olduğu gibi benimsenmemiş, Hıristiyanlık'ın ilkeleri ile bağdasabilen veya bağdasma da bağdasırmış gibi gösterilebilen Platon ve Aristoteles felsefeleri kısmen alınmış, diğerleri ise atılmıştır.

Düşüncede dinîleşme sürecinin sonunda, Eskiçağ'ın ilk dönemlerinde yürürlükte olan "doğru bilgi arayışı", son dönemlerinde ve bütün Ortaçağ'da yerini "doğru davranış arayışı"na bırakınca, ister istemez bilimsel etkinlik ve buna bağlı olarak bilim de değerini ve önemini

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

yitirmistir; çünkü surasi açıktır ki bilimsel etkinliğin ürünü olan bilimsel bilgi, praxis ile ilgili değil, theoria ile ilgilidir ve dolayısıyla bir insanın nasıl davranması gerektiğine ilişkin herhangi bir yargı içermez.

Ortaçağ'da bilim, çeşitli nedenler yüzünden ve en çok da yukarıda belirtmiş olduğumuz neden yüzünden Batı Dünyası'nda eski değerini yitirmistir ama tamamen unutulmamıştır; bilimin unutulması veya tarihin herhangi bir döneminde herhangi bir toplum içinde tamamen işlevsiz kalması olanaksız görünmektedir; çünkü hem insan aklının işleyiş biçimi ve hem de insan toplumlarını gündelik gereksinimlerini gidermeye yönelik eylemleri, su veya bu biçimde, su veya bu miktarda bilimsel etkinliği kaçınılmaz kılmaktadır. Ortaçağ'da da böyle olmuş, Yunanlıların bilimsel bilgi birikimlerinin hiç değilse bir kısmı, Yedi Özgür Sanat içine giren Quadrivium (Dörtlü: aritmetik, geometri, astronomi ve müzik) dersleri arasında manastır ve kilise okullarında okutulmuş ve öğretilmiştir; ancak Batı Dünyası açısından bakıldığında, bilimsel bilgi birikimine önceki ve sonraki dönemlere nispetle önemli bir katkıda bulunmadığı ve bilinenlerin büyük bir kısmının tamamen unutulduğu da doğrudur.

Ortaçağ'da din, felsefe ve bilim alanlarındaki düşünsel etkinlikler, kutsal kitaplar ile otoritelerin yapıtları tarafından yönlendirilmiştir ve Özellikle Aristoteles'e karşı büyük bir güven duyulmuş ve akıl ve inanç uzlaştırmasına yönelik çalışmalarda Platon'dan ziyade Aristoteles muhatap olarak görülmüştür. Albertus Magnus ile öğrencisi Thomas Aquinas gibi son dönem Hıristiyan felsefesinin önde gelen iki büyük ismi ise Aristotelesçidir ve Katolik Kilisesi'nin resmî felsefesini oluştururken bu filozofun izinden gitmişlerdir. Ortaçağ'ın son dönemlerinde Aristoteles mantık ve doğa bilimlerinde bir otorite olarak görülmüş ve değerlendirilmiş ve bilimsel araştırma, Aristoteles'in yapıtları üzerinde veya bu yapıtlarda betimlenmiş olan kuramlar çerçevesinde yürütülmüştür. Gökbilim ve evrenbilimde Ptolemaios'un, insanbilimlerinde ise Galenos'un otoritesi tartışılmazdır.

Ortaçağ düşüncesi, bütüncüdür; yani anlamlandırma girişimlerini, varlığın belirli bir bölümüne veya belirli bölümlerine değil, bütün varlığa yöneltmiştir; Tanrı ya bütün varlığın yaratıcısı ve yöneticisi (varoluş nedeni) ya da bütün varlığın bizzat kendisi olarak algılandığından, düşünsel araştırmaların konusunu, doğrudan doğruya Tanrı oluşturur.

Tedavi amacıyla hastaneler açmışlar; ancak bilimsel tedavi unutulmuş ve bunun

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

yerini dinî tedavi almıştır. Din adamları, kutsal bir güce sahip olduklarını ve dua yoluyla hastaları iyilestirebileceklerini savunmuşlardır. Yeterince güçlendikten sonra, Yunan bilimini temsil eden kişilere ve kurumlara yöneldiler. Hypatya adlı bir kadın matematikçiyi, Iskenderiye Kilisesi'nde öldürdüler (415) ve Iskenderiye Kütüphanesi'ni yaktılar. Daha sonraki yüzyılda ise Yunan bilim ve felsefesinin son isigi olan Akademi'yi kapattılar (529). Bu dönemin bilim tarihi açısından en önemli gelişmeleri, üniversitelerin ve bilim ve felsefe ile yakından ilgilenen tarikatların kurulmuş olmasıdır.

Dokuzuncu ve on ikinci yüzyıllar arasında yüksek eğitim ve öğretim, katedral okullarında yapılıyor ve papazlar tarafından yürütülüyordu; Skolastik Düşünce bu okullarda üretilmiş; on ikinci yüzyıl sonlarında üniversiteler ortaya çıkıncaya kadar bu okullar Batı'daki en önemli kültür merkezleri konumunda olmuşlardır. Bilimsel konulara karşı entelektüel ilgi buralarda oluşmuş ve çeviri etkinliğine bağlı olarak gitgide gelişmiştir. Eski bilgelige karşı duyulan saygı büyük bir şekilde artmıştır; ancak, zamanla bu dinî eğitim ve öğretim kurumları eski önemlerini yitirdiler ve bunların yerine başka bir kurum ortaya çıktı. 1000 yılında, İtalya'nın Bologna şehrinde, hukuk öğrenmek isteyen öğrenciler, kendilerine bir çeşit öğrenci loncası kurdular ve bu loncaya da Universitas adını verdiler; bir yüzyıl sonra, Bologna Üniversitesi'ne tıp ve felsefe fakülteleri de eklendi.

Bu üniversiteyi, Oxford, Cambridge, ve Paris Üniversiteleri izledi. Her üniversite, ilâhiyât, kilise hukuku, tıp ve genel meslekler olmak üzere dört bölümden oluşmuş ve öğretim üyeleri yine din adamları olmuştur. Hemen tüm programlarda dersler iki ana gruba ayrılmıştır: birinci grup Trivium (Üçlü) olarak adlandırılır ve gramer, retorik ve diyalektikten oluşur; ikinci grup ise Quadrivium (Dörtlü) olarak isimlendirilir ve aritmetik, geometri, müzik ve astronomiden oluşur. Daha sonra, bu bölümlere, felsefe ve mantığın yüksek kısımları da ilave edilmistir.

Sekizinci ve dokuzuncu yüzyıllarda Müslümanlar, Yunanlıların bilimsel bilgi birikimlerinin büyük bir bölümünü Arapça'ya aktarmışlar ve yapmış oldukları çalışmalarla bu birikime önemli katkılarda bulunmuşlardır. Hıristiyanlar ise, uzun bir süreden beri içlerine kapanmışlar ve Dünyevî sorunların çözümünde gelişmemiş ansiklopedik bilgilerle yetinmeyi yeterli görmüşlerdir. Bu arada bazı çeviriler yapmışlar, ama bunlar nicelik ve nitelik itibarıyla bir Hıristiyan Uyanışı'ni gerçekleştirebilecek düzeye ulaşmamıştır. Bilime ve doğaya

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

yönelmeleri için uyarılmaları gerekmiş ve bu uyarılma süreci ise çeviriler yoluyla başlamıştır.

On birinci ve on ikinci yüzyıl başlarında özellikle bilim ve felsefeye olan ilgi yoğunlaştıkça, geleneksel öğretinin yetersiz olduğu görüşü hâkim olmuş ve bilim adamları geçmişin mirasına ulaşmak için harekete geçmişlerdir. On ikinci yüzyıl boyunca Arapça'dan Latince'ye yoğun bir şekilde çeviriler yapmışlar ve on üçüncü yüzyılda İslâm biliminin ve felsefesinin önemli bir bölümünü Latince'ye kazandırmışlardır. On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda yapılmış olan bu çeviriler olmasaydı, Ortaçağ zihniyeti asılamaz ve on yedinci yüzyıldaki Bilim Devrimi gerçekleştirilemezdi. Ancak, bu çeviriler sonucunda aktarılan bilimsel bilgi birikimi o denli büyük olmuştur ki ilkin özümsemesi gerekmiş ve bu özümseme işlemi bütün on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllar boyunca sürmüştür.

Öyleyse, Müslümanlar yalnızca bilimsel düşünce gelenegini korumakla ve sürdürmekle kalmamışlar, bu düşüncenin Avrupa'da yeniden canlanmasında da etkin bir rol oynamışlardır. On ikinci yüzyıl aslında bir geçiş çağıdır ve bu çağda Akdeniz'i çevreleyen İslâm, Hıristiyan ve Yahudi Dünyaları önceki yüzyıllara oranla çok daha sıkı bir bağ kurmuşlar ve birbirlerini karşılıklı olarak etkilemişlerdir; ancak bu dünyalar arasında en belirleyici ve en etkin olanı kuskusuz ki İslâm Dünyası'dır; diğerleri sürekli olarak onu sövmeye ve ondaki bilgileri ve becerileri kendi bünyeleri içine alarak sindirmeye çalışmışlardır. Bu uğraş o kadar canlıdır ki bu nedenle bilim tarihçileri bir 12. Yüzyıl Rönesans'ından söz ederler.

Öyleyse, bu dönemde büyük bir yegânlık ve yoğunluk kazanan Batı Ortaçağ Dünyası'ndaki düşünsel uğraşının en temel özelliği bilime katkı değil, çeviriler yolu ile eski ve yeni kültürlerin aktarılmasıdır. Batı kültürünü oluşturan ilmi ve felsefi bilgiler, Batılıların yapmış oldukları araştırmaların bir sonucu değil, Arapça'dan yapılan çevirilerin bir sonucudur.

Bu dönemin en önemli çalışmalarının hareket fiziki ile ilgili olduğu görülmektedir; Aristoteles'in hareket kuramı tartışılmış ve doğruluğu matematiksel yoldan kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Ortaçağda Doğa ve Felsefe Çalışmaları

Hıristiyanlığın ortaya çıkışından sonra din-bilim çatışması gündeme gelmiş ve Yunan

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ve Roma Dönemlerindeki bilimsel çalışmalar kesintiye uğramıştır. Augustinus, Albertus Magnus, Thomas Aquinas gibi Hıristiyan düşünürlerinin amacı Yunan bilgi birikimi ile Kitab-i Mukaddes'teki bilgi birikimini uzlastırmak ve kaynastırmak olmuştur. Böylece doğal nesnelere ve olgulara açıklanırken doğaüstü güçleri kullanma eğilimi yeniden ortaya çıkmıştır.

Ortaçağ Tıp Çalışmaları

Bu dönemde, özellikle Geç Ortaçağ'da yazılan eserlerde Hıristiyan dogmaların etkin olduğunu söylemek olanaklıdır. Hastalıkların tedavisinde dinsel ve sihirsel öğeler ağırlık kazanmış ve ilaçların yanı sıra dua da büyük ölçüde kullanılmıştır.

Albertus Magnus (1207-1280) Dominiken tarikatına girmiş ve Aristoteles'i ve Fârâbî, İbn Sînâ, İbn Rüşd ve İbn Tufeyl gibi Müslüman filozofların Aristoteles felsefesine ilişkin yorumlarını öğrenmiştir; daha sonra bu yorumlara dayanarak Hıristiyan inançlarıyla bağdasabilecek yeni yorumlar getirmiştir. Felsefe sorunlarını akılla çözmeye çalışırken Kutsal Kitap'la çatışmamaya ve dolayısıyla inançla çelişmemeye büyük bir özen göstermiş ve bu yaklaşımla öğrencisi Thomas Aquinas'ı büyük ölçüde etkilenmiştir. Albertus Magnus'un Platon'dan çok Aristoteles'in felsefesini seçmiş olması tesâdüfî değildir ve bu seçimi, özellikle İbn Rüşd gibi Müslüman filozofların etkisiyle açıklamak olanaklıdır. Albertus Magnus'a göre, biri akıl ve öbürü ise inanç için doğru olan ve birbirleriyle çelisen iki doğru yoktur; gerçekten doğru olan her şey, büyük bir uyum içinde birleşmiştir.

Birçok bilimle ilgilendiği için Doctor Universalis (Evrensel Bilgin) lakabıyla tanınan Albertus Magnus, kimya alanında da çalışmış, nitrik asidin madenler üzerindeki etkisi ve altının arıtılması gibi kimyevî konuları incelemiştir; ayrıca astronomi ve biyoloji ile de ilgilenmiştir. Albertus Magnus biyoloji alanındaki çalışmalarında kelime kelime Aristoteles'in Arapça çevirilerini izlemiş ve bunlar üzerinde yorumlar yapmıştır; kendisine özgü gözlemler ve saptamalar da bulunmaktadır. Hayvanlar Hakkında adlı eserinde kus ve balıkların kan damarlarının dağılımı konusunda Aristoteles'in verdiği bilgilerden ayrılmıştır. Yumurtadan itibaren embriyonun gelişmesini anlatırken, organların sırasıyla nasıl şekillendiğini, göbek kordonu denen yapının yerini gelişim süreci içinde hangi damarın aldığını açık ve seçik bir şekilde anlatmıştır. Bitkilerle de ilgilenmiş ve bu konuya ilişkin Bitkiler Hakkında adlı bir eserinde, ana çizgileriyle bitki betimlemeleri yapmıştır. Bir ara İtalya'ya giden Albertus Magnus orada portakal ağacını görmüş, bundan çok etkilenmiş ve özellikle portakal

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

yapraklarını ayrıntılı bir biçimde tanıtmıştır.

Aziz Thomas Aquinas., (1225-1274). Katolik Kilisesi'nin resmî öğretisini kuran Aquinas, kutsal olan ve kutsal olmayan bilgilere akilci bir temel aramış ve Summa Contra Gentiles (Kafirlere Karşı) adlı eserinde, Müslüman düşünürlerden Ibn Rüşd gibi, bilginin iki kaynağı bulunduğundan söz etmiştir; bunlardan birisi inanç, diğeri ise akildir. İnanç, Kutsal Kitap'tan, akil ise düzenlenmiş ve yorumlanmış duyu verilerinden beslenir ve her ikisinden üretilen bilginin dayanağı Tanrı'dır. Tanrı kendi kendisi ile çelismeyeceğine göre, bu iki bilginin birbirleriyle bağdasır olması gerekir; yani Platon ve Aristoteles felsefelerini Hıristiyan dini ile uzlaştırmak olanaklıdır; böylece Skolastik Düşünce'nin temelleri atılmış ve inanç ile akilin bağdasabileceği düşüncesi bu dönemde kesin bir biçimde oluşturulmuş olmaktadır.

Dante Alighieri (Mayıs-Haziran 1265, Floransa - 14 Eylül 1321, Ravenna) İtalyan ozan ve politikacı.

En bilinen eseri, Ahirete yapılan bir yolculuğu anlattığı İlahi Komedyadır (*La Divina Commedia*). Bu eser Cehennem, Araf ve Cennet isimlerinde üç ciltten oluşmuştur. Dünya edebiyat tarihinin en büyük eserlerinden biri kabul edildiği gibi, modern İtalyanca'nın da temelini oluşturur.

Gerçek adı olan *Durante*'yi kısaltarak Dante'yi kullanmıştır. Dante'nin ailesi köklü ve asil bir aile olmakla beraber, sonradan fakir düşmüş ve aristokratik önemini kaybetmişti. Dante'nin babası II. Alighiero hakkında çok fazla bilgi yoktur, mesleği bilinmemekle beraber noter, hakim veya faizci olduğuna dair çeşitli görüşler mevcuttur. Dante babasını sevmezdi, bunun nedeni babasının kötü ünü veya silik kişiliği olabilir. Eserlerinin hiçbir yerinde babasından söz etmemiştir, aksine her fırsatta şövalyelik payesi bulunan dedesi Cacciaguida'dan bahseder, ailesinin soyunun Roma'ya dayanması ile övünürdü. Dante'nin ilk öğrenimini Santa Croce papaz okulunda bitirdiği sanılmaktadır. Her ne kadar Dante yüksek öğrenime devam edemese (veya etmese) de, kendi kendine okumaya ve çalışmaya devam etmiştir. Öğrenmeye büyük bir tutkusu vardı, önemli Latin ve Yunan eserlerini okumakla kalmıyor, dönemin İtalyan şairlerinin eserlerini de okuyor, bunlara büyük bir önem veriyordu. Yazmak konusundaki yeteneklerini ilerletirken, astronomi, resim ve felsefe gibi konularda da kendisini geliştiriyordu. Dönemin önemli isimlerinin düzenlediği toplantıları

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

kaçırmıyor, birçok önemli isimle arkadaşlıklar kuruyordu. Bu kişilere örnek olarak devrin ünlü Floransa'lı şairi Guido Cavalcanti'yi verebiliriz.

Dante denince ilk akla gelen isim belki de onun sonsuz bir aşk ile bağlandığı Beatrice'dir Beatrice'e olan aşkı yazımını ve şiiire olan bakış açısını büyük oranda etkileyecekti; *İlahi Komedy*'nin tohumlarını atan belki de Beatrice'ye olan aşkıydı. Dante aşkından sevgilisine hiçbir zaman söz etmemiştir, nitekim 1288 yılında Beatrice Floransa'lı şövalyelerden Simone dei Burdi ile evlendi. Fakat Beatrice evliliğinden sadece iki sene sonra, 1290'da, yirmi dört yaşında öldü. Beatrice'nin ölümünden sonra Dante çalışmalarına daha sıkı sarılmış, Latin edebiyatı ve felsefeye kendisini adanmıştır. Kuşkusuz Beatrice'nin ölümü Dante için büyük bir şoktu ve yazarın yazım hayatını da fazlasıyla etkiledi. Beatrice'nin çok genç bir yaşta ölmesi, Dante'nin onu ölümsüzleştirmesine yol açmış, fikriyatında Beatrice'ye maddi, ölümlü ve insani bir görünümünden ziyade manevi, ölümsüz ve ilahi bir görünüm vermesine neden olmuştur.

Dante 1311 yılında o sıralarda Casentino'da bulunan ve İtalya'yı işgale başlamış olan Lüksemburg kralı VII. Henry'ye mektuplar yazarak, onu Floransa'ya da savaş açmaya davet etti. Kralın İtalya'yı işgali birçok İtalyan şehirde büyük bir nefretle karşılandı, Floransa'nın da dahil olduğu bu şehirler birlikte karşı koymak için kendi içlerindeki sorunları bir süreliğine askıya alıyorlardı. Bu dönemde Floransa sürgün edilmiş Beyazların bir çoğunu geri çağırdı, fakat Dante bunların arasında değildi. Bunun nedeni büyük ihtimalle kral VII. Henry'ye yazmış olduğu mektuplardı. 24 Ağustos 1313'de kral öldü, artık Floransa'ya tekrar dönebilme umutları yok olmuştu. Dante, kısa bir süreliğine Lucca'da kaldıktan sonra Verona'ya döndü. Daha sonra Ravenna prensi Guido Novelloda Potenta'nın davetiyle Verona'dan Ravenna'ya geçti, kısa geziler ve ayrılıklar dışında ömrünü burada geçirdi. 1321 yılında, 56 yaşındayken burada öldü. Ölüm nedeni kesin olarak bilinmemekle beraber, bazı kaynaklara göre ölüm nedeni sıtmadır.

Sonuç

İnsanlığın günümüzde bilimsel alanda daha hiç olmadığı kadar ileri seviyede olduğu kabul edilmektedir. Ulaşılan bu seviye tek bir kültür veya millete ait değil çok farklı toplulukların çabalarının sonucudur. Orta Çağ'da İslam dünyası, insanlığın bilişsel bütünleşmesine ilkesine inanan bir zihniyet altında, önceki milletlerin bilgi birikimini

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

benimseyerek, budayıp inceltip, deformasyonlarını düzeltip, eksikliklerini tamamladıktan sonra medeniyet meyvelerinde bir birlik ve çeşitlilik örneği sunmuştur. Bunun sonucunda Müslüman bilim adamları, Orta Çağ'da bilimsel, dinî, felsefi veya sosyal olarak uygulanıp uygulanmadığına bakılmaksızın, birbirini izleyen dönemlerde çeşitli alanlarda bilime birçok katkı sağlamıştır. İslam'ın altın çağındaki Müslüman âlimler, bugün üzerinde çalışılan ve günümüzde başta Avrupa olmak üzere bilim ve teknoloji alanında gelişmiş medeniyetlerin dayandığı modern bilimin pek çok temelini sağlamış ve dokuzuncu yüzyıldan itibaren günümüzde kullanılan ve modern teknolojinin temelini oluşturan birçok keşif ve icadı gerçekleştirmiştir. İslam'ın 'Altın Çağı' olarak adlandırılan 800 – 1300 yılları arasındaki dönem özellikle geniş bir yelpazede astronomi, matematik ve tıp başta olmak üzere kimya, botanik, coğrafya ve haritacılık gibi çok çeşitli alanlar bulunmaktadır. Dünyanın şeklinin küre olduğu" artık farklı yaş ve kültürlerden çoğu kimsenin şüphe duymadığı açık bilimsel gerçeklerden biri olarak kabul edilmesine rağmen bu gerçek bilgiye ulaşabilmek için, eski zamanlarda büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Bilimsel olarak insanlığın zihninde ve bu bilimsel gerçek daraltılmış, Avrupa zihnini uzun yüzyıllar boyunca sıkı sıkıya yöneten büyük dini yapı, ona inanan bilim adamlarını kefarete zorlamıştır. Batı dünyasında durum bu şekildeyken İslam dünyasında ise bu konu enine boyuna araştırılmış, kanıtlar sunulmuş şüpheyi yer bırakılmamıştır. Fakat günümüzde Dünya'nın küre olduğu bilimsel gerçeğine rağmen, sözde bilime dayanan düz dünya komplo teorileri, modern düz dünya toplumları ve sosyal medyayı kullanan bireyler tarafından giderek yaygınlaşmaktadır. Dünya'nın düz olduğuna ve küre olmadığına inananlar ve Dünya'nın küreselliğine dair net bilimsel kanıtların varlığına rağmen yirmi birinci yüzyılın başında kurulan ve şu anda bu fikri destekleyen dernekler bulunmaktadır.

Çalışmada Kullanılan Kaynaklar

Adivar, Adnan A., *Tarih Boyunca İlim ve Din*, (İstanbul, 1944).

Ahmed Midhat Efendi, 4 Cilt, *İslâm ve Ulûm*.

Barbour, Ian G., *Bilim ve Din, Çatışma-Ayrışma-Uzlaşma*, çev. Nebi Mehdi ve Mübariz Camal,(İstanbul, 2004).

Büchner, Ludwig, *Madde ve Kuvvet*, çev. Baha Tevfik ve Ahmed Nebil, (İstanbul, 1911).

Demir, Remzi, *Philosophia Ottomanica, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Türk*

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Felsefesi (Yeni Felsefe), Cilt 3 (Ankara, 2007)

Demir, Remzi, "Din-Bilim İlişkilerini Yeniden Tartışmak", *Bilim ve Ütopya*, Sayı 194, Ağustos 2010, 39-40.

Dozy, Reinhardt, *Târîh-i İslâmiyet*, çev. Abdullah Cevdet, (Kahire, 1908-1909).

Haeckel, Ernest H., *İnsanın Menşei, Nesl-i Beşer*, çev. Ahmed Nebil, (İstanbul, 1911).

Nâmık Kemâl, *Renan Müdâfaanâmesi*, (İstanbul, 1910).

Nebi Mehdi, "Bilim-Din İlişkisi Problemine Süreççi Yaklaşım ve Ian G. Barbour'un Dörtlü

Tipolojisi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 23, 2002/2, 59-75

Şeyhü'l-İslâm Musâ Kâzım, *Külliyât, Dînî, İctimâ'î Makaleler*, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası,

Kitab Al-Mu'tabar fi'l-Hikmah. Isfahan, Iran: Isfahan University Publisher.

Bede, Venerabilis (2004). *The Reckoning of Time*. (Çev. Faith Wallis). British Library Cataloguing-in-Publication Data Liverpool, UK: Liverpool University Press.

Kitâbü't-Tefhîm li-evâ'ili şinâ'ati't-tencîm: The Book of Instruction in the Elements of the Art of Astrology (Ed. R. R. Wright). London: Ascella. Brehaut, Earnest (1912).

Kitâb al-Jawharatayn al-'atîqatayn al-mâ'i'atayn min al-şafra' wa-al-bayda' : al-dhahab wa-al-fiddah. (Ed. Aḥmad Fu'ad Basha). Cairo, Egypt: Maṭba'at Dār al-Kutub wa-al-Wathā'iq al-Qawmīyah.

El-İdrisi, Muhammed Şerif (2002). *Kitab Nuzhat Al-Mushtaq*. Cairo, Egypt: Maktab al Saqafat al Diyniyya.

El-Mesudi, Abu'l-Hasan Ali ibn Husayn ibn Ali (1973). *Muruj al-Dhahab wa-Ma'adin al-Jawhar*. (Ed. Mohammad Muhyi al-Din 'Abd alHamid). Beirut, Lebanon: Dar al-Fikr.

Hudûd el-alem (1999). *Hudud al-alem min'al mashriq ila'l magrib* (Ed. Y. Al Hadi). Cairo, Egypt: Al-Dar al-thakafia va'l-nashr.

Johnson, David ve Thomas Mowry (2011). *Mathematics: A Practical Odyssey*, UK: Cengage Learning. Kazvini, Zekeriyya bin Muhammed (2000).

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

OECD GÖSTERGELERİNE GÖRE EĞİTİME GENEL BAKIŞ

*Ufuk ÇAPAR

**Fehmi YÜKÜM

***Abidin OLGUN

****Ali ALPASLAN

*****İbrahim GÜLMEZ

*****Ayhan YARIKKAYA

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makale Gönderme Tarihi: 27.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 14.01.2025

Atıf Bilgisi

Çapar, U., Yükm, F., Olgun, A., Alpaslan, A., Gülmez, İ., Yarıkkaya, A. (2025), "OECD Göstergelerine Göre Eğitime Genel Bakış", *Edebiyat Ve Tarih Dergisi*, Yıl: 3, Cilt: 1, Sayı:1, ss. 74-97.

Özet

2018'de, OECD ülkeleri genelinde ortalama olarak 2008'de %35 olan 25-34 yaşındakilerin %44'ü üçüncül bir dereceye sahipti. Lisans derecesine sahip yetişkin nüfusunun genişlemesi bu büyümeye en çok katkıda bulunmuştur. Genç üçüncül eğitilmiş yetişkinlerin lise eğitimine sahip olanlara göre istihdam avantajı son on yılda oldukça sabit kalmıştır. Üçüncül eğitilmiş yetişkinler ayrıca daha yüksek kazançlar elde etmektedir, ancak bu çalışma alanına göre değişmektedir.

Bu programların yıllık maliyeti, veriye sahip OECD ülkelerinin yarısından fazlasında lisans derecesinin maliyetine benzerken, kazançlar ortalama %32 daha yüksektir. Bazı sektörler hala ihtiyaç duydukları vasıflı işçileri bulmakta zorlanmaktadır. Mühendislik, imalat ve inşaat ile bilgi ve iletişim teknolojileri en iyi işgücü piyasası sonuçlarıyla en sık ilişkilendirilen iki alan olsa da, 2017'de mezunların yalnızca %14'ü birincisinde, %4'ü ise ikincisinde derece elde etti. Kadınlar özellikle yeterince temsil edilmiyor: OECD ülkeleri genelinde bu alanlara girenlerin ortalama %25'inden azı kadın.

OECD ülkelerinin neredeyse yarısında 19-20 yaşındakilerin %40'tan fazlası üçüncül programlara kayıtlı ve lisans programına girişteki ortalama yaş Japonya'da 18 ile İsviçre'de 25 arasında değişiyor. Öğrencilerin daha büyük bir kısmının genel lise programlarına kaydolduğu ülkelerde, daha genç yaşlarda üçüncül eğitime daha fazla kayıt olma olasılığı daha yüksektir. Üçüncül eğitime giriş, ülkelerin ve ekonomilerin yarısından fazlasında açıktır; diğer ülkeler ise akademik performans, sınavlar ve bazı durumlarda lise programı oryantasyonu gibi seçici kriterler kullanır.

Anahtar Kelime: OECD, Program, Eğitim, Ülkeler, Üçüncül, Nüfus

Abstract

In 2018, 44% of 25-34 year-olds held a tertiary degree, compared to 35% in 2008, on average across OECD countries. The expansion of the population of adults with a bachelor's degree has contributed the most to this growth. The employment advantage of young tertiary-educated adults over those with upper secondary education has remained fairly constant over the past decade. Tertiary-educated adults also reap higher earnings, although this varies by field of study.

The annual cost of these programmes is similar to that of a bachelor's degree in more than half of

* Müdür, Balıklıdere İlkokulu, ufukcapar@hotmail.com, Orcid: 0009-0007-6750-5598

** Müdür, Altınözü Altınkaya Anaokulu, fehmiykm@gmail.com, Orcid: 0009-0000-2186-253X

*** Müdür, Atatürk Ortaokulu, abidinolgn@hotmail.com, Orcid: 0009-0008-5470-3947

**** Müdür, Cumhuriyet Anaokulu, alialpaslan01@gmail.com, Orcid: 0009-0003-8233-0491

***** Öğretmen, Tantana Ortaokulu, ibrhm095@gmail.com, Orcid: 0009-0002-1932-5107

***** Müdür Yardımcısı, Balıklıdere Ortaokulu, a_yarikkaya@hotmail.com, Orcid: 0009-0006-6211-9113

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

OECD countries with data, while earnings are 32% higher, on average. Some sectors still struggle to find the skilled workers they need. While engineering, manufacturing and construction, and information and communication technologies are two fields most commonly associated with the best labour market outcomes, only 14% of graduates earned a degree in the former and 4% earned a degree in the latter in 2017. Women are particularly under-represented: less than 25% of entrants into these fields are women, on average across OECD countries.

More than 40% of 19-20 year-olds in nearly half of OECD countries are enrolled in tertiary programmes and the average age at entry into a bachelor's programme ranges from 18 in Japan to 25 in Switzerland. Countries where a larger share of students enrol in general upper secondary programmes are more likely to show larger enrolment in tertiary education at younger ages. Entry into tertiary education is open in more than half of countries and economies, whereas other countries use selective criteria, such as academic performance, examinations and, in some cases, upper secondary programme orientation.

Keyword: OECD, Program, Education, Countries, Tertiary, Population

Giriş

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı, bilinen ismiyle OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da bulunan ülkelerin ekonomilerini iyileştirmek ve desteklemek fikriyle ortaya çıkmış, Marshall Planı kapsamında Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nin mali yardımlarını dağıtmak amacıyla faaliyete geçmiştir. Teşkilat, Paris Sözleşmesi'nin imzalanmasının ardından 30.09.1960 tarihinde kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, 02.08.1961 yılında OECD Konvansiyonu'nu tasdik etmiş ve OECD'ye kurucu üye olarak katılmıştır. İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın 20 kurucu üyesi bulunmaktadır. Bunlar; Türkiye (1961), Amerika Birleşik Devletleri (1961), Avusturya (1961), Kanada (1961), Hollanda (1961), Fransa (1961), Almanya (1961), Lüksemburg (1961), İngiltere (1961), İtalya (1961), Belçika (1961), İrlanda (1961), Danimarka (1961), Yunanistan (1961), İsveç (1961), İsviçre (1961), İzlanda (1961), İspanya (1961), Norveç (1961) ve Portekiz (1961)'dir. Sonradan eklenen üyeler ise, Finlandiya (1969), Japonya (1964), Avustralya (1971), Güney Kore (1996), Yeni Zelanda (1973), Meksika (1994), Macaristan (1996), Çekya (1995), Polonya (1996), Slovakya (2000), Estonya (2010), Slovenya (2010), İsrail (2010), Şili (2010), Letonya (2016), Litvanya (2018), Kolombiya (2020) ve Kosta Rika (2021)'dir (Yılmaz, 2022: 2584; <https://www.isbank.com.tr>, www.oecd.org).

2021 yılı itibariyle 38 üyesi bulunan OECD'nin temel çalışma alanları, kalkınma ve ekonomik reformların yanı sıra eğitim, nüfusun yaşlanması, emeklilik ve sigorta sistemleri, istihdam, göç, sağlık, çevre ve enerji, iklim değişikliği, düşük karbonlu ekonomilere geçiş, sürdürülebilir kalkınma ve kalkınma yardımları şeklinde sıralanabilmektedir. OECD, küresel çapta birçok konuda standart belirleyici konumda bulunmaktadır. Örgüt'ün derleyerek açık

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

kaynak biçiminde sunduğu veriler, kanıta dayalı gerçekleştirdiği analizler ve çalışmalar başta üye ülkeler olmak üzere Örgüt'e üye olmayan ülkeler için de önemli referans kaynağı olarak kabul edilmektedir. Teşkilat en büyük gücünü, ilgi alanına giren konularda geliştirdiği ilkelerin, tüm üye ülkelerinin onayı ile kabul etmesi sayesinde kazanmıştır. OECD'nin geliştirdiği kodlar, ilkeler ve tavsiyelerin hukuki bağlayıcılığı bulunmamaktadır (Yılmaz, 2022: 2584; www.oecd.org).

Daha iyi yaşamlar için daha iyi politikalar oluşturmaya çalışan uluslararası bir organizasyon olduğunu iddia eden OECD, 60 yıllık deneyim ve anlayış ile herkes için refahı ve eşitliği teşvik eden politikaları oluşturmaya çalışmaktadır (Yılmaz, 2022: 2584; www.oecd.org). Her sene eğitim alanında, Bir Bakışta Eğitim (Education at a Glance) başlıklı kapsamlı bir rapor yayınlayan kuruluş, ülkelere ait yüzlerce veri tablosu ve grafiği araştırmacıların ve politika yapıcıların kullanımına sunmaktadır. Söz konusu raporlar serisi ülkemizde de ilgi ile takip edilmekte, açıklanan eğitim göstergeleri ve bunlara bağlı grafikler kamuoyunda yankı uyandırmaktadır. Kişiliğin gelişmesine yardımcı olan, bireyleri yetişkin yaşamına hazırlayacak gerekli bilgi, beceri ve davranışları kazandırmaya vesile olan süreçler, eğitim olarak tanımlanmaktadır. Literatürde eğitim kavramı için oldukça fazla tanımlama yapılmıştır. Eğitimcilerin değişik esasları dikkate almaları sebebiyle ortaya çıkan bu farklı eğitim tanımlamalarını, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır şeklinde ifade etmek mümkündür (Yılmaz, 2022: 2584-2585; Tezcan, 1985: 4).

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD), her yıl yayımladığı Bir Bakışta Eğitim (Education at a Glance) raporu, farklı ülkelerin eğitim sistemlerini karşılaştırmalı bir çerçeveden analiz edebilmeyi sağlayan önemli bir kaynaktır. Rapor, eğitime erişim, eğitime ayrılan kaynaklar, öğretmenler gibi çeşitli konularda göstergeler sunuyor ve başta aralarında Türkiye'nin de bulunduğu OECD ülkeleri olmak üzere bu göstergelere ilişkin farklı ülkelerin aynı dönemde elde edilen verilerini içeriyor. Türkiye'ye ilişkin, Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018-19 gibi kaynaklarda daha güncel veri bulunsa da, başka ülkelerle karşılaştırma yapabilmek için bütün ülkelere ait verilerin aynı döneme ait olması gerekiyor. Bu açıdan Bir Bakışta Eğitim 2019, farklı ülkeleri karşılaştırabilecek en güncel veriyi içeriyor. Türkiye'de eğitim politikalarının son 10 yılına bakıldığında okullulaşma oranlarının artmasından, eğitime

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ayrılan kaynakların artırılmasına kadar pek çok alanda gelişme görülüyor. Diğer yandan, Türkiye'nin kendi içinde gösterdiği gelişmeleri başka ülkelerle karşılaştırmadan yapılacak değerlendirmeler eksik kalacaktır. Farklı ülkelerle yapılacak karşılaştırmalar, iyi örneklerin incelenmesinin yolunu açarak Türkiye'deki eğitim politikalarının geliştirmesine de katkı sunabilir. Bu bilgi notu, Bir Bakışta Eğitim 2019 raporunda A-12 kademesinde Türkiye'ye ilişkin verileri inceliyor. Bu verileri Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2018-19 ve TALIS 2018 (Teaching and Learning International Survey, Uluslararası Öğretme ve Öğrenme Anketi) verileri ile destekleyerek, Türkiye'de okul öncesinden ortaöğretim kademesine kadar eğitimdeki durumun özetini sunuyor. Bilgi notu sırasıyla eğitime erişim, eğitime ayrılan kaynaklar ve öğretmenler başlıklarından oluşuyor (OECD, 2019: 11).

Ülkelerin kalkınmasında en önemli faktörün üretim olduğu kabul edilmekle birlikte, üretimin artırılması için nitelikli bir nüfus yapısına sahip olmanın önemi de kabul edilmektedir. Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için istihdam yaratmalı ve üretimi artırarak gelişmiş ülkeler ile arasındaki makası kapatmaya çabalamalıdır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek nüfusun niteliğini artırmakla mümkün olacağından, eğitim ile üretimin artması ve dolayısıyla kalkınma arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Bu yönüyle bir ülkenin kalkınması ile eğitim düzeyi doğru orantılıdır. Ülkelerin eğitim harcamalarına yeterli kaynak ayırmamaları, eğitim yatırımlarına gerekli özeni göstermemeleri ülkelerin geri kalmaları ve kalkınma hamlelerini gerçekleştirememeleri ile sonuçlanmaktadır. Eğitimin sadece ekonomik kalkınma ile değil, toplumsal ve kültürel kalkınma ile de yakın ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir (Yılmaz, 2022: 2585; Adem, 1980:11-13).

Uluslararası alanda eğitimin mevcut durumunun nasıl ölçüleceği konusunda profesyoneller arasında bir fikir birliğini yansıtan zengin, karşılaştırılabilir ve güncel bir gösterge dizisi sunar. Göstergeler, eğitime yatırılan insan ve finansal kaynaklar, eğitim ve öğrenme sistemlerinin nasıl işlediği ve geliştiği ve eğitime yapılan yatırımların getirileri hakkında bilgi sağlar. Her biri politika bağlamı ve verilerin yorumlanması hakkında bilgi eşliğinde tematik olarak düzenlenir.

Göstergeler, eğitim sistemlerindeki aktörleri birbirinden ayıran, ele aldıkları sorun türlerine göre gruplandırılan ve politikayı etkileyen bağlamsal faktörleri inceleyen bir çerçeve içinde düzenlenir (Şekil A). Bu boyutlara ek olarak, zaman perspektifi eğitim sistemlerinin

Edebiyat ve Tarih Dergisi

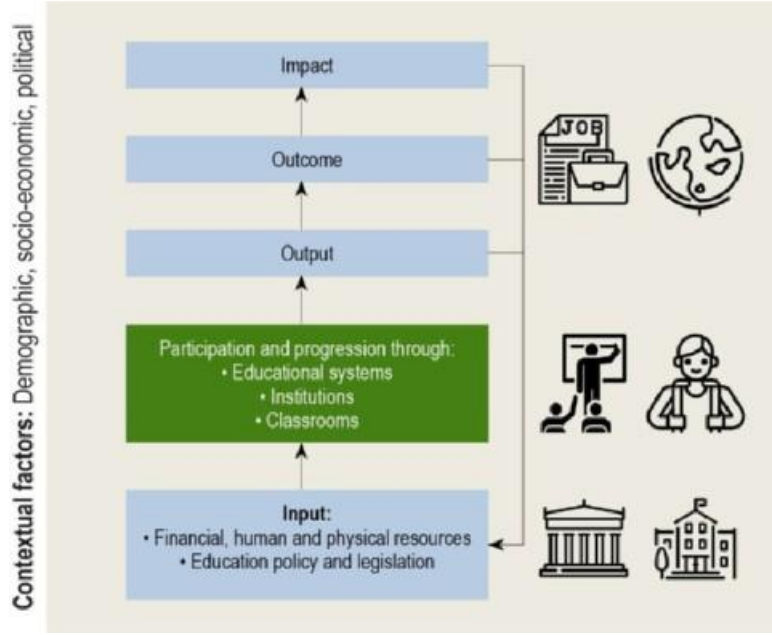
Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

gelişiminin dinamik yönlerini görselleştirmeyi mümkün kılar(OECD, 2019: 11).

Şekil A. Eğitimdeki göstergelerin örgütlenme çerçevesine genel bakış

Eğitim sistemlerindeki aktörler

OECD Eğitim Sistemleri Göstergeleri (INES) programı, bireysel kurumsal veya diğer alt ulusal varlıkları karşılaştırmaktan ziyade, ulusal eğitim sistemlerinin bir bütün olarak performansını ölçmeyi amaçlamaktadır. Ancak, eğitim sistemlerinin gelişimi, işleyişi ve etkisinin birçok önemli özelliğinin yalnızca öğrenme çıktıları ve bunların bireyler ve kurumlar düzeyinde girdiler ve süreçlerle ilişkilerinin anlaşılması yoluyla değerlendirilebileceği giderek daha fazla kabul görmektedir(OECD, 2019: 11).

Bunu hesaba katmak için, örgütlenme çerçevesinin ilk boyutu eğitim sistemlerindeki aktörlerin üç düzeyini birbirinden ayırır:

- bir bütün olarak eğitim sistemleri
- eğitim hizmetleri sağlayıcıları (kurumlar, okullar) ve bu kurumlardaki öğretim ortamı (sınıflar, öğretmenler)
- eğitim ve öğrenmeye katılan bireysel katılımcılar, öğrenciler. Bunlar, ilk okul ve eğitime katılan çocuklar veya genç yetişkinler veya yaşam boyu öğrenme programlarını

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

sürdüren yetişkinler olabilir.

Halkları topyekûn olarak eğitime fikri, ulus-devlet paradigmasıyla birlikte hayata geçirilmeye başlamıştır. Bu süreçte, modern okullar kazanım, gözetim ve kontrol olmak üzere üç temel işlev üstlenmişlerdir. Kazanım işlevi eğitim kurumları aracılığıyla statü ve ayrıcalığın otoriter biçimde tahsisini sağlarken, gözetim ve kontrol işlevleriyle okullar, endüstrileşmiş toplumlarda giderek daha az emek kaynağı haline gelen çocukların, barınma ve kontrol altına alma sorunlarına yönelik etkili bir çözüm olmuştur. Buna mukabil, yetişkinlere giderek daha fazla bağımlı hale gelen çocuklar, toplumun gelecek refahı için temel sosyal sermaye kaynağı olarak kabul edilmişlerdir. Çocukların okulların gözetimine bırakılıp işgücüne erişimlerinin sınırlandırılması ise yetişkin emeğinin fiyatının artmasında ve nihayetinde orta sınıfın gelişiminde birincil faktör haline gelmiştir (Elmore, 2019:329).

Gösterge grupları

Organizasyon çerçevesinin ikinci boyutu göstergeleri üç kategoriye daha fazla gruplandırır:

- Eğitim sistemlerinin çıktısı, sonuçları ve etkisine ilişkin göstergeler: Çıktı göstergeleri, eğitim başarıları gibi sistemden ayrılanların özelliklerini analiz eder. Sonuç göstergeleri, yüksek öğrenim görmenin istihdam ve kazanç faydaları gibi eğitim sistemlerinin çıktısının doğrudan etkisini inceler. Etki göstergeleri, edinilen bilgi ve beceriler, ekonomik büyümeye ve toplumsal refaha katkılar ve sosyal uyum ve eşitlik gibi sonuçların uzun vadeli dolaylı etkisini analiz eder.

- Eğitim kurumları içindeki katılım ve ilerlemeye ilişkin göstergeler: Bu göstergeler, öğrencilerin farklı eğitim seviyelerine erişme, kaydolma ve tamamlama olasılığını ve program türleri ve eğitim seviyeleri arasında izlenen çeşitli yolları değerlendirir.

- Eğitim sistemlerine veya öğrenme ortamına girdiye ilişkin göstergeler: Bu göstergeler, her seviyede katılımı, ilerlemeyi, çıktıları ve sonuçları şekillendiren politika kaldıraçları hakkında bilgi sağlar. Bu tür politika kaldıraçları, finansal, insan (öğretmenler ve diğer okul personeli gibi) veya fiziksel kaynaklar (binalar ve altyapı gibi) dahil olmak üzere eğitime yatırılan kaynaklarla ilgilidir. Ayrıca, sınıfların öğretim ortamı, pedagojik içerik ve müfredatın sunumu ile ilgili politika seçimleriyle de ilgilidir. Son olarak, yönetim, özerklik ve öğrencilerin belirli programlara katılımını düzenleyen belirli politikalar dahil olmak üzere okulların ve eğitim sistemlerinin organizasyonunu analiz ederler(OECD, 2019: 12).

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Politikayı etkileyen bağlamsal faktörler

Politika kaldırıcıları genellikle politikayı tanımlayan veya kısıtlayan ancak doğrudan eldeki politika konusuyla bağlantılı olmayan öncüllere, dış faktörlere sahiptir. Demografik, sosyoekonomik ve politik faktörlerin hepsi göstergeleri yorumlarken dikkate alınması gereken önemli ulusal özelliklerdir. Örneğin, son mali krizin eğitime sunulan kamu fonları üzerinde önemli bir etkisi oldu.

Öğrencilerin cinsiyet, yaş, sosyoekonomik statü veya kültürel geçmiş gibi özellikleri de eğitim politikasının sonuçlarını etkileyen önemli bağlamsal faktörlerdir(OECD, 2019: 12).

Çerçeveyi kullanarak gösterge analizi

Bu çok yönlü çerçeve, bir eğitim sisteminin tamamından belirli bir eğitim veya program seviyesine veya hatta bir sınıf gibi daha küçük bir varlığa kadar herhangi bir eğitim kurumunun işleyişini ve işleyişini anlamak için kullanılabilir.

Bu çok yönlülük önemlidir çünkü eğitim sistemlerinin birçok özelliği sistemin farklı seviyelerinde farklı etkilere sahiptir(OECD, 2019: 12).

Çerçeveyi kullanarak gösterge analizi

Bu çok yönlü çerçeve, bir eğitim sisteminin tamamından belirli bir eğitim veya program düzeyine veya hatta bir sınıf gibi daha küçük bir varlığa kadar herhangi bir eğitim kuruluşunun işleyişini ve işleyişini anlamak için kullanılabilir.

Bu çok yönlülük önemlidir çünkü eğitim sistemlerinin birçok özelliği sistemin farklı düzeylerinde farklı etkilere sahiptir. Örneğin, bir sınıftaki öğrenci düzeyinde, öğrenci başarısı ile sınıf mevcudu arasındaki ilişki, küçük sınıflardaki öğrenciler öğretmenlerle daha iyi etkileşimlerden faydalaniyorsa olumsuz olabilir. Ancak sınıf veya okul düzeyinde, daha zayıf veya dezavantajlı öğrenciler genellikle kasıtlı olarak gruplandırılır ve daha fazla bireysel ilgi görmeleri için daha küçük sınıflara yerleştirilir. Bu nedenle okul düzeyinde, sınıf mevcudu ile öğrenci başarısı arasındaki gözlemlenen ilişki genellikle olumludur ve bu da daha büyük sınıflardaki öğrencilerin daha küçük sınıflardaki öğrencilerden daha iyi performans gösterdiğini göstermektedir. Daha yüksek toplama düzeylerinde, öğrenci başarısı ile sınıf mevcudu arasındaki ilişki, bireysel okulların sosyo-ekonomik alımı veya farklı ülkelerdeki öğrenme kültürüyle ilgili faktörler tarafından daha da karıştırılır. Bu nedenle, göstergeleri yorumlamak için, aralarındaki ilişkileri tam olarak anlamak önemlidir(OECD, 2019: 12-13).

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Çerçevenin her bir ögesinin analizi ve aralarındaki etkileşim, çeşitli politika perspektiflerini anlamaya katkıda bulunur:

- eğitim sonuçlarının ve eğitim fırsatlarının kalitesi
- eğitim sonuçlarının eşitliği ve eğitim fırsatlarında eşitlik
- eğitime yatırılan kaynakların yeterliliği, etkinliği ve verimliliği
- eğitim politika önlemlerinin eğitim sonuçlarını iyileştirmek için önemi.

Eğitimde Bir Bakışta'daki bölümlerin ve göstergelerin yapısı

Eğitimde Bir Bakışta 2019'da yayınlanan göstergeler bu çerçeve içinde geliştirilmiştir. Bölümler, eğitim sisteminin bir bütün olarak merceğinden yapılandırılmıştır, ancak göstergelerin kendileri farklı eğitim seviyeleri ve eğitim ortamları arasında ayrıştırılmış ve analiz edilmiştir ve bu nedenle çerçevenin birden fazla ögesini ifade edebilir.

A Bölümü, Eğitim kurumlarının çıktısı ve öğrenmenin etkisi, nüfusun genel başarısı ve öğrenme, ekonomik ve sosyal sonuçlar şeklinde eğitimin çıktısı, sonuçları ve etkisine ilişkin göstergeler içerir (Şekil A). Bu analiz aracılığıyla, bu bölümdeki göstergeler yaşam boyu öğrenme politikalarını şekillendirmek için bağlam sağlar. Ayrıca, sonuçların ve etkinin ulusal stratejik hedeflerle uyumlu olmayabileceği alanları ele almak için gereken politika kaldıraçlarına ilişkin içgörüler sağlar.

Bölüm B, Eğitime erişim, katılım ve ilerleme, erken çocukluktan üçüncül eğitime kadar tüm eğitim sistemini ele alır ve her düzeyde ve programda öğrencilerin kaydı, ilerlemesi ve tamamlanması hakkında göstergeler sağlar (Şekil A). Bu göstergeler, her eğitim düzeyinin çıktısının bir sonrakine girdi olarak hizmet etmesi ve ilerlemenin sınıf, kurum ve sistem düzeylerindeki politikaların ve uygulamaların sonucu olması ölçüsünde, çıktı ve sonucun bir karışımı olarak düşünülebilir. Ancak, örneğin eşitsizlik sorunlarını ele almak veya uluslararası hareketliliği teşvik etmek için politika müdahalesinin gerekli olduğu alanları belirlemek için bağlam da sağlayabilirler(OECD, 2019: 13).

Bölüm C ve D, eğitim sistemlerine girdiyle ilgilidir (Şekil A):

• Bölüm C, Eğitime yatırılan finansal kaynaklar, eğitime ve eğitim kurumlarına yapılan yatırım ve bu yatırımın kamu ve özel kaynaklar arasında nasıl paylaşıldığı hakkında göstergeler sağlar. Bu göstergeler esas olarak politika kaldıraçlarıdır, ancak belirli öğrenme sonuçlarını açıklamaya da yardımcı olurlar. Örneğin, öğrenci başına eğitim kurumlarına yapılan harcama, bireysel öğrencileri doğrudan etkileyen önemli bir politika ölçüsüdür, ancak

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

aynı zamanda okullardaki öğrenme ortamı ve sınıftaki öğrenme koşulları üzerinde bir kısıtlama görevi görür.

• Bölüm D, Öğretmenler, öğrenme ortamı ve okulların organizasyonu, eğitim süresi, öğretmenlerin çalışma süresi ve öğretmenlerin ve okul müdürlerinin maaşları hakkında göstergeler sağlar. Bu göstergeler yalnızca manipüle edilebilen politika kaldıraçlarını temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda eğitimin kalitesi ve bireysel öğrencilerin sonuçları için bağlamlar da sağlar. Bu bölüm ayrıca öğretmenlerin profili ve üçüncül eğitime kabul sistemleri hakkında veriler sunar.

Yayınlanan düzenli göstergelere ve temel istatistiklere ek olarak, Education at a Glance metin kutularında analitik çalışmalar da içerir. Bu çalışma genellikle göstergenin anlaşılmasına katkıda bulunan araştırma öğeleri veya sunulan bulguları tamamlayan daha az sayıda ülkenin ek analizini sağlar(OECD, 2019: 13).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 4

Eylül 2015'te dünya liderleri küresel toplumun geleceği için iddialı hedefler belirlemek üzere bir araya geldi. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH) 4. Hedefi, "kapsayıcı ve eşit kaliteli eğitim sağlamayı ve herkes için yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmeyi" amaçlamaktadır. SKH 4 çerçevesinin her hedefi, en az bir küresel göstergeye ve hedefin analizini ve ölçümünü tamamlamak üzere tasarlanmış bir dizi ilgili tematik göstergeye sahiptir.

UNESCO, Birleşmiş Milletler liderliğindeki SKH çerçevesi bağlamında eğitim SKH gündemini denetler. SKH 4 göstergelerinin çoğunun koruyucu kurumu olan UNESCO İstatistik Enstitüsü (UIS), SKH 4 hedeflerine doğru ilerlemeyi izlemek için gösterge çerçevesini geliştirmek üzere küresel çabaları koordine etmektedir. UIS, veri toplamanın yanı sıra, eğitimle ilgili SKH hedefleri genelinde ilerlemeyi daha iyi değerlendirmek için yeni göstergeler, istatistiksel yaklaşımlar ve izleme araçları geliştirmek üzere ortaklarla birlikte çalışır. Bu bağlamda, OECD'nin eğitim programlarının SDG 4 ve hedeflerine ulaşmada ve bu hedeflere doğru ilerlemeyi ölçmede önemli bir rolü vardır. SDG 4 gündemi ile OECD'nin eğitim politikası araçları, enstrümanları, kanıtları ve diyalog platformları arasında yüksek düzeyde bir tamamlayıcılık vardır. OECD, küresel raporlama için kapsamlı bir veri sistemi oluşturmaya yardımcı olmak, SDG 4 küresel göstergeleri ve OECD üye ülkeleri ve ortak ülkeler için seçili tematik göstergeler hakkında raporlamada kullanılan veri kaynakları ve

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

formüller konusunda anlaşmaya varmak için UIS, SDG 4 Yönlendirme Komitesi ve kurulan teknik çalışma gruplarıyla birlikte çalışmaktadır.

SDG izleme diyalogunu ve ilerlemesini iletirmek için bu küresel çabanın bir parçası olarak, Education at a Glance bu evrensel eğitim gündemine bir bölüm ayırmaya devam etmektedir. Bölüm, OECD ve ortak ülkelerin SDG hedeflerine ulaşma yolunda nerede durduklarına dair bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır. Her baskının odağına bağlı olarak, sunulan seçili küresel ve tematik SDG göstergeleri yıldan yıla farklılık gösterebilir. Bu nedenle, SDG sunumu Education at a Glance'in genel çerçevesinden yararlanmaktadır (OECD, 2019: 14).

Eğitimde Üçüncül Eğitim 2019'da Bir Bakış

Bu yılki yayın için seçilen tema olarak, üçüncül eğitim Eğitimde Bir Bakış 2019'un ön saflarında yer alıyor. Üçüncül eğitim son on yılda benzeri görülmemiş bir büyüme kaydetti ve gençlerin hayatta başarılı olabileceği yollardan biri olarak sunuluyor. Öğrencilerin ilerlemesi, mezunların sonuçları ve yatırılan kaynakların karşılaştırmalı analizini sağlamaya yönelik politika ilgisi artıyor. Bu nedenle, bu yılki baskıdaki çok sayıda gösterge, öğrencilerin üçüncül eğitimdeki katılımını ve ilerlemesini ve üçüncül eğitilmiş yetişkinlerin ekonomik, işgücü piyasası ve sosyal sonuçlarını analiz ediyor. Analiz ayrıca, üçüncül eğitime hem finansal hem de beşeri olmak üzere yatırılan kaynaklarla ilgili göstergeleri de içeriyor. Bu yıl, üç yeni gösterge gösterge setini tamamlayarak üçüncül tamamlama oranları, doktora mezunları ve işgücü piyasası sonuçları ve üçüncül kabul sistemleri hakkında ek analiz sunuyor. Yayının bu genel odak noktası doğrultusunda, bu yılki baskıdaki SDG bölümü gençlik öğrenme yollarına odaklanıyor ve Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ışığında OECD ve ortak ülkelerde gençlik beklentileri ve genç istihdamı hakkındaki tartışmaya bilgi sağlıyor. Sadece SDG 4'e (kaliteli eğitim) değil, aynı zamanda SDG 8'e (insana yakışır iş ve ekonomik büyüme) de dayanan bölüm, gençlerin yolculukları boyunca izleyebilecekleri yolları açıklıyor: ortaöğretimden daha yüksek eğitim seviyelerine geçiş ve daha yüksek eğitim seviyeleri boyunca ilerlemeleri ve eğitimden işgücü piyasasına geçişleri(OECD, 2019: 14).

Aşağıdaki Tablo A, bu yılki baskıda üçüncül eğitimin analizine katkıda bulunan göstergeleri ve bölümleri özetlemektedir.

Tablo A. Eğitime Genel Bakış 2019'da üçüncül eğitimin analizini içeren göstergeler

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Bölüm Gösterge numarası Gösterge Üçüncül eğitim içerik

Bölüm A: Eğitim kurumlarının çıktısı ve öğrenmenin etkisi

A1 Yetişkinler hangi düzeyde eğitim gördü?	X
A2 Eğitimden işe geçiş: Günümüz gençliği nerede?	X
A3 Eğitim düzeyi işgücü piyasasına katılımı nasıl etkiliyor?	X
A4 Eğitimden elde edilen kazanç avantajları nelerdir?	X
A5 Eğitime yatırım yapmanın finansal teşvikleri nelerdir?	X
A6 Sosyal sonuçlar eğitimle nasıl ilişkilidir?	X
A7 Yetişkinler eğitime ve öğrenmeye ne ölçüde eşit şekilde katılıyor?	X

Bölüm B: Eğitime erişim, katılım ve ilerleme

B1 Eğitime kimler katılıyor?	X
B2 Erken çocukluk eğitim sistemleri dünyada nasıl farklılık gösteriyor?	
B3 Üst ortaöğretimden kimin mezun olması bekleniyor?	
B4 Üçüncül eğitime kimin girmesi bekleniyor?	X
B5 Üçüncül eğitimi kimin tamamlaması bekleniyor?	X
B6 Uluslararası hareketli öğrencilerin profili nedir?	X
B7 Doktora mezunlarının özellikleri ve sonuçları nelerdir?	X

Bölüm C: Eğitime yatırılan finansal kaynaklar

C1 Eğitim kurumlarına öğrenci başına ne kadar harcanıyor?	X
C2 Ulusal servetin eğitim kurumlarına ne kadar harcanıyor?	X
C3 Eğitim kurumlarına ne kadar kamu ve özel yatırım yapılıyor?	X
C4 Eğitime yapılan toplam kamu harcaması nedir?	X
C5 Üçüncü sınıf öğrencileri ne kadar ödüyor ve ne kadar kamu desteği alıyorlar?	X
C6 Eğitim fonu hangi kaynaklara ve hizmetlere harcanıyor?	X
C7 Öğretmenlerin maaş maliyetini hangi faktörler etkiliyor?	

Bölüm D: Öğretmenler, öğrenme ortamı ve okulların organizasyonu

D1 Öğrenciler sınıfta ne kadar zaman geçiriyor?	
D2 Öğrenci-öğretmen oranı nedir ve sınıflar ne kadar büyük?	X
D3 Öğretmenlere ve okul müdürlerine ne kadar maaş ödeniyor?	X
D4 Öğretmenler ders vermeye ne kadar zaman harcıyor?	
D5 Öğretmenler kimlerdir?	X

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

D6 Üçüncü sınıf eğitimi için kabul sistemleri nelerdir?

X

Kaynak: (OECD, 2019: 15).

Okuyucu rehberi: İstatistiklerin kapsamı

Veri eksikliği hala birçok ülkede göstergelerin kapsamını sınırlasa da, kapsam, ilke olarak, ilgili kurumların sahibi veya sponsoru kim olursa olsun ve eğitim nasıl sunulursa sunulsun, tüm ulusal eğitim sistemini (ulusal topraklar içinde) kapsar. Bir istisna dışında (aşağıda açıklanmıştır), her tür öğrenci ve her yaş grubu dahil edilmiştir: çocuklar (özel gereksinimli öğrenciler dahil), yetişkinler, vatandaşlar, yabancılar ve açık-uzaktan öğrenmedeki öğrenciler, özel eğitim programlarındaki veya eğitim bakanlığı dışındaki bakanlıklar tarafından düzenlenen eğitim programlarındaki öğrenciler, programın temel amacının bir bireyin bilgisini genişletmek veya derinleştirmek olması koşuluyla. İşyerinde mesleki ve teknik eğitim, eğitim sisteminin bir parçası olduğu açıkça kabul edilen birleşik okul ve iş tabanlı programlar hariç, temel eğitim harcamaları ve kayıt verilerine dahil edilmemiştir (OECD, 2019: 17).

"Yetişkin" veya "düzensiz" olarak sınıflandırılan eğitim faaliyetleri, faaliyetlerin "düzenli" eğitim çalışmalarıyla aynı veya benzer içerikleri içermesi veya bir parçası oldukları programların düzenli eğitim programlarında verilenlere benzer yeterliliklere yol açması koşuluyla kapsanır.

Öncelikle genel ilgi, kişisel zenginleştirme, boş zaman veya rekreasyon amaçlı yetişkinlere yönelik dersler hariç tutulur. Eğitimde Bir Bakışta sunulan göstergelerin kapsamı hakkında daha fazla bilgi, OECD Eğitimde Uluslararası Olarak Karşılaştırılabilir İstatistikler El Kitabı 2018'de (OECD, 2018: 1) bulunabilir. (OECD, 2019: 17).

Zaman içinde karşılaştırılabilirlik

Eğitimde Bir Bakışta'daki göstergeler, göstergelerin sağlamlığını ve uluslararası karşılaştırılabilirliğini iyileştirmeyi amaçlayan sürekli bir metodolojik iyileştirme sürecinin sonucudur. Sonuç olarak, göstergeleri zaman içinde analiz ederken, farklı sürümler arasında veri karşılaştırmak yerine yalnızca en son sürümde yapılması şiddetle tavsiye edilir. Bu raporda sunulan zaman içindeki tüm karşılaştırmalar, tarihsel verilerin yıllık revizyonlarına ve bu baskıda uygulanan metodolojik iyileştirmelere dayanmaktadır(OECD, 2019: 17).

Ülke kapsamı

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Bu yayın, tüm OECD ülkelerinden eğitimle ilgili verileri içerir; OECD Eğitim Sistemleri Göstergeleri programına (INES) katılan iki ortak ülke, yani Brezilya ve Rusya Federasyonu; ve INES üyesi olmayan diğer ortak G20 ve OECD katılım ülkeleri (Arjantin, Çin Halk Cumhuriyeti, Kosta Rika, Hindistan, Endonezya, Suudi Arabistan ve Güney Afrika). INES'e katılmayan ülkeler için veri kaynakları, düzenli INES veri koleksiyonlarından, UNESCO İstatistik Enstitüsü'nden veya Eurostat'tan gelebilir.

Bazı durumlarda ve ilgili durumlarda, bir ülke kendi alt ulusal kuruluşları veya belirli bölgeleri aracılığıyla temsil edilebilir(OECD, 2019: 17).

Alt ulusal bölgeler hakkında not

Alt ulusal varlıklarla ilgili sonuçları yorumlarken, okuyucular coğrafi büyüklüklerinin yanı sıra nüfuslarını da hesaba katmalıdır. Örneğin, Kanada'da Nunavut'un nüfusu 2017'de 37.996 idi ve bölge 1,9 milyon kilometrekareyi kaplarken, Ontario eyaletinin nüfusu 14,2 milyondur ve bölge 909.000 kilometrekareyi kaplar (OECD, 2019). Ayrıca, analizde daha fazla alt ulusal varlık kullanıldığında, özellikle Kanada, Rusya Federasyonu veya Amerika Birleşik Devletleri gibi büyük ülkelerde, bölgesel eşitsizlikler daha yüksek olma eğilimindedir (OECD, 2019: 18).

Bölgesel varlıklar için kullanılan adlar

Tutarlılık için, ulusal ve alt ulusal varlıklar tüm yayında sırasıyla "ülkeler" ve "ekonomiler" olarak anılır. Bölgesel ve alt ulusal varlıklar yayın boyunca alt ulusal adları ve ülkeleriyle anılır, örn. İngiltere (Birleşik Krallık). Education at a Glance'deki diğer göstergelerle tutarlılık sağlamak için, OECD Yetişkinlerin Uluslararası Değerlendirme Programı'nda (Yetişkin Becerileri Anketi [PIAAC]) ve Uluslararası Öğretim ve Öğrenme Anketi'nde (TALIS) kullanılan alt ulusal kuruluş "Flanders (Belçika)" yayın boyunca "Belçika Flaman Topluluğu" adıyla anılacaktır. Belçika Flaman Topluluğu ve Belçika Fransız Topluluğu tablolarında ve şekillerde "Flaman Topluluğu (Belçika)" ve "Fransız Topluluğu (Belçika)" olarak kısaltılmıştır (OECD, 2019: 18).

Uluslararası ortalamaların hesaplanması

Education at a Glance'in temel amacı, eğitim istatistiklerinin temel uluslararası karşılaştırmalarının yetkili bir derlemesini sağlamaktır. Bu karşılaştırmalarda ülkeler için genel değerler verilmiş olsa da, okuyucular ülkelerin kendilerinin homojen olduğunu varsaymamalıdır.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

OECD, EU23 ve G20 ortalamaları ve toplamları eksik verilerden önemli ölçüde etkilenebilir. Bazı ülkelerde, belirli göstergeler için veri bulunmayabilir veya belirli kategoriler geçerli olmayabilir. Bu nedenle, okuyucular "OECD/EU23/G20 ortalaması" teriminin ilgili karşılaştırmalara dahil edilen OECD, EU23 veya G20 ülkelerini ifade ettiğini unutmamalıdır. Ülkelerin %40'ından fazlasında eksik bilgi varsa veya diğer sütunlarda bilgi varsa ortalamalar hesaplanmaz.

Bazı göstergeler için bir ortalama sunulur. Ortalama, tabloda veya şekilde yer alan tahminlerin aritmetik ortalamasına karşılık gelir (OECD, 2019: 18).

Eğitim düzeylerinin sınıflandırılması

Eğitim düzeylerinin sınıflandırılması Uluslararası Standart Eğitim Sınıflandırmasına (ISCED) dayanmaktadır. ISCED, uluslararası eğitim istatistiklerini derlemek için kullanılan bir araçtır. ISCED-97 yakın zamanda revize edildi ve yeni Uluslararası Eğitim Standartları Sınıflandırması (ISCED 2011) Kasım 2011'de resmen kabul edildi ve artık bu yayında sunulan seviyelerin temelidir, ancak önceki ISCED-97 Sınıflandırmasını kullanan Yetişkin Becerileri Anketi'nden (PIAAC) alınan verileri gösteren tablolar hariç (OECD, 2019: 19).

Tablo B. ISCED-2011 Sınıflandırması kapsamındaki eğitim seviyeleri

Bu yayında kullanılan terimler ISCED sınıflandırması

Erken çocukluk eğitimi

Kasıtlı bir eğitim bileşenine sahip olan ve okul ve topluma katılım için gerekli bilişsel, fiziksel ve sosyo-duygusal becerileri geliştirmeyi amaçlayan erken çocukluk programlarını ifade eder. Bu seviyedeki programlar genellikle yaşa göre farklılaştırılır. ISCED 0 (alt kategoriler: erken çocukluk eğitimi gelişimi için 01 ve okul öncesi eğitim için 02)

İlköğretim

Okuma, yazma ve matematikte sağlam bir temel eğitim ve diğer bazı konularda temel bir anlayış sağlamak için tasarlanmıştır. Giriş yaşı: 5 ile 7 arası. Tipik süre: 6 yıl. ISCED 1

Ortaöğretimin alt kademesi

Genellikle daha fazla konuya yönelik bir şekilde ve daha uzman öğretmenlerle temel eğitimin tamamlanmasını sağlar. Programlar yönelime göre farklılık gösterebilir, genel veya

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

mesleki, ancak bu lise düzeyinden daha az yaygındır. Giriş, ilköğretimin tamamlanmasını takip eder ve tipik süre 3 yıldır. Bazı ülkelerde, bu düzeyin sonu zorunlu eğitimin sonunu işaret eder. ISCED 2

Ortaöğretimin üst kademesi

Ortaöğretimin alt kademesine göre daha güçlü uzmanlaşma. Sunulan programlar yönelime göre farklılaştırılır: genel veya mesleki. Tipik süre 3 yıldır. ISCED 3

Ortaöğretim sonrası üçüncül olmayan eğitim

Üst ortaöğretim düzeyinde kazanılan bilgi, beceri ve yeterlilikleri derinleştirmekten ziyade genişletmeye yarar. Programlar, işgücü piyasasındaki katılımcılar, üçüncül düzeyde daha ileri çalışmalar veya her ikisi için seçenekleri artırmak üzere tasarlanabilir. Genellikle, bu düzeydeki programlar mesleki yönelimlidir. ISCED 4

Kısa dönemli üçüncül eğitim

Genellikle katılımcılara mesleki bilgi, beceri ve yeterlilik sağlamak için tasarlanmıştır. Genellikle, pratik temellidir, mesleğe özgüdür ve öğrencileri doğrudan işgücü piyasasına girmeye hazırlar. Ayrıca diğer üçüncül eğitim programlarına (ISCED seviyeleri 6 veya 7) bir yol sağlayabilirler. Asgari süre 2 yıldır. ISCED 5

Lisans veya eşdeğer seviye

Katılımcılara birinci dereceye veya eşdeğer niteliğe yol açan orta düzey akademik ve/veya mesleki bilgi, beceri ve yeterlilik sağlamak için tasarlanmıştır. Tipik süre: 3-4 yıl tam zamanlı çalışma. ISCED 6

Yüksek lisans veya eşdeğer seviye

Lisans seviyesinden daha güçlü uzmanlık ve daha karmaşık içerik. Katılımcılara ileri düzeyde akademik ve/veya mesleki bilgi sağlamak için tasarlanmıştır. Önemli bir araştırma bileşeni olabilir.

Uzun bir birinci dereceye/niteliğe hazırlık için en az beş yıllık süreli programlar, karmaşıklık ve içerik açısından bir yüksek lisans seviyesindeki programlara eşdeğerse bu seviyeye dahil edilir. ISCED 7

Doktora veya eşdeğer seviye

İleri bir araştırma yeterliliğine yol açmak için tasarlanmıştır. Bu seviyedeki programlar ileri düzey çalışmalara ve orijinal araştırmalara adanmıştır ve hem akademik hem de profesyonel alanlarda mevcuttur. ISCED 8

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Kaynak: (OECD, 2019: 19)

Bazı göstergelerde ara programlar da kullanılır. Bunlar, ISCED 2011 tamamlama için yeterli görülmeyen ve daha düşük bir ISCED 2011 seviyesinde sınıflandırılan ISCED 2011 seviyesindeki bir programdan tanınan niteliklere karşılık gelir.

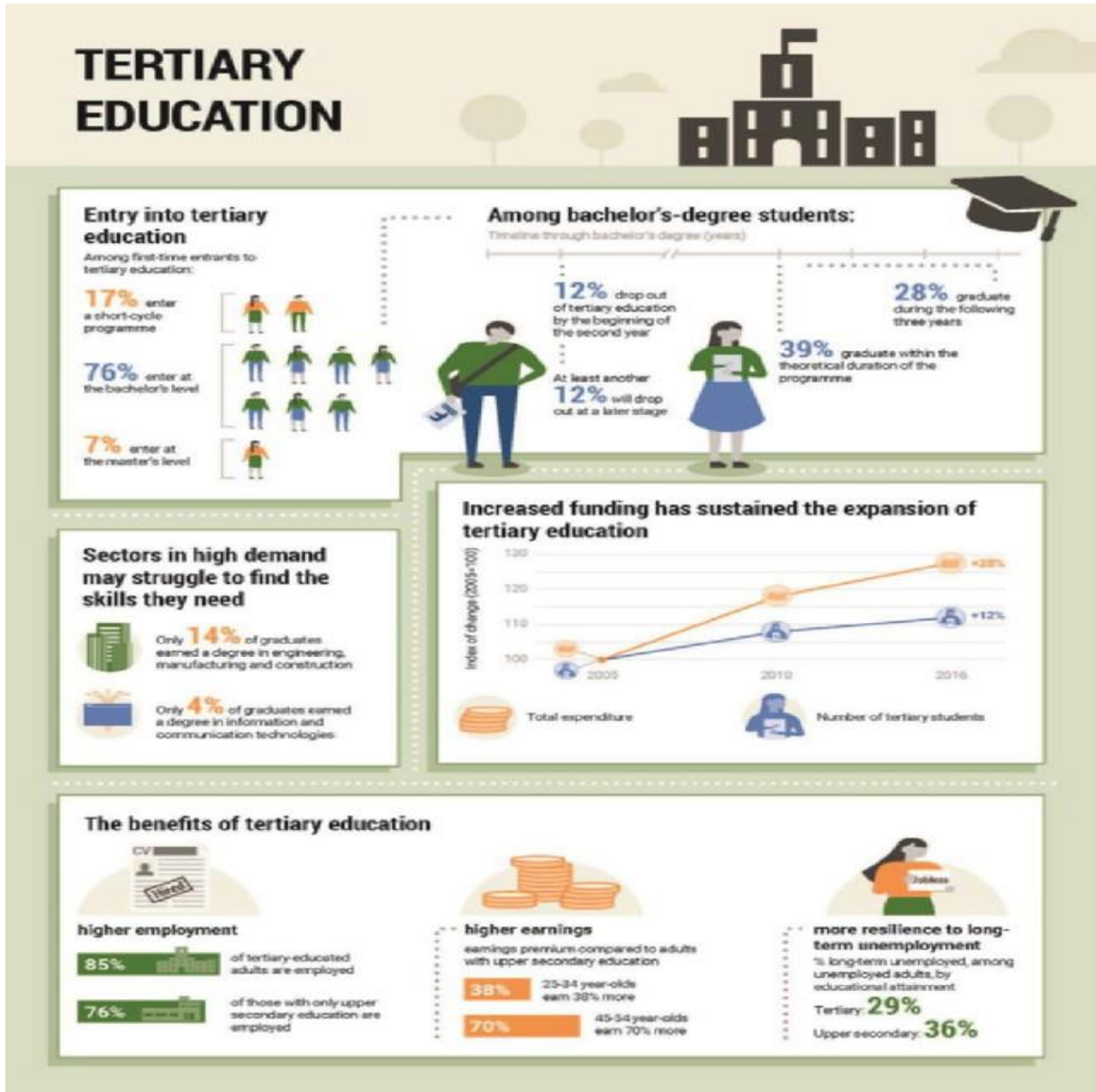
Tablo B, yayında kullanılan ISCED 2011 seviyelerini listeler (OECD/Eurostat/UNESCO İstatistik Enstitüsü, 2015:3). Bu yılki yayının odak noktası olan üçüncül eğitim, ortaöğretime dayanır ve uzmanlaşmış çalışma alanlarında öğrenme etkinlikleri sağlar. Üçüncül eğitim, yaygın olarak akademik eğitim olarak anlaşılan şeyi içerir, ancak aynı zamanda ileri mesleki veya profesyonel eğitimi de içerir. ISCED seviyeleri 5 (kısa döngülü üçüncül programlar), 6 (lisans), 7 (yüksek lisans) ve 8'i (doktora) içerir. Üst ortaöğretim programını başarıyla tamamlamak, üçüncül eğitime girmek için bir gerekliliktir ve öğrenciler kısa döngülü üçüncül programlar, lisans veya yüksek lisans uzun ilk dereceleri aracılığıyla girebilirler (Şekil B). Ayrıca ISCED seviye 4'ten (ortaöğretim sonrası üçüncül olmayan) erişim mümkün olabilir (OECD, 2019: 20).

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Kaynak: OECD/Eurostat/UNESCO Institute for Statistics (2015[3]), *ISCED 2011 Operational Manual: Guidelines for Classifying National Education Programmes and Related Qualifications*.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION

Educational attainment

Upper secondary qualification

In 2018, **15%** of 25-34 year-olds did not have an upper secondary education

Graduation rate from upper secondary increased from:

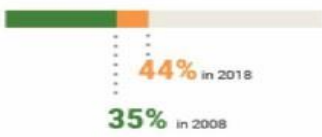

40% of first-time upper secondary graduates earned a vocational qualification in 2017

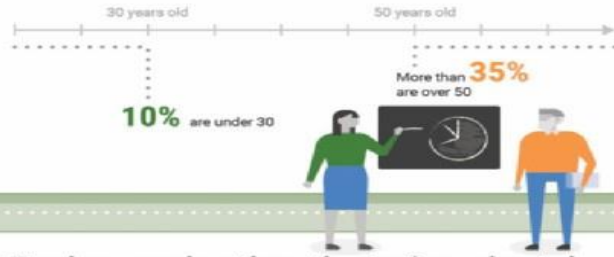
More students attain tertiary education after upper secondary than a decade ago

25-34 year-olds with tertiary education:

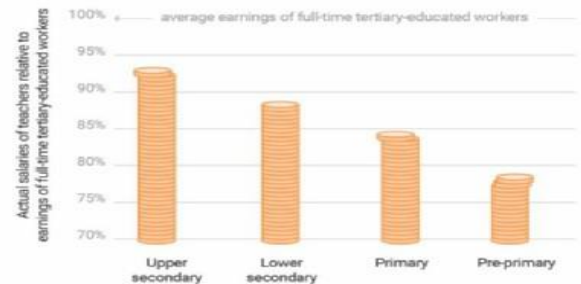

The teaching profession is ageing

Primary and secondary teachers' age:

Teachers earn less than other tertiary-educated workers

Increased spending

Public expenditure on primary, secondary and post-secondary institutions, between 2005 and 2016:

Higher costs are driven by

(Lower secondary, 2005-2017)

Higher statutory salaries:

Smaller class size:

Kaynak: OECD/Eurostat/UNESCO Institute for Statistics (2015[3]), *ISCED 2011 Operational*

Manual: Guidelines for Classifying National Education Programmes and Related Qualifications.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

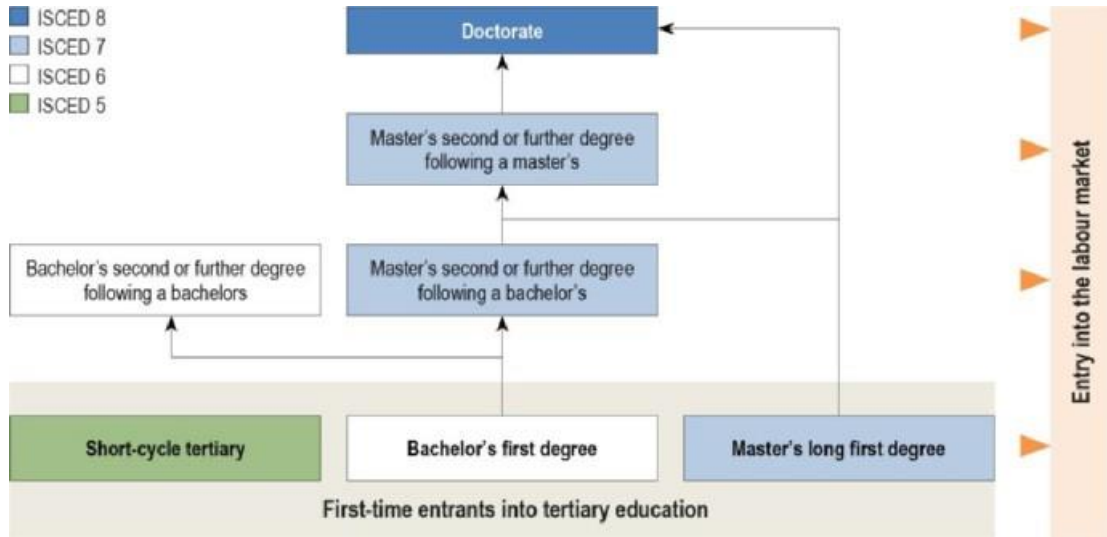
ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Eğitim ve öğretim alanları

ISCED içinde, programlar ve ilgili yeterlilikler eğitim ve öğretim alanlarına ve seviyelere göre sınıflandırılabilir. ISCED 2011'in kabul edilmesinin ardından, ISCED eğitim alanları hakkında ayrı bir inceleme ve küresel danışma süreci gerçekleşti. ISCED alanları revize edildi ve UNESCO Genel Konferansı, Kasım 2013'teki 37. oturumunda ISCED 2013 Eğitim ve Öğretim Alanları sınıflandırmasını (ISCED-F 2013) (UNESCO-UIS, 2014[4]) kabul etti. Bu yayında ele alınan geniş ISCED-F alanları eğitim; sanat ve beşeri bilimler; sosyal bilimler, gazetecilik ve bilgidir; işletme, yönetim ve hukuk; doğa bilimleri, matematik ve istatistik; bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT); mühendislik, imalat ve inşaat; ve sağlık ve refah. Bu yayın boyunca, bu sınıflandırmanın farklı alanlarına atıfta bulunmak için "çalışma alanı" terimi kullanılmıştır. (OECD, 2019: 20).

Şekil B. Üçüncül eğitim yolları

Kaynak: OECD/Eurostat/UNESCO Institute for Statistics (2015[3]), *ISCED 2011 Operational Manual: Guidelines for Classifying National Education Programmes and Related Qualifications*.

Standart hata (S.E.)

Bu raporda sunulan istatistiksel tahminler, her ülkedeki hedef popülasyondaki her kişinin her soruyu yanıtlaması durumunda hesaplanabilecek değerler yerine yetişkin örneklerine dayanmaktadır. Bu nedenle, her tahminin örnekleme ve ölçüm hatasıyla ilişkili bir belirsizlik derecesi vardır ve bu standart hata olarak ifade edilebilir. Güven aralıklarının

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

kullanımı, örnek tahminleriyle ilişkili belirsizliği yansıtan bir şekilde popülasyon ortalamaları ve oranları hakkında çıkarımlar yapmanın bir yoludur. Bu raporda, güven aralıkları %95 düzeyinde belirtilmiştir. Başka bir deyişle, karşılık gelen popülasyon için sonuç, aynı popülasyondan alınan farklı örneklerde ölçümün 100 tekrarından 95'inde güven aralığı içinde yer alacaktır.

Standart hataları gösteren tablolarda, "%" başlıklı sütun ortalama yüzdeyi, "S.E." başlıklı sütun ise standart hatayı gösterir. Anket yöntemi göz önüne alındığında, standart hatanın (S.E.) iki katı oranında yüzdelerde (%) bir örnekleme belirsizliği vardır. Örneğin, % = 10 ve S.E. = 2.6 değerleri için, %10'un, %5'lik bir hata riski varsayıldığında, 2.6'lık standart hatanın iki katı (1.96) belirsizlik bölgesi vardır. Bu nedenle, gerçek yüzde muhtemelen (%5'lik hata riski) %5 ile %15 arasında bir yerde olacaktır ("güven aralığı"). Güven aralığı şu şekilde hesaplanır: % +/- 1.96 * S.E., yani önceki örnek için, %5 = %10 - 1.96 * 2.6 ve %15 = %10 + 1.96 * 2.6. (OECD, 2019: 21).

Eksik veriler ve kısaltmalar için semboller

Bu semboller ve kısaltmalar tablolarda ve şekillerde kullanılmıştır:

a Veriler kategori uygulanmadığı için uygulanamaz.

b Seride bir kopukluk var (örneğin son yılın verileri ISCED 2011'e ve önceki yılların verileri ISCED-97'ye atıfta bulunuyorsa).

c Güvenilir tahminler sağlamak için çok az gözlem var.

d Başka bir kategoriden veri içeriyor.

m Veriler mevcut değil - ya eksik ya da gösterge düşük katılımcı sayısı nedeniyle hesaplanamadı.

r Değerler belirli bir güvenilirlik eşiğinin altında ve dikkatli yorumlanmalıdır. q Veriler ilgili ülkenin talebi üzerine geri çekildi.

x Tablonun başka bir kategorisine veya sütununa dahil edilen veriler (örneğin x(2), verilerin tablonun 2. Sütununa dahil edildiği anlamına gelir). (OECD, 2019: 21).

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Diğer kaynaklar

www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm web sitesi, göstergeleri hesaplamak için kullanılan yöntemler, göstergelerin ilgili ulusal bağlamlarda yorumlanması ve ilgili veri kaynakları hakkında bilgi sağlar. Web sitesi ayrıca göstergelerin altında yatan verilere ve bu yayında kullanılan teknik terimler için kapsamlı bir sözlüğe erişim sağlar.

Bu yayında yapılan tüm üretim sonrası değişiklikler www.oecd.org/publishing/corrigenda (düzeltmeler) ve <http://dx.doi.org/10.1787/eag-data-en> (güncellemeler) adreslerinde listelenmiştir.

Education at a Glance, OECD'nin StatLinks hizmetini kullanır. Education at a Glance 2019'daki her tablo ve şeklin altında, göstergenin altında yatan verileri içeren ilgili bir Excel dosyasına yönlendiren bir URL bulunur. Bu URL'ler sabittir ve değişmez. Ayrıca, Education at a Glance e-kitabının okuyucuları bu bağlantılara doğrudan tıklayabilecek ve çalışma kitabı ayrı bir pencerede açılacaktır.

OECD.stat'taki Education at a Glance Veritabanı (<http://stats.oecd.org/>), Education at a Glance'de sunulan ham verileri ve göstergeleri ve ülkelerin verilerine ilişkin bağlam ve açıklamalar sağlayan meta verileri barındırır. Education at a Glance Veritabanı, kullanıcıların katılımcı ülkelerdeki eğitim sistemlerine ilişkin kendi analizlerini yapmak için bu yayında mümkün olandan daha fazla şekilde verileri parçalamalarına olanak tanır. Education at a Glance Veritabanına OECD.stat sitesinden “Eğitim ve Öğretim” başlığı altından erişilebilir(OECD, 2019: 21-22).

Tabloların düzeni

Tüm tablolarda, sütunların en üstündeki parantez içindeki sayılar yalnızca referans olarak kullanılır. Ardışık bir sayı görünmediğinde, bu sütun yalnızca çevrimiçi olarak kullanılabilir.

Bu raporda kullanılan kısaltmalar

BİT Bilgi ve iletişim teknolojileri ISCED Uluslararası Eğitim Standart Sınıflandırması

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

PIAAC Yetişkin Yeterliliklerinin Uluslararası Değerlendirme Programı PPP Satın alma gücü paritesi

S.E. Standart hatası

STEM Bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik UIS UNESCO İstatistik Enstitüsü

UOE UNESCO, OECD ve Eurostat olmak üzere üç kuruluş tarafından yönetilen veri toplamayı ifade eder(OECD, 2019: 22).

Sonuç ve Bulgular

Artan fonlama, üçüncül eğitimin genişlemesini destekledi:

2005 ile 2016 yılları arasında, üçüncül kurumlara yapılan harcamalar OECD ülkeleri genelinde ortalama %28 arttı ve bu, öğrenci kayıt oranının (%12) iki katından fazlaydı. Ancak, hem öğrenci sayısı hem de toplam harcama 2010'dan bu yana daha yavaş bir hızda arttı. 2016'da, üçüncül öğrenci başına harcama 15.556 ABD dolarıydı ve bunun yaklaşık üçte biri araştırma ve geliştirmeye ayrılmıştı. Özel kaynaklar harcamaların ortalama %30'undan fazlasını finanse ederken, lisans programlarına yönelik öğrenim ücretleri, veriye sahip ülkelerin yarısında 2007 ile 2017 arasında %20'den fazla arttı. Üçüncül eğitimdeki insan kaynakları da çoğu ülkede genişledi. 2005 ile 2017 yılları arasında OECD ülkelerinde üçüncül düzeydeki akademik personel sayısı, üçüncül kayıtlara benzer bir oranda, yılda ortalama %1 oranında arttı. Lise düzeyindeki mezuniyet oranları son on yılda arttı:

2005 ile 2017 yılları arasında lise düzeyindeki mezuniyet %6 oranında artmış olsa da, OECD ülkeleri genelinde ortalama olarak 25-34 yaş aralığındakilerin %15'i 2018 yılında lise düzeyinde eğitim almadı. Bazı ülkelerde, lise düzeyinde mesleki programlar öne çıkıyor. OECD ülkeleri genelinde ortalama olarak, ilk kez lise düzeyinden mezun olanların %40'ı 2017 yılında mesleki yeterlilik kazandı; Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya'da bu nüfusun %66'sından fazlası kazandı. OECD ülkeleri 2016 yılında GSYİH'nın ortalama %3,5'ini ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim dışı kurumlara harcadı ve bu düzeydeki kamu harcamaları 2005'ten bu yana %18 arttı. Daha küçük sınıflar ve daha yüksek öğretmen maaşları bu artışa katkıda bulundu. Ortaöğretim

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

düzeyinde, ortalama sınıf %6 küçülürken, öğretmen maaşları 2005 ile 2017 arasında OECD ülkeleri genelinde ortalama %8 arttı. Öğretmenlik mesleği hala yeni eleman çekmekte zorlanıyor:

Çoğu OECD ülkesinde, 50-59 yaş arasındaki ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenlerinin payı 25-34 yaş arasındakilerden daha büyüktür ve bu da gelecekte öğretmen açığı olacağı konusunda endişelere yol açmaktadır. OECD ülkeleri genelinde ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenlerinin yaklaşık %10'u ortalama olarak 30 yaşın altındadır. Maaşlar, öğretilen eğitim düzeyine göre artma eğilimindedir, ancak öğretmenlerin kazançları diğer üçüncül eğitilmiş yetişkinlerin kazançlarının %78 ila %93'ü arasında kalmaktadır. Buna karşılık, okul müdürleri üçüncü derece eğitilmiş akranlarından en az %25 daha fazla kazanıyor. OECD ülkelerinde ortalama olarak eğitim seviyesi arttıkça yıllık öğretim saati sayısı azalıyor ve bu, veriye sahip çoğu ülkede 2000 ile 2018 yılları arasında büyük ölçüde değişmeden kaldı. 2017'de, üç yaşın altındaki üç çocuktan birinden fazlası, OECD ülkelerinde ortalama olarak erken çocukluk eğitimi ve bakım hizmetlerine kaydoldu - 2010'a kıyasla 7 puanlık bir artış.

OECD ülkelerinde ortalama olarak, 18-24 yaşındakilerin %14'ü ne çalışıyor ne de eğitim veya öğretimde (NEET). Brezilya, Kolombiya, Kosta Rika, İtalya, Güney Afrika ve Türkiye'de 18-24 yaşındakilerin %25'inden fazlası NEET'tir. Yüksek eğitim düzeyine sahip yetişkinler kültürel veya sportif faaliyetlere daha fazla katılma eğilimindedir: Yüksek öğrenim görmüş yetişkinlerin %90'ından fazlası kültürel veya sportif faaliyetlere katılırken, lise eğitimi almamış olanların %60'ından azı kültürel veya sportif faaliyetlere katılmaktadır.

Kaynaklar

ADEM, M. (1980). "Eğitimin Kalkınmadaki Önemi ve Yeri", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 13(1). <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>.

OECD (2018), *OECD Handbook for Internationally Comparative Education Statistics: Concepts, Standards, Definitions and Classifications*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/9789264304444-en>.

OECD (2019), *Education at a Glance 2019: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris,

OECD (2019), *OECD Regional Statistics Database*,

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REGION_DEMOGR.

OECD/Eurostat/UNESCO Institute for Statistics (2015), *ISCED 2011 Operational Manual: Guidelines for Classifying National Education Programmes and Related Qualifications*, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/9789264228368-en>.

TEZCAN, M. (1985). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara.

UNESCO-UIS (2014), *ISCED Fields of Education and Training 2013 (ISCED-F 2013): Manual to Accompany the International Standard Classification of Education 2011; 2014*, UNESCO Institute for Statistics, Montreal, <http://dx.doi.org/10.15220/978-92-9189-150-4-en> (accessed on 18 April 2018).

ELMORE, Richard F. (2019), "The Future of Learning and the Future of Assessment". *ECNU Review of Education*, 2/3: 328-341.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ONDOKUZUNCU YÜZYILDA EDİRNE'DE SOSYO-EKONOMİK DURUM

*Ziya ASLAN

**Zehra ATSAK

***Hasan DERECİ

****Gamze EZDEŞİR

*****Ümit YARIKKAYA

*****Cuma Ali YÜKSELEN

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Makale Gönderme Tarihi: 29.12.2024

Makale Kabul Tarihi: 14.01.2025

Atıf Bilgisi

Aslan, Z., Atsak, Z., Dereci, H., Ezdeşir, G., Yarıkkaya, Ü., Yükselen, C. A. (2025), "Ondokuzuncu Yüzyılda Edirne'de Sosyo-Ekonomik Durum", *Edebiyat Ve Tarih Dergisi*, Yıl: 3, Cilt: 1, Sayı:1, ss. 98-120.

Özet

XIX. yüzyılda Edirne'de ziraai kaynakların çeşitli ve bol olduğu tetkik edilebilmektedir. Edirne'de yetiştirilen ürünlerin büyük kısmı öncelikle başkent İstanbul'a nakledilirken, Avrupa ile ticaretin geliştiği bu yıllarda ürünlerin Filibe ve Enez üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasından kaynaklı olarak şehirde canlı bir ticari hayat vardır. Edirne'nin en önemli zirai kaynağı olan ayçiçeği de Osmanlı topraklarına bu yüzyılda Amerika üzerinden getirilmiştir. Bu topraklarda bakla, mercimek, arpa, buğday, üzüm, çavdar, susam, fülül, fık ve daha bir çok zirai ürünün yanı sıra özellikle piriç Meriç boylarında yetiştirilen en önemli ürünlerdir.

Bu makalede Edirne ticaretine yön veren önemli zirai ürünlerin nasıl, nerede ve hangi imkanlar dahilinde yetiştirilmekte olduğu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Ziraat, Tarı, Ürün, Buğday, Ayçiçeği, Osamanlı.

Abstract

XIX. In the 19th century, it can be observed that the agricultural resources in Edirne are diverse and abundant. While most of the products grown in Edirne were first transported to the capital, Istanbul, there was a lively commercial life in the city due to the fact that the products were transported to Europe via Plovdiv and Enez in these years when trade with Europe developed. Sunflower, the most important agricultural resource of Edirne, was brought to the Ottoman lands through America in this century. In these lands, besides broad beans, lentils, barley, wheat, grapes, rye, sesame, fulful, fig and many other agricultural products, especially rice is the most important product grown in the Meriç region.

In this article, it will be focused on how, where and within what possibilities the important agricultural products that shape the Edirne trade are grown.

* Müdür Yardımcısı, Defne Yeniçağ Ortaokulu, ziyaaslan7171@hotmail.com, Orcid: 0009-0008-8658-1219

** Öğretmen, Hatay Mesleki Eğitim Merkezi, zehraatsak@gmail.com, Orcid: 0009-0007-5379-6777

*** Müdür Yardımcısı, Defne Yeniçağ İlkokulu, hsndrc72@gmail.com, Orcid: 0009-0004-0645-8706

**** Öğretmen, Hayriye Ahmet Açıkgöz İlkokulu, gamzeezdesir82@hotmail.com, Orcid: 0009-0009-3053-3629

***** Müdür, Defne Yeniçağ Ortaokulu, umityarikkaya@hotmail.com, Orcid: 0009-0007-3617-9806

***** Müdür, Defne Büyükçat Ortaokulu yukselelnali@gmail.com, Orcid:000-002-3367-5464

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Keywords: Edirne, Agriculture, Agriculture, Product, Wheat, Sunflower, Ottoman.

Giriş

Osmanlı Devleti'ne başkentlik etmiş üçüncü şehir olan Edirne, Tunca nehrini Meriç nehrine bağlayan yarım daire biçimli bir alan içinde bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda 150 km, doğu-batı doğrultusunda 25-26 km olan şehir yaklaşık 6255 km²'lik bir alandan meydana gelmektedir⁸.

Meriç Nehri'nin kenarında ve ona ulaşan nehirlerin ovaya açıldığı bir yerde kurulmuş olması, şehre Avrupa'yı Asya'ya bağlayan bir köprü görevi kazandırmaktadır⁴¹. Şehrin en yüksek yeri Selimiye Camii'nin bulunduğu tepelik alan olup burası denizden sadece 75 m. yüksekliktedir⁴². Bu yükseklik şehrin doğusunda artarak 95-100 metreye ulaşır.

Şehrin ilk kurucuları Trak'lar olup, kaynaklar bu topluluğun savaşçılığı, inançları, kültürel özellikleri ve Asya kökenli olmalarına bakarak Türk olabilecekleri üzerinde durmaktadır. Şehir Trak kabilelerinden biri olan "Ordisler" tarafından pazar yeri olarak, Meriç nehrinin Tunca nehri ile birleştiği yerde kurulmuştur⁴³.

Romalılar'ın zamanında genişleyen şehir İmparator Hadrianus tarafından "Hadrianopolis" adı ile anılmıştır. Daha sonra bu ad "Adriyanopolis" biçimine dönüşmüştür⁴⁴.

Eski eserlerde bu şehrin adı "Edrenos", "Edroneve", "Edrnoboli" şeklinde zikredilir. I.Murat'ın İlhanlı hükümdarı Veis Han'a yolladığı bir fetihnâmede şehrin adından "Endriye" yerine "Edirne" olarak bahsedildiği anlaşılmaktadır⁴⁵.

Edirne Türkler'in eline geçtikten sonra gerçek değerini bulmuş, dünya ölçüsünde bir şehir olmuştur. I. Murad Sırpsındığı Savaşı'ndan sonra 1364-1365 yıllarında devlet merkezini Bursa'dan Edirne'ye taşımıştır⁴⁶.

Ankara Savaşı'ndan sonra (1402) Bayezid'in oğulları arasındaki taht kavgası devleti

⁴¹ Ahmet Korkut, *Edirne İli Yakın Çevre İncelemeleri*, M.E.B. Talim Terbiye Kurulu Yayınları (Tarihsiz) s. 15

⁴² M.Tayyib Gökbilgin, "Edirne" Maddesi, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. X, İstanbul 1994, s. 425.

⁴³ *Edirne Rehberi*, Edirne Belediyesi, İki Nokta Basın Organizasyon, İstanbul 1987, s. 8.

⁴⁴ *1967 Edirne İl Yıllığı*, Komisyon, İstanbul 1968, s. 56.

⁴⁵ *Edirne Rehberi*, Edirne Belediyesi, İki Nokta Basın Organizasyon, s. 9.

⁴⁶ Ahmet Korkut, *Edirne İli Yakın Çevre İncelemeleri*, M.E.B. Talim Terbiye Kurulu'nun kararı ile basılmış (tarihsiz), s. 28.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

kargaşa içine sürüklemekle beraber⁴⁷ kargaşa dönemi Mehmet Çelebi'nin Edirne'yi ele geçirmesi ile son buldu⁴⁸.

Edirne, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fetih hazırlıklarıyla Türk tarihinde olduğu kadar Dünya tarihinde de önem atfedilen bir başkent durumuna gelmiştir⁴⁹.

İstanbul'un alınmasından sonra da Edirne'nin önemi uzun süre devam etti. Nitekim II. Mehmet fethin ardından Balkanlar'daki faaliyetleri için burayı hareket üssü olarak kullanmıştı⁴¹. İstanbul'un fethi Edirne'nin hükümet merkezi olarak üstünlüğü sona ermiştir⁵⁰. Ancak XVII. Yüzyıl padişahları bu şehri yeniden imar ve iskan ederek şehri devletin ikinci bir merkezi haline getirmişlerdi. Fakat bu gidişat Edirne vak'ası olarak bilinen ayaklanmalardan sonra yerini gerilemeye bırakmış ve 1806 yılında vuku bulan ikinci Edirne vak'ası ile yeniden gündeme taşınmıştır. Edirne (1828-1829) Osmanlı-Rus savaşında ilk defa yabancı bir devletin istilasına uğramış oldu⁵¹.

Savaşın akabinde şehre gelen II. Mahmut halkın maneviyatını kuvvetlendirmeye çalışmış ve bazı imar faaliyetlerinde bulunmuştu. Şehir XX. yüzyılın başlarında yaşanan Balkan Savaşları ve akabinde Bulgarların işgaline uğraması sebebiyle acı hatıralara sahiptir⁴³. Mondros Mütarekesi'nden sonra Yunanlıların işgaline de uğramış olan şehir, 1922 Ekim'inde imzalanan Mudanya Mütarekesi ile tekrar Türklerin eline geçmiştir. Lozan Barış Antlaşması ile şehrin kesin olarak Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalması sağlamış oldu⁵².

Edirne Mahalleleri

Şehrin teşekkülünde önemli bir aşama olan mahalle, birbirleriyle sıkı bağlarla bağlanmış olan ve sosyal yönden birbirlerine ihtiyaç duyan insanların bir araya gelerek oturduğu mekana verilen addır⁵³. Osmanlı şehirlerini oluşturan mahalleler, fiziki ve sosyal yapılaşmanın bir gereği olarak⁵⁴ cemaat yapılarına göre bir ibadet merkezi etrafında teşekkül

⁴⁷ 1967 Edirne İl Yıllığı, Komisyon, İstanbul 1968, s. 68.

⁴⁸ Edirne Rehberi, Edirne Belediyesi, İki Nokta Basın Organizasyon, İstanbul 1987, s. 8.

⁴⁹ Gökbilgin, , a.g.mad., s. 431.

⁵⁰ Peremeci, a.g.e., s. 394.

⁵¹ 1967 Edirne İl Yıllığı, Komisyon, s. 70.

⁵² Gökbilgin, a.g.mad., C. X, İstanbul 1994, s. 432.

⁵³ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", Osmanlı Araştırmaları (=OA), İstanbul 1984, s. 69.

⁵⁴ Andre Raymond, mahalleri "Kentlerin başka kesimlerindeki meslek loncaları gibi, iktidarla halk arasındaki çarkın önemli bir dişlisi" olarak nitelendirir. (Bkz. Osmanlı Döneminde Arap Kentleri, İstanbul 1995, s. 92.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ederek genişleyen ve kendilerine özgü iskan hususiyetleri kazanmışlardır⁵⁵. Bu itibarla Osmanlı Şehir ve mahallelerini Müslüman ve Gayrimüslim nüfusun inançlarını serbestçe yaşadıkları korunaklı mekanlar olarak tanımlamak mümkündür⁵⁶.

Her ne kadar ayrı yaşam alanlarına sahip olsalar da, Müslim ve gayrimüslimlerin bir arada yaşamak zorunda olduğu mekanlar da mevcuttu. Bu durum bazen iktisadi ve siyasi zorunluluklarla ortaya çıkabilmekteydi⁵⁷. Bunun en güzel örneklerinden biri olan Buçuktepe Mahallesi'nde Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı anlaşılmaktadır. Mahallelerin isimlerine bakıldığında, cami, mescid ve zaviye gibi yapıların önemli fonksiyonları olduğu görülür. Bu gibi uhrevi ve dünyevi faaliyetlerin sürdürüldüğü mekanların söz konusu mahallelere de ad verdiği anlaşılmaktadır. Edirne'de bulunan camilerden Nezitbey Camii, Gazi Mihal Bey Camii, Şah Melek Camii⁵⁸, Kıyak (Kıyak) semti de adını, kendi adına bir zaviye veya türbe yaptırmış olan Kıyak Baba'dan alması bu oluşuma bir örnek olarak gösterilebilir.

Mahalle aslında Osmanlı şehrinin temel yönetim birimi olması sebebiyle de önemli bir mekandır. Vergi yükümlülere tahrir defterlerine kaydedilirken yaşadıkları mahallin adıyla işlenirlerdi⁵⁹. Kayıtlar bu kişilerin ikametgahlarını kaydederken, buldukları mahallin sınırlarını da kesin olarak ifade etmekteydi⁶⁰. Mahallenin özellikleri bakımından dikkat çekici bir başka yönü Osmanlı Devleti'nin vakıf sistemiyle alakalıdır. Mahallelerin "Avâız akçası vakfı" adı altında bir fon şeklinde kurulmuş yönetimlere sahip olduğu görülmektedir. Bu fon mahallelinin ihtiyaçlarını karşılamak görevini üstlenmiş olmakla beraber, biriken para ihtiyaç sahiplerine borç olarak verilmekteydi. Böylece geri dönüşümü de sağlanmış olan bir sosyal yardımlaşma geleneği de yürütülmüştür. Tanzimat döneminde ortaya çıkmış olan Mahalle Sandığı tabirinin alt yapısını da bu fon teşkil etmektedir⁶¹.

Özet olarak söylemek gerekirse Osmanlı şehrinin bir parçası olan mahalle birbirine kefil kişilerin bir arada yaşadığı bir yer olarak dikkat çekmektedir.

⁵⁵ İ. Şahin-F. M. Emecen, "XV. Asrın ikinci yarısında Tokat Esnafı" O.A., VII-VIII, İstanbul 1988, s. 288.

⁵⁶ Osmanlı mahallelerinin yakın bir zamana kadar yaşadığını ileri süren Doğan Kuban, mahallenin şehrin sadece fiziki olarak tanımlanabilecek bir ünitesi olmadığını, aksine sosyal dayanışmanın ferde intikal ettiği yegane yer olduğunu belirtmektedir, (Bkz. Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler" Vakıflar Dergisi, s. 7, İstanbul 1968, s. 66.)

⁵⁷ Ratıp Kazancıgil, *Edirne Mahalleleri Tarihçesi (1529-1990)*, İstanbul 1992, s. 100.

⁵⁸ Gökbilgin, *a.g.mad.*, s. 428.

⁵⁹ Ergenç, *a.g.m.*, s. 72.

⁶⁰ Ergenç, *a.g.m.*, s. 73.

⁶¹ Ergenç, *a.g.m.*, s. 75-76.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Edirne Mahallelerinin Tarihi Gelişimi

Edirne, Osmanlılar tarafından fethedilmeden önce iki-üç kilisesi ve on kadar mahallenin yer aldığı Kaleiçi denilen mekan ile Mohal Köprüsü ile sınırlı bir şehir olarak bilinirdi⁶². Şehrin ele geçirilmesinden sonra gelen Türkler ilk olarak Kaleiçi mevkiinde yerleşmişlerdi. Buradaki ilk Türk yerleşimi, Kasımpaşa Burnu ile Kurişhâne'ye kadar uzanan semtte gerçekleşmiştir. Diğer bir yerleşim alanı olan Debbağhâne, bugün de Kaleiçi olarak bilinen semtin güney taraflarında ve Tunca kıyısında bulunmaktaydı. Bir diğer iskan yeri ise Darü'lhadis Medresesi yakınlarında bulunan Ulema Sitesi'dir. XV. yüzyıldan sonra gelişerek XVII. yüzyılda en geniş sınırlarına ulaşan Edirne belli başlı dokuz yerleşim bölgesine taksim edilebilir. Bizans döneminde beş-on mahalle ve yaklaşık onbeş bin kişilik bir nüfusu sahip olduğu tahmin edilen Kaleiçi mevkiinde XVI. Yüzyıla gelindiğinde on Müslüman mahallesi olduğu tespit edilebilmektedir⁶³. XVII. Yüzyılın meşhur seyyahı Evliya Çelebi, mahalle sayısını onaltı olarak vermektedir. O, mahallelerden ikisinin Müslüman, dördünün Yahudi, on kadarının da Hıristiyan mahallesi olduğunu rivayet etmektedir.

XVIII. yüzyıl başlarında Edirne'nin 65 mahallesi olduğuna dair kayıtlar mevcuttur. Bu mahallelerden 47'si Tunca nehri kenarlarına yayılmış haldeydi⁶⁴. Bu mahalleler nehrin batı yönüne düşen Kaleiçi semti ve doğuya doğru uzanan alanda yer almaktaydı. Diğer 18 mahalle II. Bayezit ve Yıldırım Bayezit tarafından yaptırılan külliyelerin çevresinde yer almaktaydı. Elimizdeki kayıtlar Edirne'de 1508 yılında 144 Müslüman, 19 Gayrimüslim mahallesi ve 8 Yahudi mahallesi olduğunu göstermektedir. 1609'da bu sayı üç mahallenin daha ilavesi ile 147 olmuştur. 1708 tahrir defterleri birçok mahallenin birleştirilmesi sebebiyle mahalle sayısının 65'e kadar düştüğünü göstermektedir⁶⁵. XVIII. Yüzyılın başlarında Edirne'nin nüfusu 35.000 olarak gösterilirken, ikinci yarısında ise şehri ziyaret eden Alman seyyah Carsten Niebuhr, şehir nüfusunu 39.000 olarak vermektedir⁶⁶.

Nüfus Yapısı

Türkiye'de nüfus incelemelerinin tarihi seyri yenidir. Nüfus tahminlerine dair çalışmaların zorluğu ve geçmiş yüzyılların nüfusunu gösteren malzemelerin azlığı bu

⁶² Gökbilgin, *a.g.mad.*, s. 429.

⁶³ Gökbilgin, *a.g.mad.*, s. 429.

⁶⁴ Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 109-111.

⁶⁵ Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 112.

⁶⁶ İbrahim Sezgin, "XVIII. Asırda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Durumu", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı: 1, Haziran 2006, s. 29.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

konudaki verilerin toplanmasını zorlaştırmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki tasniflerin tamamının açılması için yapılan işlemlerin hızlanmış olması ve özellikle nüfus defterlerinin gün ışığına çıkarılmaya başlanması nüfus bilimi (demografi) çalışmalarının hızla artmasını sağlamıştır⁶⁷.

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyıla kadar sayımlar, vergilerin yeniden tespiti amacıyla toprakların kaydedilmesi şeklinde yapılmıştır. XIX. asırda ise doğrudan doğruya nüfus sayımı için haneler sayılırken kişi sayısı da tek tek "nefer" olarak yazılmıştır. Ancak yalnız erkekler dahil olmuştur. Kadınlar vergi ve askerlik yükümlülüğü olmadığından sayım dışında bırakılmıştır

Bunun yanında şehrin niteliği dolayısıyla muvazzafların yanında ma'zul ve mütekaid pek çok ilmiye mensubu, hayatlarının bir bölümünü Edirne'de geçirmek durumundaydılar. Bunların bir kısmının kentte mülk edinmiş ve yerleşmiş olmasına karşılık bir bölümü kiracıydı.

Edirne'de toplam nüfusun % 12,2 si Zimmi, % 87,8 i Müslüman'dır. Zimmi'ler 26 mahallede Müslümanlarla birlikte oturmaktadırlar. Yoğun olarak buldukları mahalleler Hisar'ın güney ucu ile nehrin ötesindekiler olup bunların sayısı 9' dur.

Zimmi'lerin oran olarak kentte dağılımı ise şöyledir: % 72,7 Hisar'ın güney ucu ile Yıldırım semtinde, % 27,3 ise Tunca kavisinde bulunmaktadır. Yoğun olarak oturdukları 9 mahalle dışında geri kalanlar diğer mahallelere dağılmış durumdadır ve Müslümanlarla ev sahibi- kiracı ya da iş ilişkisi içindedir. Edirne'de Rum, Ermeni, Yahudi cemaatlerinin yanında 81 ailede kıbtî bulunmaktadır⁶⁸.

Edirne'de 65 mahallede, efendi unvanını taşıyan 258 aile reisi bulunmaktadır. Bunların toplam nüfusa oranı % 4,8'dir. Şeyh, derviş, baba unvanlarını taşıyanların sayısı 109'dur ve % 2'lik bir oranla toplam nüfus içinde yer almaktadırlar. Ağa, bey, beşe unvanlarını taşıyan ehl-i örfen alanların durumu ise şöyledir:

357 ağa, 267 bey, 365 beşe ve 19 çavuş unvanlı vardır. Yeniçerilerin çoğu esnaf arasına karışmış kentlileşmiş kimselerdir. Ehl-i örfün toplam nüfus içindeki oranı % 19'dur. Bunun yanında 92 seyyid vardır ve oranları % 17'dir. 676 kişinin çelebi unvanı taşıdığı görülür⁶⁴.

Bu rakamları bütün olarak düşünürsek kentin toplam nüfusunun % 38,5'u askeri sınıf mensupları ile reaya'dan olup da sosyal statüsü yüksek sayılabilecek kişilerden oluşmaktadır.

⁶⁷ Ömer Lüfti Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmûası*, C.X., İstanbul (tarihsiz), s. 10

⁶⁸ Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 114.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Bu grup içinde 355 kişiyle, yani toplam nüfusa göre % 6,7'lik bir oranla hacı vardı ⁶⁹.

Tüm bunların belirtilmesinin ardından Edirne kentinin XVIII. yüzyılın başlarındaki demografik ve sosyal özellikleri incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkar:

1. Kent sanayi öncesi dönemin dikkate değer büyüklüğüne ulaşmıştır. Bunda, Rumeli yakasında, genel yol ağı içindeki özel konumu ile birlikte, Osmanlı dönemindeki özel niteliğinin büyük payı vardır. Zira Edirne başlangıçtan itibaren padişahın ikametgâhı olmuştur.
2. Edirne'nin Türk kenti özelliklerine kavuşması, klasik Osmanlı sisteminin, yani imarethâne ve diğer yapılarla seslendirme yönteminin sonucudur.
3. Kent nüfusunun çeşitli açılardan bileşimi, dönemin genel özelliklerine uygundur, Osmanlı dünya görüşüne, toplumsal düzenin hukuk dayanağına uygun bir örgütlenme kendisini göstermektedir ⁶⁵.

1844 tarihli Edirne'ye ait 3 mahalle, 7 kariye ve 1 nahiyeye ait 7 Temettü'at Defterinden anlaşıldığı kadarıyla bu yerleşim birimlerinde toplam 169 hane Müslüman Türk, 194 hane Gayrimüslim bulunmaktaydı.

Ömer Lütfi Barkan'ın vermiş olduğu bilgilere dayanarak ⁷⁰ bu yerleşim yerlerinde bulunan 363 hanede, yaklaşık olarak 1815 kişi yaşamaktaydı. Yine aynı kaynağın verdiği bilgiler göz önüne alınırsa, bu rakam içerisinde kadınlar ve çocukların bulunmuyor olması gerekmektedir. Çünkü XIX. yy. 'a kadar yapılmış olan nüfus tahrirlerinde sadece vergi yükümlülüğüne sahip olabilecek olan, eli silah tutan asker niteliğine sahip sağlam erkekler sayıma dahil edilmiştir.

Buna göre Temettü'at Defterlerinde genel nüfusu hakkındaki bilgiler yukarıda zikredilmiştir. Bununla beraber kaynakların vermiş olduğu bilgiler, yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki Temettü'at Defterleri'nin tasnifleri bittiği takdirde eksik bilgilere rağmen daha gerçekçi sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

Temettü'at Defterlerinden elde ettiğimiz bilgilere göre Nefsi Kızanlık Toprağı'nda 34 hane Müslüman, 63 hane Gayrimüslim bulunmaktadır, bu da genel nüfusun yaklaşık olarak % 26,7' sini oluşturmaktadır ⁷¹.

Buçuktepe Mahallesinde 90 hane Gayrimüslim bulunmakta olup genel nüfusun yaklaşık olarak % 24,7 sini, Çöke nahiyesi Hacı Baba ekkesinde 4 hane Müslüman, 25 hane Gayrimüslim bulunmakta olup genel nüfusun % 7,9'unu teşkil etmekteydi.

⁶⁹ Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 114-115.

⁷⁰ Barkan, *a.g.m.*, s. 12.

⁷¹ Bkz. Tablo I.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Manastır Kariyesi Emir Çelebi Mahallesi, Salariye Beyi Kariyesi, Kurtlar Kariyesi'nde 95 hane Müslüman, 16 hane Gayrimüslim bulunmaktaydı. Müslümanların genel nüfustaki oranı yaklaşık olarak % 26,1 Gayrimüslimlerini ise % 4,4 idi. 36 Müslüman haneden müteşekkil Divan-ı Sefer Mahallesi'ndeki Müslümanların oranı genel nüfusun yaklaşık olarak % 9,9 'unu oluşturmaktaydı.

Edirne Kazası'nın Çöke Nahiyesi, Manastır Nahiyesi Üsküdar Nahiyesi'ne bağlı üç karye ve Edirne Kazası ile yine buraya bağlı merkez ve iki mahallenin toplam nüfusu 329 hanedir. Bu nüfus içerisinde Müslümanların oranı % 44 ve Gayrimüslimlerin oranı % 54'tür. Ayrıca, bu nüfus içerisinde 1 hane çiftlik ile 2 hane kıpti ve 3 hane yabancı bulunmaktadır.

Bu yerleşim yerlerinden, Çöke Nahiyesi'ne bağlı Malkoçlar Karyesi'nde sadece Müslümanlar oturmaktadır. Manastır Nahiyesi Nalbantlar Karyesi'nde ise Müslim ile Gayrimüslimler birlikte oturmaktadırlar. Ancak Gayrimüslimlerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.

Edirne'nin merkezinde ise, toplam 21 hane Müslüman'ın yerleşik olduğunu saptayabilmekteyiz. Balaban Paşa Mahallesi, tahminen şehrin surları içerisinde olup, sadece Gayrimüslimlerden meskundur. Aya Nikola Mahallesi ise, bir kilise etrafında olduğu düşünülmekle birlikte, burada sadece Gayrimüslimler yaşamıştır. Edirne Kazası Muradanlı Karyesi ise, Müslümanlar'ın yoğun olarak yaşadığı bir yerleşim birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada, sadece 9 hane Gayrimüslim, 1 hane Kıpti, 1 hane yabancı olmak üzere, toplam 44 hane nüfusun oturduğu anlaşılmaktadır.

Üsküdar Nahiyesi Yenibeyli Karyesi ise; yine Müslümanlar'ın yoğun olarak yaşadığı bir bölge olup; 1 hane Kıpti, 2 hane de yabancı nüfus ile toplam 35 haneden oluşmaktadır. Bütün bu nüfus göz önüne alındığında, bu yedi yerleşim biriminde, toplam olarak 1645 kişinin yaşıyor olması muhtemeldir.

19. yüzyıla kadar yapılan nüfus sayımları dikkate alındığında, Osmanlı Maliyesi'nin, vergi ve askerlik mükellefi olmadıklarından dolayı, çocuk ve kadınlar ile, bir hane reisi olmayan yaşlıları, bu nüfus sayımına dahil etmediği düşünülürse; üzerinde çalıştığımız yedi yerleşim biriminde bulunan 329 hane içinde de, doğal olarak, çocuk ve kadınlar ile, diğer yaşlılar yer almamaktadır.

Edirne vilayetine bağlı Çöke nahiyesine ait Recep Mehdi ve Ömer Obası kariyeleri; Manastır nahiyesi Manastır-ı Kebir, Aziz Halife ve Kalfa kariyeleri; Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesi ile Mumcular mahallesinde toplam 322 hane ve 1 çiftliğin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Bu hanelerin yaklaşık % 39,4'ünün müslim, % 57,1'inin gayrimüslim, % 2,48'inin ise kıptî olduğu görülmektedir. Ayrıca 3 hanede muhtemelen şehrin dışından gelip ticarî maksatlarla yerleşik bulunan ve sayım esnasında Çöke nahiyesi Ömer Obası kariyesine kaydedilmiş oldukları anlaşılan yabancılar vardır. Zamanın şartları göz önüne alındığında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ticaretle meşgul olan çok sayıda müste'men tüccarın olduğu bilinmektedir. Muhtemelen bu 3 hanede ticaret erbabından sayılabilir.

Bilindiği kadarıyla Roma İmparatorluğunun hakimiyet alanında olan Edirne toprakları ve yine bu devletin hükümran olduğu topraklarda çok sayıda kıtbî zümrelerinin yer değiştirdiği düşünülürse, Edirne ve ona bağlı yerleşim yerlerinde Bizans'ın merkezine yakın olduğu için kalabalık bir kıtbî zümresinin Osmanlı egemenliği döneminde de bölgede varlığını sürdürdüğü uzun bir zaman içerisinde de bunların yerleşik hayatı benimsediği düşünülebilir. Buna göre, Çöke nahiyesi, Recep Mehdi ve Ömer Obası kariyesinde 2'şer hane müslüman kıtbî'nin var olduğu görülmektedir.

Bütün bu nüfus içerisinde kadınların ve çocukların yer aldığı düşünülürse, bu 7 birimde yaklaşık olarak 1615 kişinin yaşadığı söylenebilir ⁷².

Esnaf Ve Meslek Gruplarının Teşekkülleri

Osmanlı şehir hayatında halkın maddi ve manevi hayatının tanzim edilmesinde esnaf teşekküllerinin tesiri büyüktür. Denilebilir ki, Selçuklu ve Osmanlı toplumunda ticari ve ekonomik kalkınmayı tesis ve buna bağlı olarak şehir hayatını tanzim eden adeta esnaf teşekkülleri idi ⁷³.

Özellikle devlet idaresinin bozulduğu zamanlarda ahiler, şehrin idaresini ellerine alıyorlar ve eski iradeden yeni idareye geçişin şehir için büyük bir sarsıntıya meydan vermemesine çalışıyorlardı. Böyle bir teşkilatın XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu'da yer yer görülen anarşi devrelerinde, nasıl bir kuvvet ve lüzum kazanacağı meydandadır. İdare teşkilatının gelişmediği o devirlerde küçük kasabalarda, devlet kuvvetini değil, fakat en mühim olan mahalli halk idaresini temsil edenler onlardı ⁶⁹.

Yani şehrin ekseriyetini oluşturan esnaf ve sanatkâr zümresi, aldıkları terbiyeye, disipline ve ahlak anlayışına uygun olarak şehir halkının diğer zümrelerini de tesir altına almıştı ⁷⁴.

Ayrıca bu düzenleyici rol, esnaf teşekküllerinin, ekonomik hayata büyük ölçüde

⁷² Ömer Lütfi Barkan, *a.g.m.*, s. 12.

⁷³ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurulması*, İstanbul 1981, s. 155-156.

⁷⁴ Osman Nuri Peremeci, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, C. I, s. 537-551.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

murakabe ve tanzim edecek şekilde organize olmalarının bir sonucuuydu. Esnaf ve sanatkârların bu tesir gücünü meydana getiren husus, onların teşkilatlı bir bünyeye sahip olmalarıydı ⁷⁵.

Esnaf teşekküllerinin kurulmasında ahilik geleneğinin çok önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Bu kurumların oluşmasında kökü islamın ilk yıllarına dayanan fütüvvet anlayışıyla yakından alâkalıdır.

Esnaf teşkilatında genelde iki idareci bulunurdu. Zaviyelerde iken şeyh ve nakib adını taşıyan idareciler, muhtemelen XVI. yüzyıldan itibaren yerlerini kethüda ve yiğitbaşına bırakmışlardır. Bu idareciler teşkilat üyesi ustaların seçimleri ve kadının tasdiki ile iş başına gelirlerdi. Kentteki bütün kethüdaların üzerinde ise; şehir kethüdası bulunmaktaydı. Şehir kethüdası, kentin diğer ileri gelenleriyle birlikte kenti ve kent çalışanlarını devlete karşı temsil ederdi ⁷¹.

Müslim ve Gayrimüslimlerin aynı teşkilat içinde toplanmaları halinde ilk devirlerde kethüda ve yiğit başılar, Müslümanlardan olduğu halde sonraları genellikle çoğunluk grubundan seçilmeye başlanmıştır. Gayrimüslimlerin ayrı loncalar halinde teşkilatlanmalarından sonra bu yöneticiler kendi aralarından seçilmeye başlandı ⁷⁶.

Çeşitli nedenlerle zor durumda kalan esnafa yardım yapılması, esnaf içinden evlenecek olan fakir ve kimsesiz gençlere yapılan yardım ve diğer masraflar ⁷⁷.

Anadolu'da kurulan ahi birliklerinin diğer bütün Müslümanlar gibi hedeflerinin İslâm'ı yaymak olduğu bilinmektedir. Ahi birliklerinde devrin anlayışına uygun biçimde dini ayin ve erkana önem verilmekte bir bakıma esnaf tarikatı karakteri taşımaktaydı ⁷⁸.

Öte yandan sefer zamanlarında ordunun muhtelif ihtiyaçlarını karşılamak üzere değişik branşlardan muhtelif sayıda esnafın sefere katılmak üzere çağrıldıkları görülmektedir. Bunlara "sefer esnafi" veya "orducu esnafi" denilmekteydi. Bunlar top, tüfek, kılıç imal edenlerin yanı sıra terzi, kasap ve aşçı esnafından kişilerdi.

Ahilik teşkilatı sayesinde devletin hiçbir tesiri olmadan şehir esnafi kendi kendisini idare ediyordu. Şehirlerde esnaftan kaynaklanan suistimale, yolsuzluğa ve ananeye aykırı hareketlere fırsat verilmiyordu. Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın bir gereği olarak maddi durumu iyi olmayan usta adaylarına iş yeri açmak, evlendirmek, hasta ve felâketzedelere yardım etmek Ramazan ayında ve bayram günlerinde halktan muhtaç

⁷⁵ Abdullah Saydam, Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Trabzon 1995, s. 194, 197.

⁷⁶ A.g.e., s. 197.

⁷⁷ A.g.e., s. 197.

⁷⁸ Yusuf Ekinci, Ahilik ve Meslek Eğitimi, İstanbul 1989, s. 39.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

olanlara yardımda bulunmak gibi sosyal faaliyetlerde bulunmaktaydılar ⁷⁹.

Osmanlı esnafı, idarecilerinin kontrolünden dükkan sayısına, kaliteli mal üretilmesi, narha riayet, birbirlerinin haklarına saygıya kadar her konuda kendi içlerinde işleyen bir kontrol mekanizmasına sahipti ⁸⁰.

Küçük ticaret erbabından ve zanaatkârlardan oluşan esnaf, hem iş kollarıyla ilgili ham maddeyi işleyerek üretim yapıyor hem de bunların satışıyla meşgul oluyordu.

Askeri sınıf üyeleri ve yabancılar hariç halkının tamamının sınıf sınıf loncalar halinde teşkilatlandıkları söylenebilir. Genellikle loncanın üyeleri aynı dine mensup idi. Ancak karma loncalarda mevcuttu ⁷⁶.

Tahrir defterlerindeki kayıtlardan aynı zamanda Osmanlı şehirlerindeki esnaf ve çeşitli iş kollarında çalışanlar hakkında bilgi edinmek de mümkündür. Bilhassa 1445 tarihli defter bu hususta oldukça zengin malûmata sahiptir. Defterde her şahsın hangi işle meşgul olduğu büyük bir titizlikle kaydedilmiştir ⁸¹.

Edirne'ye ait Temettü'at Defterlerinde kaydedilmiş 169 çeşit meslek saptanmıştır. Geleneksel üretim organizasyonunun içinde yer alan hırfet mesleklerini icra etmektedirler.

Bu mesleklerin incelenmesi, Edirne'deki sanayi ve ticaret hayatının yerel çevrede kaldığını ve ancak kent ile yakın çevresine dayalı üretim yapıldığını gösteriyor. Edirne'de bölgeler arası ya da uluslararası bir ticaretin konusu olacak yoğun üretime dayalı bir sanayi dalı gözlenememektedir ⁷⁷.

Bu 169 meslekten 38'i yiyecek maddelerinin yapım, satım ve dağıtımına ilişkindir. Diğerleri giyim-kuşam, ulaşım, hayvan koşumu ile ilgilidir. Bunun yanında 169 meslek grubu içinde günlük hayat ile ilgili hizmet üretenler bulunmaktadır.

Ele alınması gerekli bir başka nokta hırfet mensupları arasında çok sayıda yeniçerinin ve kapıkulunun yer almasıdır ⁸².

Edirne'de mücellitlik, müzehhiplik, yazıcılık, musikî, mühürkenlik, nakkaşlık gibi ince sanat erbabı bol olduğu gibi diğer el sanatları da pek revaçta idi. İpekçilik, saraçlık, haffaflık, lülecilik, kolonyacılık, havluculuk, mürekkepçilik, sepetçilik, debbağlık, keçecilik, mutafık, iğnecilik, üsküfçülük, oymacılık, marangozluk, kutuculuk, oyuncakçılık, çilingirlik, demircilik, kuyumculuk, bakırcılık, kovacılık, nakilcilik, sabunculuk, şekerçilik,

⁷⁹ Peremeci, *a.g.e.*, s. 539.

⁸⁰ Saydam, *a.g.e.*, s. 200.

⁸¹ İlhan Şahin- Feridun Emecan, "XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esnafı", *Osmanlı Arşivleri Dergisi*, C. VII-VIII, İstanbul 1988, s. 320

⁸² Ratıp Kazancıgil, *Edirne Mahalleleri Tarihçesi(1529-1990)*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, İstanbul 1992, s. 118.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

mumculuk, oynacılık gibi sanat kolları mevcuttu. Dokunan kilimleri, velençleri, bağasilleri, astar ve döşemeleri her yerde aranırdı ⁸³.

Yukarıda verilen bilgilerin yanı sıra, Temettü'at Defterlerinden elde ettiğimiz verilere göre, Edirne'deki bu yerleşim yerlerinde toplam 107 haneden oluşan (Pazarcı, Dülger, Çapacı, Değirmenci, Bakkal, Attar, Abacı, Mandıracı, Peştemalcı, Terzi, Pabuşcu, Çilingir, Duhancı, Simitçi, Kadayıfçı, Fıçıcı, Keresteci, Dellal, Çerçi, Haffaf, Yapağıcı, Muylab, Boz akçeliği, Debbağ, Dikici, Nalbant, Sabuncu, Urbacı, Doğramacı, Silahçı) ticaretle uğraşan esnaf bulunmaktaydı.

Bu esnafın dışında daha ziyade şehrin sosyal çevresini geliştiren ve mesleki faaliyetlerde ara hizmetleri yerine getiren (Müstecir, Seyis, Sıvacı, Arabacı, Çoban, Bağcı, Bahçıvan, Beylik çobanı, Kır arabacısı, Rençber, Sığırtmaç, Ziraat, Ticaret, Sanayi erbabı, Hizmetkâr, Bekçi) toplam 189 haneden oluşan işçiler bulunmaktaydı ⁸⁰.

Burada bahsettiğimiz esnaf gruplarının ve işçilerin de işlerini gelecek nesillere taşıyacak bunun yanında mesleki faaliyetlerin yürütülmesinde yardımcı elemanlarda kullanılmaktaydı ki bunlar çirak olarak adlandırılmaktadır. Elimizdeki verilerden bunların toplam 8 hane (Dülger çırağı, Değirmenci çırağı, Sıvacı çırağı, Bahçıvan çırağı, Papuşcu çırağı, Terzi çırağı) den oluşan çirak bulunmaktaydı. Bunların yanında az da olsa vasıflı işçiler olma aşamasına gelmiş ancak bir başkasının yanında çalışmak durumunda olan kalfalarda vardı ki bunların sayısı 2 hane idi.

Zamanın şartlarında hizmetkârlık ayrı bir meslek olarak yapılmaktaydı. Hizmetkârlar bir kişinin özel işlerini yapmakla görevli olabileceği gibi bir meslek dalı olarak aracı kurum gibi de çalışmaktaydı ⁸⁴.

Şehirdeki hizmetkârların ne tür işler yaptığını bilmemekle beraber bağlı oldukları mesleğin birer yardımcı elemanı gibi çalıştıklarını zannediyoruz. Bunların bahsi geçen yerleşim birimlerindeki sayıları toplam 11 hane kadar olup çoban hizmetkârı, ari hizmetkârı, simitçi hizmetkârı ile sınırlı idi.

Şehirdeki bu 7 mahallede dülger çamurcusu, simitçi tablakârlığı ile uğraşan 7 hane bulunmaktaydı.

Bunların dışında şehrin sosyal yaşantısında ve eğitiminde öncü rol oynayan diğer meslek grupları arasında hacib, hatip, cami şeyhi, imam da sayılabilir, bunlar 4 haneden ibaretti.

⁸³ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 540.

⁸⁴ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler, Kapitülasyonlar, Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara 1983.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

İncelediğimiz yerleşim birimlerinde sosyal statüleri bilinmeyen yaklaşık 114 hane bulunmaktaydı. Ancak bu hanelerin kendi geçimlerini sürdürebilecekleri diğer imkanları olan bağ, bahçe, hayvanat gibi gelirlerden yoksun olmadıkları görülmektedir.

Yukarıda bahsedilen mesleklerden Buçuktepe Mahallesi'nde, Emir Çelebi Mahallesi'nde, Salariye Beyi Kariyesi'nde ve Divan-ı sefer Mahallesi'nde olmak üzere toplam beş yerleşim biriminden mesleğinden temettü'atı olarak yaklaşık 52722,5 kuruş gelir temin edilmiştir. Bütün bu 11 yerleşim biriminden ise 230663,5 kuruş temettüat elde edildiği anlaşılmaktadır. Bu temettüatın önemli bir kısmı Buçuktepe Mahallesi'ndeki doğrudan esnaflıkla uğraşan kişilerin kazancı olup yekûn temettüatın % 24'ünü, Manastıra bağlı Kurtlar Kariyesi'ndeki hane sahiplerinin ise bir yılda elde ettikleri temettü'at miktarı tüm temettü'atın %17,88'ini oluşturmaktadır.

Bunların dışında Salariye Beyi kariyesi % 16,44 Emir Çelebi Mahallesi % 12,18 Salariye Beyi Kariyesindeki Gayrimüslimlerin ise % 11,90, Hacı Baba Tekkesindeki Gayrimüslimlerin ise % 7,96 oranında yıllık temettü'atlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bununla Gayrimüslimlerin, Müslümanlara göre daha yüksek bir gelire sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Edirne'nin Çöke Nahiyesi Malkoçlar Karyesi, Manastır Nahiyesi Nalbantlar Karyesi, Edirne Kazası Muradanlı Karyesi, Üsküdar Nahiyesi, Yenibeyli Karyesi ve Edirne'in merkezi olarak ifade edilen Nefs-i Edirne ile, buraya bağlı Balaban Paşa Mahallesi ve Aya Nikola Mahallesi olmak üzere yedi yerleşim biriminin temettüat defterlerinden 143 hane tüccarın, varolduğu tespit edilmiştir. Bu tüccarların; Abacı, arabacı, attar, bakkal, bezzaz, çapacı, çakıcı, duhancı, habbazan, meyhaneci, keresteci, pazarcı, terzi, araba kiracısı vb. adlar altında zikredildikleri görülmektedir. Bunların en yoğun buldukları beldeler; muhtemelen, Edirne'nin merkez mahallelerinden biri olan Aya Nikola Mahallesi ile, yine aynı şekilde merkez mahallesi olan Balaban Paşa Mahallesi'dir. Bu mahallelerde oturan ahalinin tamamı gayrimüslim olup, bütün esnafın % 70,6'sını meydana getirmektedir.

Bu tüccarlardan biri olan ve muhtemelen, günümüzdeki işlevlerinin bir benzerini yapmakta olan ve günlük küçük alış veriş merkezleri konumundaki "Bakkallar"ın 19 hane olduğu tespit edilmiştir.

Bakkalların, sadece gıda mamullerini değil, çeşitli eşya ve itriyat malzemelerini de sattıkları düşünülmektedir⁸⁵.

Muhtemelen, bu yüzyılda, benzeri adlarla başka yerlerde de yaygın olarak kullanılan

⁸⁵ Şahin-Emecan, *a.g.m.*, s. 295.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

“Habbazan Esnafı”⁸⁶ ise 21 hanedir.

Şehirdeki ahalinin, günlük kesim ihtiyaçlarını karşılayan, bir çeşit el aleti olan çakıyı üreten “çakıcılar” 12 hanedir.

Bunların dışında kalan ve taşıma işleri ile meşgul olan “Arabacı” 7 hane; kalın bir kumaş olan abanın üretimi ve satışı ile uğraşan “Abacı” 6 hane; bezza⁸⁷ 6 hane; muhtemelen tarlaların kazılmasında kullanılan aletlerin yapımı ve satımı ile ilgilenen “Çapacı” 6 hane; ahalinin giyim ve kuşamı ile ilgilenen terzi ise 8 hanedir.

Bu saydığımız tüccarların dışında kalan esnafın, çok çeşitli hüneleri oldukça aşikârdır. Mesela; tütün işletmeciliği ile uğraşan duhancı 4 hane, marangozlukla uğraşan doğramacı 2 hane, özellikle Gayrimüslimlerin uğrak yeri olan ve bir çeşit kahvehaneye benzeyen, içki içilen yerlerin işletmesiyle uğraşan meyhaneci 4 hane; bugünkü anlamda “ressamlık” olan ve muhtemelen tezhip sanatı yapan “Tasvirici” 1 hanedir.

Bu defterlerden elde edilen verilerden anladığımız kadarıyla; esasen geniş topraklara sahip olan bu beldelerde, özellikle üzüm bağlarının var olduğu, kaynaklarda ifade edilmektedir⁸⁸.

Bu üzümlerin bulunduğu tarlaları işletmekle veya bakımını yapmakla görevli olan “bağcı” 2 hane; “bahçıvan” 2 hanedir. 3 hane “celeb” yanında, beş hane “çoban” ın varlığından da söz edilebilir. Celeb, canlı hayvan ticareti yapan esnafı⁸⁹.

Toprak çanak-çömlek işleri ile uğraşan 1 hane “çamurcu” ve “dülger çamurcusu” adı altında, bir başka şekilde bu işleri yapan esnafın varlığı da söz konusudur.

Tütünlerin toplanması ve sigara imalindeki kullanılmasına kadar ki işlemleri gerçekleştiren “duhan kıyıcısı” 1 hane; meyhanelerde bu günkü manada, “komilik” veya “garsonluk” yapan “meyhane miçosu” 4 hane; bazı eşyaların yapımında kullanılan kalıpların dökümünü üstlenen “kalıpcı” 1 hane; çiftliklerde korumacı veya yönetici olarak çalışan “kahya” 1 hane olmak üzere, toplam 22 hane işçinin varlığından söz edilebilir.

Özellikle, yukarıda adı geçen işçilerin çalıştıkları alanlarda, “vasıflı yardımcılar” olarak, uzman niteliğinde çalıştırılan “kalfalar”, toplam 14 hane olup; bunlar abacı, attar⁹⁰. çömlekçi, pazarcı, sandalacı, yemenici ve berber kalfası olarak sayılabilir.

Kalfaların yanında, onların mesleklerini geleceğe taşıyacak olan ve bir manada ayak

⁸⁶ Habbazan; ekmek vb. unlu mamullerin üretildiği yerleri işleten esnafıdır.

⁸⁷ Bezzaz: Bez ve paçavra dokumacılığı yapan esnafıdır.

⁸⁸ 1288 tarihli Edirne Salnâmesi, s. 166.

⁸⁹ Mehmet Genç, “Osmanlı Esnafı ve Devletle İlişkileri”, *Ahilik ve Esnaf*, Osmanlı Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği Yayınları, No: 1, İstanbul 1986, s. 113.

⁹⁰ Attar; muhtelif ev ilaçları ve malzemesi satan esnafıdır (Şahin-Emecan, *a.g.m.*, s. 295).

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

işlerini yapan, ancak Temettü'at Defterlerinden anlaşıldığı kadarıyla hane reisi olan çıraklar ise, toplam 11 hanedir. Bunlar; bakkal, bezzaz, berber ve taşçı çırağı olarak defterlerde yer almaktadır.

Yüzyılın bir gereği olarak, bütün meslek erbaplarının olmasa da, pek çoğunun hizmetkârları olduğu anlaşılmaktadır. Hizmetkârların arasında, sadece işinden dolayı bu adla anılanların yanında, bir başkasının emri altında, onun özel işlerini yaptıkları anlaşılan kişiler de vardır ki, bunlar o mesleğin adıyla anılmaktadır. Meselâ; aşçı, beylikçi, bahçıvan, çoban, hergele, kasap, tüccar, pazarcı ve bakkal hizmetkârları olarak sıralanabilirler. Mesleği hizmetkârlık olanların dışında kalanların, yaklaşık 15 hane oldukları tespit edilmiştir. 19 hane olan ve sadece hizmetkâr olarak vasıflandırılanlar ise, herhangi bir meslek erbabının yanında değil, zengin şahısların evlerinde, konaklarında veya mahiyetinde çalışan kimseler olarak düşünülebilir.

Bu yedi yerleşim birimindeki meslek erbabının sadece 3 hanesinin asker olduğu ve bunlardan birinin “onbaşı” olduğu tespit edilmiştir.

Bu yerleşim birimlerindeki 4 hanede ise; eğitim ve din işleri ile uğraşan kişiler bulunmaktadır ki, bunların üçü hoca, biri imamdır.

Osmanlı şehirlerindeki mahallelerde, imamlar, oldukça mühim bir mevkiye sahiptirler. Zira imamlar, mahalle halkı arasındaki tesânüdü sağladıkları gibi, aynı zamanda, mahallelerde kadının bir nevi temsilcisi olmuşlardır. Edirne şehrindeki mahallelerde de imamlar, bunun gibi fonksiyonlara sahiptirler⁹¹.

Günümüzde, vazifesi hemen hemen minber ile mihrap arasında sıkışıp kalan mahalle imamlarının yetkileri, başlangıçta bu kadar kısıtlı değildi. Sorumluluk alanı geniş ve önemli bir vazifeydi. Vazifeye atanacaklar sınava tâbi tutulurlardı⁹².

Osmanlı şehirlerinde pek çok cami, imaret, zaviye gibi dini ve hayri eserlerin mevcut olması, bu gibi yerlerde vazifeli kişileri ön plâna çıkarmıştır⁹³.

Vazifeye tayinleri, padişah beratı ile olan imamların bu durumunu belirten pek çok vesika olmakla beraber, bir örnek verilebilir: 2 Receb 972 (3 Şubat 1564) tarihini taşıyan ve Edirne kadısına gönderilen bir hükümde imam ve hatiplerin, vazifelerine dair çıkan beratların altı aya kadar almaları gerektiği bildirilmektedir. Bu süre zarfında beratlarını almayanların, vazifeye atanmayacakları belirtilmektedir.

⁹¹ Şahin-Emecan, , *a.g.m.*, s. 49.

⁹² Ziya Kazıcı, “Osmanlılar’da Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri”, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, C. V. S. 3., İstanbul 1982, s. 30.

⁹³ Şahin-Emecan, *a.g.m.*, Ankara 1986, s. 47.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Mahalle halkı tarafından biriktirilip imama teslim edilen ve “Avarız Akçası” denilen, bir nevi yardımlaşma sandığı vardır ki, burada biriktirilen para ile Mahalledeki hasta ve fakirlere yardım edilirdi.

Osmanlı Devleti'nin yapısında köklü değişikliklerin yapıldığı II. Mahmud devrinde kurulan “muhtarlık” teşkilâtı, yavaş yavaş, imamlığı ikinci plâna itmiştir⁹⁴.

Yukarıda bahsi geçen meslek erbabının dışında kalmakla birlikte, uğraştıkları alanın toprağa bağlı olması nedeniyle, “ziraatçı” olarak adlandırılan 188 hane bulunmaktadır.

Bu beldeler de, herhangi bir meslek grubuna dahil edilmemelerine rağmen, kendi geçimlerini sağlayacak emlak, arazi ve hayvanatların bulunduğu anlaşılan 14 hane mesleksiz ile 4 hane “amel mande” (yaşlı) tespit edilmiştir.

Osmanlı sisteminin, genişleme ve büyüme devirlerinde ortaya koyduğu şehir medeniyetinin yaratılmasında, vakıflar ve zâviyelerle birlikte birinci derecede rol oynamış olan esnaf örgütleri, fonksiyonel bir parçası olduğu sistemin kaderini paylaşarak, onunla birlikte tarih sahnesinden çekilmiştir⁹⁵.

İncelediğimiz defterlerde yaklaşık 231 hane doğrudan toprak işletmeciliği ile uğraşmaktadır. Bu hanelerin % 45,4'ü Manastır nahiyesine bağlı Manastır-ı Kebir de bulunmaktadır. % 16,4'ü ise Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesinde % 13,4'ü Manastır nahiyesi Aziz Halife kariyesinde bulunmaktadır. Bu ziraat erbabının geri kalanı diğer yerleşim birimlerinde aşağı yukarı eşit oranda dağılmaktadır. Yaklaşık 66 hane olan Çapacı esnafının % 80'i Manastır-ı Kebir diğer yerleşim birimlerine oranla hem nüfus yönünden ham de iş gücü bakımından daha yoğundur. Ancak nüfus yoğunluğu dikkate alındığında herhangi bir mesleğe sahip olmamakla beraber kendilerine ait emlak, arazi ve hayvanatı olan yaklaşık 42 hanenin bulunduğu tespit edilmektedir.

Bu 7 birimde ziraat erbabının dışında muhtemelen ziraatte kullanmak için gerekli olan çapaları yapan ve satan 66 hane çapacı bulunmaktadır. Aynı şekilde yerleşim birimlerinin demir eşyalarını imal etmekte olan 4 hane demirci, sosyal yaşamın bir gereği olan 1 hane berber, özellikle kış günlerinde aranılan bir meşrubat çeşidi olan bozayı imal eden 1 hane bozacı, muhtemelen çoğunlukla gayrimüslimlerin uğrak yeri olan zamanın kahvehaneleri gibi bir işlev gören meyhaneleri yöneten 2 hane meyhaneci bulunmaktaydı. Bunların dışında büyük baş hayvan üreticilerinden olan 1 hane danacı 1 hane mandacı yanında özellikle binek hayvanları ve koşum öküzlerinin nallarını imal etmekte olan ve onları nallayan 1 hane

⁹⁴ Kazıcı, *a.g.e.*, s. 30-31, 34-35.

⁹⁵ Genç, *a.g.e.*, s. 124.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

nalbant, yine taşımacılık sektöründe kullanılan eşek ve katırların semerlerini imal eden 2 hane semerciye rastlanılmaktadır. Uzun süre saklanması düşünülen yiyeceklerin muhafazası için gerekli olan malzemeyi üreten 2 hane fiçici, özellikle demir imalatında kullanılan kömürleri satan 2 hane kömürcü, muhtemelen yel değirmeninde çalışan 1 hane değirmenci ve tütün imalatında çalışan ve imal ettiklerini sattığı düşünülebilecek olan 2 hane duhancı tespit edilmektedir. Kadınların ve çocukların giydikleri kullanılmış elbiseleri toplayan ve tamir eden 1 hane eskici yemenici ve aynı şekilde ahalinin de eski elbiselerini onaran 2 hane eskici terzi yanında 3 hane abacı, 2 hane pabuşçu, 1 hane dülger ile, küçük ev eşyaları sattığını

düşünebileceğimiz 2 hane sergici bulunmaktaydı. Köşe başlarında bozuk para bulduran ve gelene geçene bu konuda yardımcı olan 1 hane bozmacı ile muhtemelen pazarlarda savaşımlardan elde edilen esirleri toplayan ve muhafaza eden 1 hane esirlik, sokak sokak gezerek imal ettiği simitleri satan 1 hane simitçi ile 11 hane kiracı ki, bunlar ya kendilerine ait olan mülkleri kiraya vermekten veya bir başkasının mülkünde kira ödeyerek ikâmet etmektedirler.

Bu 7 yerleşim biriminde işçi statüsünde bulunan ve muhtemelen ahalinin hayvanlarını topluca meraya otlatmak üzere götüren ve sonra tekrar onları sahiplerine teslim etmek üzere geri getiren 7 hane çoban ve 8 hane çoban çırağı olan sığırtmaç, tımar sisteminin bir kalıntısı olarak tarlalarda ücretli olarak çalışan 8 hane rençber bağlarda gerekli olan hizmeti yapmak veya bağları korumak göreviyle yükümlü 5 hane bağcı, bu birimdeki yol, köprü, mezarlık...vb. işlerde gerekli taşların imalatında çalışan 1 hane taşçı ile muhtemelen toprak kapları imalatında gerekli olan çamuru bulup, çıkaran ve kullanışlı hale getiren 2 hane çamurcu bulunmaktadır.

Bu yerleşim birimlerinde toplam 25 hane hizmetkâr bulunmaktadır. Bu hizmetkârların arasında 1 hane imaret hizmetkâr, 1 hane aşçı hizmetkârı, 1 hane bozacı hizmetkârı, 1 hane meyhaneci miçosu, 1 hane meyhaneci hizmetkârı, 1 hane de kaymakçı hizmetkârı yer almaktadır.

Bu hizmetkârların % 24'ü gayrimüslimlere ait olup bunların içerisinde 3 hane yabancı 1 hane ise kıbtî'dir.

Genel olarak her mesleğin olmasa da özellikle üretime yönelik mesleklerden çırak ve kalfalara sık sık rastlanılmaktadır. Bununla beraber malzememiz içinde demircilere ait 1 adet çırak, 1 adet şakird ve 1'er adet abacı ve bakkal kalfası bulunmaktadır.

Bölgedeki geniş toprak sahiplerinden olduğu anlaşılan ve Çöke nahiyesine bağlı

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Recep Mehdi kariyesinin ileri gelenlerinden biri olan kanbur oğlu Hasan Ağa'ya ait 1 hane bulunmaktadır.

Sosyal yaşamın önde gelen liderlerinden olduğu varsayılabilir imam, havace ve hatiplerin 5 hane olduğu görülmektedir. Bunlardan Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesinde 2 adet imam ve 1 adet hoca bulunmakta olup, Çöke nahiyesi Ömer Obası kariyesinde 1 imam, Manastır nahiyesi Aziz Halife kariyesinde 1 hatip görev yapmaktadır. Bu yerleşim birimlerinde nüfusun önemli bir kısmını mesleksizler oluşturmaktadır. Bunlar her ne kadar bir esnaf teşekkülüne mensup değillerse de kendilerini ve ailelerini geçindirebilecek düzeyde hatta bazıları yerleşim birimlerinin zengin ailelerinden sayılabilecek kadar arazi, bina, emlak ve hayvanata sahip kimselerdir. 1 hane davulcu ise, muhtemelen ramazan aylarında mahalle mahalle dolaşarak insanları sahurdan haberdar eden kişiler olabileceği gibi düğümlerde, bayramlarda insanları eğlendiren sanatçılar olarak da düşünülebilir. Mehter ise, 2 hane olup, ileri düzeydeki ziyaretçilerin geliş zamanlarında toplanan mehteran da görev almaktadır.

Bu yerleşim birimlerinde hane reisi asker olan yaklaşık 10 kişi bulunmaktadır ki, bunların ya Edirne şehrinde veya çevre kazalarda görev aldıkları düşünülebilir.

Çöke nahiyesi Recep Mehdi kariyesi, aynı nahiyenin Ömer Obası kariyesi, burada yer alan bir adet çiftlik hanesi ile Manastır nahiyesi Manastır-ı Kebir, Aziz Halife, Kalfa kariyesi, Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesi ile Mumcular Mahallesi'ne ait toplam temettünün yaklaşık 1000.000 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Bu rakam göz önüne alındığında Anadolu'nun bir diğer serhat şehri olan Erzurum'un merkezine ait 47 mahalleden ⁹⁶ elde edilen temettüat geliriyle Edirne'nin yukarıda adı geçen 7 yerleşim yerinden elde edilen temettüat geliri arasındaki uçuruma dikkati çekmek gerekir. Bu şehrimize ait bahsedilen mahallelerin toplam gelirinin 800,000 kuruş olmasına karşılık Edirne'ye bağlı 7 yerleşim biriminde 1000000 kuruş gelirin temin edilmesi coğrafi şartların ve arazinin zengin ürünler bakımından nasıl bir değişim gösterdiğini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Yukarıda söz konusu olan 7 yerleşim biriminden Üsküdar nahiyesine bağlı Yunus kariyesi % 49'luk oranıyla temettüat gelirlerinin en büyük kısmına sahip olmaktadır. Bunun akabinde Manastır nahiyesine bağlı Aziz Halife kariyesindeki gayrimüslimler % 19,37 ile ikinci sırada yer alırken, aynı nahiyenin Manastır-ı Kebir kariyesi % 14,17, son olarak Aziz Halife kariyesi ise % 9,86 ile sıralandığı görülmektedir. Ancak bu yerleşim yerlerinin temettü'at üzerinden bir yılda vermiş oldukları vergî-i mahsûsasalara dikkat edildiğinde

⁹⁶ Haydar Çoruh, *Temettüat Defterlerine Göre Erzurum Şehri (1260/1844)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997, Bölüm II., Kısım III.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

görülmektedir ki, yaklaşık 516,000 kuruş temettüat geliri olan Yunus kariyesindeki hane sahiplerinin hane başına sadece 135 kuruş vergi verdikleri görülürken, 19,120 kuruş temettü'at geliri olan toplam 23 hane vergi mükellefinden hane başına 123 kuruş, yaklaşık 202,000 kuruş geliri olan Manastır nahiyesi Aziz Halife kariyesindeki gayrimüslimlerin hane başına ortalama 113 kuruş vergî-i mahsûsa verirken yaklaşık 24,000 kuruş temettü'at geliri olan Ömer Obası kariyesindeki müslümanların ise, ortalama 109 kuruş vergî-i mahsûsa oranları genelini baz aldığımızda oldukça düzensiz ve adaletsiz bir gelir düzeyi üzerinden tespit edilmiştir.

1844 tarihli Temettü'at defterlerinin geneli incelendiğinde, yukarıdaki düzensizliği görmek mümkündür. Bunun farkında olan Osmanlı maliyesi nüfus sayımı dışında kalan vergi sayımı sonuçlarını açıklamaktan vazgeçmiş ileri bir tarihte tesbit edilmesi amacıyla Bâb-ı Âli'de alınan bir kararla sayım sonuçlarını açıklamaktan kaçınmıştır. Bunun nedeni, vergiyi tesbit etmek niyetiyle görevlendirilen memurların çok geniş bir alanda vazife yapıyor olması nedeniyle kontrolden uzak kalmaları ve kendi insiyatifleriyle hareket etmeleri idi. Bu nedenle bir bölgeden diğerine en küçük bir birimden en büyüğüne özellikle vergi oranları ve temettüat gelirleri birbirinden farklı şekillerde tesbit edilmiştir.

Sonuç

Osmanlı vergi sisteminin ıslahı yönündeki çalışmalar II. Mahmud'un sağlığında başlatılmış olup Tanzimat'ın ilanından sonra da devam ettirilmiştir. Tanzimata kadar oldukça karmaşık bir şekil alan vergi sisteminin yeniden organize edilmesi amacıyla başlatılan çalışmaların sonucunda esnaf ve sanatkârın bir yıllık kârı üzerinden tahsil edilen Temettü vergisi yürürlüğe konulmuştur. Bu yeni verginin tahsil edilmesi için 1260/1844 yılında bütün Osmanlı vilayetlerinde olduğu gibi Edirne'de de sürdürülen tahrir çalışmalarından elde edilen Temettü'at Defterleri, şehrin sosyal ve ekonomik durumu hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

1260/1844 tarihli Edirne'ye ait 7 Temettü'at Defteri (Nefsi Kızanlık Toprağı, Buçuktepe Mahallesi, Çöke nahiyesi Hacı Baba Tekkesi, Manastır kariyesi Nefsi Emir Çelebi Mahallesi, Manastır nahiyesine tabi Sâleriye Beyi kariyesi, Kurtlar kariyesi ve Divan-ı Sefer Mahallesi) üzerinde yapmış olduğumuz çalışmadan ortaya çıkan sonuç şöyledir:

Bazı mahalle ve nahiyelerde müslüman ve gayrimüslimlerin birarada oturdukları, 7 Temettü'at Defterine göre toplam 363 hane nüfusun 169 hanesinde müslüman, 194 hanesinde gayrimüslim yaklaşık olarak 845 müslüman, 970 gayrimüslim 1815 kişi

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

yaşamaktadır. Nüfusun % 46,5'ini Müslümanlar, % 53,4'ünü gayrimüslimler oluşturmaktadır.

Bu yerleşim yerlerinde 107 hane ticaretle uğraşan esnaf, 189 hane ara hizmetleri yerine getiren işçi, 8 hane çırak, 2 hane kalfa, 11 hane hizmetkâr ve sosyal statüleri belli olmayan 114 hane bulunmaktadır. 3 mahalle, 7 kariye, 1 nahiyeye ait Temettü'at Defterleri'nde yapılan inceleme ve bu yerleşim birimlerinde yaşayanların daha çok ziraatle uğraştıklarını 108 hane ziraat erbabı olduğunu ve toplam nüfusun % 29,75'ini teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu birimlerdeki zirai topraklar yüz ölçüsü cinsinden 2973 dönümdür. BU topraklar içinde ziraate elverişli bağlar yaklaşık 210 dönüm, mezru tarlalar 1447,5 dönüm, gayri mezru tarlalar 92 dönümdür. Mezru tarlaların bütün toprakların % 0,69'unu, gayri mezru tarlaların ise % 3'ünü teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Toprak maliklerinin kiracı olarak çalıştıkları tarlalar 319 dönümdür. 39 dönüm harir bahçe, 20,5 dönüm bostan, 92 dönüm kiraya verilmiş olan gayri mezru tarla bulunmaktadır.

Yetiştirilen ürünlerin yerleşim birimlerindeki toplamı 1429,5 kiledir. 563 kile buğday, 308,5 kile arpa, 192 kile çavdar, 148,5 kile alaf, 67,5 kile fik, 45 kile darı vs. ürünler içinde buğdayın bütün ürünlerin % 39,3'ünü arpanın % 21,5'ini, alafın % 10,3'ünü teşkil ettiği, 5815 kıyve üzüm üretilmiş olup yaklaşık 1475,5 kuruş gelir temin edildiği anlaşılmaktadır.

Hayvancılık şehrin genelinde her gruptan insanın uğraştığı bir geçim kaynağı olup 11 yerleşim biriminde 2300 baş hayvan bulunmaktadır. Sayı itibariyle önemlileri arasında sağmal hayvanların toplam 1203 baş olduğu ve oran olarak bütün hayvanların % 52,30'unu teşkil ettiği ortaya çıkarılmıştır. Buzağılar bütün hayvanların % 3'ünü, Dana ve Malaklar % 1,3'ünü, Kuzular % 17,7'sini, Mandalar % 2,1'ini, Öküzler % 1,9'unu, kısır ve erkek koyunlar ise % 15,47'sini teşkil etmektedir.

Bu yerleşim birimlerindeki emlakın dağılımında 30 adet dükkan, 120 adet kiraya verilen dükkan hissesi, 11 sergi kıta, 14 oda, 1 hamam, 12 vakıf dükkan, 9 asiya, 2 vakıf bahçe tarla toplam 199 adet bina olup dükkanların bütün emlakın % 73,6'sını oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu birimlerde vergi-i mahsûsa, öşür, cizye, ağnam rüsûmu gibi gelirler temin edildiği anlaşılmaktadır. Bu vergilerin toplamı, 121105 kuruş olup % 5,16'sı müslüman; % 4,83'ü gayrimüslimlere aittir.

3 mahalle, 7 kariye, 1 nahiyeden oluşan 11 yerleşim biriminden 11722,5 kuruş öşür

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

1080 kuruş ağnam rüsûmu ve 126 cizyeye tabi haneden 3750 kuruş cizye temin edildiği anlaşılmaktadır.

Yalnızca Buçuktepe Mahallesi, Manastıra bağlı Salariye Beyi, Kurtlar kariyesinden alâ olarak 13 hane, ednâ olarak 28 hane, evsat olarak 5 hanenin cizye verdiği ve alâ olarak 780 kuruş, evsat olarak 2550 kuruş, edna olarak 420 kuruş cizye tahsil olduğu görülmektedir.

Bütün yerleşim birimleri dikkate alındığında, Buçuktepe Mahallesi, Manastır Kariyesi Emir Çelebi Mahallesi, Salariye Beyi Kariyesi, Divan-ı Sefer Mahallesinde ikamet etmekte olanların 52752,5 kuruş meslekten temettüatı olduğu ve 3 mahalle, 7 kariye, 1 nahiyeden müteşekkil 11 yerleşim biriminden 230663,5 kuruş temettüat elde edildiği görülmektedir.

1260/1844 tarihli Edirne'ye ait 7 Temettü'at Defteri (Çöke Nahiyesi Recep Mehdi Kariyesi, Çöke Nahiyesi Ömer Obası Kariyesi, Manastır Nahiyesi Manastır-ı Kebir, Manastır Nahiyesi Aziz Halife Kariyesi, Mumcular Mahallesi, Üsküdar Nahiyesi Yunus Kariyesi) üzerinde yapmış olduğumuz çalışmadan ortaya çıkan sonuç şöyledir:

Bazı mahalle ve nahiyelerde müslüman ve gayrimüslimlerin birarada oturdukları, 7 Temettü'at Defterine göre toplam 323 hane nüfusun 127 hanesinde müslüman, 184 hanesinde gayrimüslim yaklaşık olarak 635 müslüman, 920 gayrimüslim 1555 kişi yaşamaktadır. Nüfusun % 39,4'ünü müslümanlar, % 57,1'ini gayrimüslimler, %2,48'ini ise kıbtîler oluşturmaktadır.

İncelediğimiz 7 yerleşim birimine ait Temettüat Defterleri'nde yaklaşık 231 hane ziraatçi olup 66 hanesinin çapacılıkla meşgul olduğu bunun Manastır Nahiyesi Manastır-ı Kebir'de 53 haneden ibaret olup toplam yekûn içinde en fazla olan kısmı teşkil ettiği görülmektedir. Oran olarak ise %8,3'ünü oluşturmaktadır. 231 hane içerisinde 8 hane rençber, 8 hane sığırtaç, 5 hane bozmacı olduğu 10 hanenin asker, 67 hanenin ise, sosyal statüsünün belli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu birimlerdeki zirai topraklar yüz ölçüsü cinsinden 7731,5 dönümdür. Bu topraklar içinde ziraata elverişli bağlar yaklaşık 144,5 dönüm, mezru tarlalar 3784 dönüm, gayrimezru tarlalar 3412 dönümdür. Mezru tarlaların bütün toprakların % 49'unu, gayri mezru tarlaların ise % 41'ini teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Toprak maliklerinin kiracı olarak çalıştıkları tarlalar 32 dönümdür. 314 dönüm evlek, 17 dönüm çayır, 14 dönüm bahçe, 14 dönüm harir bahçe bulunmaktadır.

Yetiştirilen ürünlerin yerleşim birimlerindeki toplamı 2214,5 kiledir. 792,5 kile buğday, 579 kile arpa, 354 kile çavdar, 260 kile alaf, 188 kile fülful, 41 kile burçak, vs.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ürünler içinde buğdayın bütün ürünlerin % 35,7'sini, arpa % 26'sını, çavdar % 9,5'ini, alaf %11,74'ünü, fülful %8,4'ünü teşkil etmektedir. Kıyye olarak erzen, susam ve üzüm üretilmiş olup, toplamı 11498'dir. Bu ürünlerden en fazla gelirin 3110 kuruş ile üzümünden temin edildiği anlaşılmaktadır.

Hayvancılık şehrin genelinde her gruptan insanın uğraştığı bir geçim kaynağı olup incelediğimiz yerleşim birimlerinde 2061 baş hayvan bulunmaktadır. Sayı itibariyle önemlileri arasında sağmal hayvanların toplam 1089 baş olduğu ve oran olarak bütün hayvanların % 52,83'ünü teşkil ettiği ortaya çıkarılmıştır. Buzağılar bütün hayvanların % 4,3'ünü, dana ve malaklar % 3,4'ünü, mandalar %2,28'ini, öküzler % 9,2'sini, kısır ve yün koyunlar ise % 21,15'ini teşkil etmektedir.

Bu yerleşim birimlerindeki emlakın 3'ü semerci 1'i obacı dükkanı olmak üzere 4 bina ve 1 yel değirmeni yer almaktadır.

Bu birimlerde vergi-i mahsûsa, oşür, cizye, ağnam rüsûmu gibi gelirler temin edildiği anlaşılmaktadır. Bu vergilerin toplamı, 645845 kuruş olup 4499,5 kuruşu gayrimüslimlere aittir. 22268,5 kuruş oşür, 302 kuruş ağnam rüsûmu ve 297 cizye'ye tabi hanenin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bu yerleşim birimleri dikkate alındığında alâ olarak 8 haneden 480 kuruş, evsât olarak 286 haneden 8580 kuruş, ednâ olarak 1 haneden 15 kuruş alındığı, 12 hanenin ise, cizyeden muaf olduğu görülmektedir.

İncelemiş olduğumuz 7 Temettüat Defteri gözönüne alındığında yaklaşık olarak 1047055 kuruş Temettüat elde edilmiş olduğu sonucu anlaşılmaktadır.

Bunun mahallelere göre dağılımına bakıldığında yaklaşık 19120 kuruşun Çöke nahiyesi Recep Mehdi Kariyesi, 148416 kuruşu Manastır Nahiyesi Manastır-ı Kebir, 202815 kuruşun Manastır Nahiyesi Kalfa Kariyesi'ndeki mütemekkin reaya ve 516455 kuruşu Üsküdar Nahiyesi Yunus Kariyesinden elde edilmiş olduğu tespit edilmektedir.

Kaynaklar

Bağış, Ali İhsan, Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler Kapütülyasyonlar- Beratlı Tüccarlar- Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839), Ankara 1983.

Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", Türkiyat Mecmûası, C. X, İstanbul (tarihsiz).

Çoruh, Haydar, Temettüat Defterleri'ne Göre Erzurum Şehri, (Yayınlanmamış Yüksek

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Lisans Tezi), İstanbul 1997.

Edirne Rehberi, Edirne Belediyesi, İki Nokta Basın Organizasyon, İstanbul 1987.

Ekinci, Yusuf, Ahilik ve Meslek Eğitimi, İstanbul 1989.

Ergenç, Özer, “Osmanlı Şehirlerindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, Osmanlı Araştırmaları, C. IV, İstanbul 1984.

Genç, Mehmet, “Osmanlı Esnafı ve Devlet İlişkileri, Âhilik ve Esnaf, İstanbul 1986

Gökbilgin, M. Tayyib, “Edirne” Maddesi, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C. X, İstanbul 1994.

Kazancıgil, Ratıp, Edirne Mahalleleri Tarihçesi (1529-1990), Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Sa. 7, İstanbul 1992.

Kazıcı, Ziya, “Osmanlılar’da Mahalle İmamları’nın Bazı Görevleri”, İslam Medeniyeti Mecmuası, C.V, S.3, İstanbul 1982

Korkut, Ahmet, Edirne İli Yakın Çevre İncelemeleri, M.E.B. Talim Terbiye Kurulu’nun kararı ile basılmış, (tarihsiz).

Köprülü, M. Fuad, Osmanlı İmparatorluğu’nun Kurulması, İstanbul 1981.

Kuban, Doğan, “Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, Vakıflar Dergisi, Sa. 7, İstanbul 1968.

Peremeci, Osman Nuri, Mecelle-i Umûr-ı Belediye, C. I, (tarihsiz).

Peremeci, Osman Nuri, Edirne Tarihi, İstanbul 1939.

Raymond, Andre, Osmanlı Döneminde Arap Kentleri, İstanbul 1995.

Saydam, Abdullah, Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Trabzon 1995.

Şahin, İlhan, “XV. ve XVI. Yüzyılda Sofya-Filiba-Eski Zağra ve Tatar Pazarı’nın Nüfus ve İskan Durumu”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 48, İstanbul 1987.

Şahin, İlhan-EMECEM, Feridun, “XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esrafi”, O.A., VII-VIII, İstanbul 1988.